

บทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย

นางสาวกนกรัตน์ สิริพิบูลย์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโทศาสตร

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ROLES AND COMMUNICATION OF SINGLE MOTHERS IN THAI SOCIETY

Miss Kanokrut Sithibut

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts (Communication Arts) Program in Communication
Arts

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	บทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย
โดย	นางสาวกนกรัตน์ สิริบุศย์
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ เมตตา วิวัฒนานุกูล

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ซาติประเสริฐ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่ง ศรีอักษร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ เมตตา วิวัฒนานุกูล)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ประทุม ฤกษ์กลาง)

กนกรัตน์ ลิทธิบุศย์ : บทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย (ROLES AND COMMUNICATION OF SINGLE MOTHERS IN THAI SOCIETY) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
 หลัก: รศ. เมตตา วิวัฒนานุกูล, 144 หน้า.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1.) สภาพการณ์และบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย 2.) รูปแบบความสัมพันธ์และลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย 3.) การรับรู้ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกจากการรับรู้ของแม่เลี้ยงเดี่ยว วิธีการวิจัยประกอบด้วยการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์แม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 100 คน การสัมภาษณ์เชิงลึกแม่เลี้ยงเดี่ยว 30 คน การสัมภาษณ์จิตแพทย์และนักจิตวิทยา 3 คน และการศึกษาจากเอกสารเพิ่มเติม ผลการวิจัยพบว่า

1.) กลุ่มตัวอย่างแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ของการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์มีอายุระหว่าง 31-40 ปี มีสถานภาพหย่าร้างมากที่สุด ส่วนใหญ่มีบุตรคนเดียว มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้ระหว่าง 15,001-30,000 บาทต่อเดือน ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน/รัฐวิสาหกิจ มีบทบาทด้านการเป็นผู้นำครอบครัว และตัดสินใจเรื่องต่างๆภายในบ้านเพียงลำพังมากที่สุด โดยส่วนใหญ่อดีตสามีจะไม่มีในการร่วมเลี้ยงดูลูก ขณะที่จากการสำรวจด้วยเอกสาร พบว่า สาเหตุการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มาจากการหย่าร้าง และพบว่าครอบครัวที่ไม่จดทะเบียนสมรสมีแนวโน้มจะเข้าสู่การเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวสูงกว่าครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส

2.) รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวและลูกที่พบมากที่สุด คือ มีระดับความใกล้ชิดสนิทสนมสูง และมีรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบประชาธิปไตย

3.) ปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกจากการรับรู้ของแม่เลี้ยงเดี่ยวมากที่สุดคือ ขนาดครอบครัว รองลงมาคือการศึกษาและรายได้ของแม่เลี้ยงเดี่ยว และบทบาทและความสัมพันธ์ของอดีตสามี ตามลำดับ

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์

ปีการศึกษา 2557

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5684651328 : MAJOR COMMUNICATION ARTS

KEYWORDS: ROLES / COMMUNICATION / SINGLE MOTHERS

KANOKRUT SITHIBUT: ROLES AND COMMUNICATION OF SINGLE MOTHERS IN THAI SOCIETY. ADVISOR: ASSOC. PROF. METTA VIVATANANUKUL, 144 pp.

The objectives of this research are to study and analyze the following; 1) Conditions and roles of single mothers in Thai society. 2) Relationship and communication patterns of single mothers in Thai society. 3) Factors influencing their communication and success perceived by single mothers in raising their children.

Online questionnaires are collected from 100 single mothers, together with in-depth interviews with 30 single mothers, exploratory interviews with 3 psychologists and documentary research. The research results are as follow;

1.) Most of the single mothers from the online survey are 31-40 years old, divorced, have a single child, graduated with bachelor's degree, earn a monthly income of 15,001-30,000 Baht, and work in the state enterprise and private sector, their most predominant role found in this research is a family leader and sole decision maker in the house. Also, most of the fathers tend to not have any involvement in raising the child/children. From the sources found in researches state that families with proper marriage registration tends to have a lower percentage of becoming a single parent family.

2.) "High degree of intimacy" is the relationship pattern between single mothers and their children, found the most in this study , while "democracy" family communication style is also found the most.

3.) Factors which are found the most influential on single mothers' communication and success in raising children perceived by single mothers are "family size", "the single mother's education level and income rate" and "the roles and relationship of the fathers with the mother and their child/children" respectively.

Field of Study: Communication Arts

Student's Signature

Academic Year: 2014

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ รศ.เมตตา วิวัฒนานุกูล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดจนแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ ขอขอบคุณ ผศ.ดร.รุ่ง ศรีอักษรพร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้แนวทางและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์เพื่อ งานวิจัยที่สมบูรณ์มากขึ้น และขอขอบคุณ รศ.ดร.ประทุม ฤกษ์กลาง ที่กรุณาสละเวลามาช่วยให้ เทคนิคการทำวิทยานิพนธ์ในฐานะกรรมการภายนอก

ขอขอบคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีกำลังใจยิ่งใหญ่ทุกท่าน ในการให้ความอนุเคราะห์และ ช่วยเหลือผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณครอบครัวที่รักของลูก ที่คอยช่วยเหลือ สนับสนุนในทุกๆเรื่อง รวมถึง กำลังใจที่มีให้กันตลอดในยามที่เหนื่อยและท้อแท้

ขอขอบคุณเรื่อตรีพงศ์พันธ์สำหรับสิ่งดีๆที่มีให้ ไม่ว่าจะเหนื่อยหรือเครียดเพียงใด ก็ยัง ได้รับกำลังใจและข้อคิดดีๆจากคนนี้เสมอมา

ขอขอบคุณเพื่อนๆปริญญาโทนิติศาสตรบัณฑิต 4 ทุกคน ที่ทำให้เรารู้จักกับมิตรภาพและความช่วยเหลือทุกอย่าง

และสุดท้ายคือ ขอขอบคุณตัวเองที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆในทุกเรื่อง จนมี วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้อย่างสมบูรณ์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
ปัญหาคำถามวิจัย.....	8
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย.....	9
ประโยชน์ที่ได้รับ.....	11
บทที่ 2	12
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในครอบครัว	13
2. แนวคิดพัฒนาการและจิตวิทยาการสื่อสารในการเลี้ยงลูก.....	30
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการสื่อสารในครอบครัว.....	37
บทที่ 3	42
วิธีดำเนินการวิจัย	42
วิธีการวิจัย	42
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	43

การวัดหาค่าตัวแปรและวิเคราะห์ข้อมูล	45
การเก็บรวบรวมข้อมูล	48
บทที่ 4	50
ผลการวิจัย	50
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของแม่เลี้ยงเดี่ยว.....	50
ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย	61
บทที่ 5	110
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	110
สรุปผลการวิจัย.....	110
อภิปรายผลการวิจัย.....	112
ข้อจำกัดงานวิจัย.....	120
ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	120
ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต	121
รายการอ้างอิง	122
ภาคผนวก.....	126
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (การสัมภาษณ์เชิงลึก)	127
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (การสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์)	130
ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก	141
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	144

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 แสดงจำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจากการสำรวจโดยการตอบแบบสอบถามออนไลน์.....	50
ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึก	56
ตารางที่ 3 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยว.....	62
ตารางที่ 4 แสดงจำนวน จำแนกตามรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก	66
ตารางที่ 5 แสดงจำนวนแบ่งตามเกณฑ์คะแนน จำแนกตามรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก	67
ตารางที่ 6 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเนื้อหาการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก.....	70
ตารางที่ 7 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสื่อและช่องทางที่ใช้ในการสื่อสาร	73
ตารางที่ 8 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว	75
ตารางที่ 9 แสดงจำนวนและร้อยละ จำแนกตามเป้าหมายในการเลี้ยงดูลูก	79
ตารางที่ 10 แสดงจำนวน จำแนกตามคะแนนการรับรู้ความสำเร็จตามเป้าหมายในการเลี้ยงดู.....	80
ตารางที่ 11 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสาร.....	81
ตารางที่ 12 แสดงจำนวน ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสาร ในการตั้งเป้าหมายให้ลูกเป็นคนดี	83
ตารางที่ 13 แสดงจำนวน ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสาร ในการตั้งเป้าหมายให้ลูกเป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง	85
ตารางที่ 14 แสดงจำนวน ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสาร ในการตั้งเป้าหมายให้ลูกประสบความสำเร็จ/มีฐานะร่ำรวย	87

ตารางที่ 15 แสดงจำนวน ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสาร ในการตั้งเป้าหมายให้ลูกมีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี	89
ตารางที่ 16 แสดงค่าเฉลี่ย และการจัดอันดับของเป้าหมายในการเลี้ยงลูก จำแนกตามวิธีการ สื่อสาร.....	91
ตารางที่ 17 แสดงค่าเฉลี่ย และการจัดอันดับวิธีการสื่อสารที่แม่เลี้ยงเดี่ยวใช้ในการสื่อสารกับลูก จำแนกตามเป้าหมายทั้ง 4 ด้าน.....	94
ตารางที่ 18 แสดงค่าเฉลี่ย และการจัดอันดับของวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่บรรลุเป้าหมาย ทั้ง 4 เป้าหมายใน “ระดับสูง” จำแนกตามเป้าหมายทั้ง 4 ด้าน	96
ตารางที่ 19 แสดงปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว	101

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นสถาบันหน่วยเล็กที่สุดในสังคมสถาบันแรกที่มีความสำคัญ เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีหน้าที่ขัดเกลาและหล่อหลอมบุคคลให้เติบโตเป็นสมาชิกของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จุดเริ่มต้นของคำว่าครอบครัว เริ่มจากหนุ่มสาวตกลงที่จะใช้ชีวิตคู่ด้วยกันโดยการสมรสหรือแต่งงาน แต่ช่วง 10 ปีที่ผ่านมาอัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการหย่าร้างสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยข้อมูลล่าสุดจากสำนักงานสถิติแห่งชาติเปิดเผยถึงการจดทะเบียนสมรสในปี 2555 ว่ามีประมาณ 310,000 คู่ แต่หย่าร้างกันถึง 110,000 คู่ จากปัญหาหลักๆ 4 ด้าน คือการนอกใจ ภาระหนี้สิน อดอยาก และปัญหาการใช้ความรุนแรง ปัจจุบันพบว่า 4 คู่ที่แต่งงานจะมี 1 คู่ที่หย่าร้าง และคู่ที่หย่าร้างส่วนใหญ่จะมีลูกอยู่ในครอบครัวนั้น จนเกิดเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว โดยในปัจจุบันสังคมไทยเกิดครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวประมาณ 1.3 ล้านครอบครัว (อมรา สุนทรธาดาและสุพัตรา เลิศชัยเพชร, 2552) และในกลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นครอบครัวที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ร้อยละ 43.3 มีสัดส่วนเกือบเท่ากับครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส (ร้อยละ 56.7) และพบว่าครอบครัวที่ไม่จดทะเบียนสมรสมีลักษณะที่มีปัญหาในครอบครัวสูงกว่าครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส ทำให้ครอบครัวลักษณะเช่นนี้มีแนวโน้มจะเข้าสู่การเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวสูงกว่าครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส จากสถิติพบว่าครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส ร้อยละ 63.1 แยกทาง/หย่าร้าง ร้อยละ 36.9 คู่สมรสเสียชีวิต ส่วนครอบครัวที่ไม่จดทะเบียนสมรส ร้อยละ 77.1 แยกทางกัน ร้อยละ 22.9 คู่สมรสเสียชีวิต (มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว, 2551)

จากข้อมูลของสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพแห่งชาติได้ทำการศึกษาสถานการณ์ครอบครัวไทย ในช่วงเดือนมกราคม ปี 2552 ที่ผ่านมาพบว่ากลุ่มตัวอย่างพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 1,000 ราย ระบุสาเหตุของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว อันดับแรก เกิดจากการหย่าร้าง รองลงมาคือคู่สมรสถึงแก่กรรม แสดงให้เห็นถึงโอกาสที่เด็กจะถูกเลี้ยงดูโดยพ่อหรือแม่เพียงลำพัง

มีจำนวนที่เพิ่มสูงขึ้น ด้านแพทย์หญิงอัมพร เบญจพลพิทักษ์ ผู้อำนวยการสถาบันราชานุกูล กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กล่าวว่า พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวพบมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในสังคมไทยและสังคมทั่วโลก โดยปัจจุบัน แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นไปในทิศทางเดียวกันในหลายประเทศ เช่นในปี ค.ศ.1998 ประเทศสหรัฐอเมริกา มีสัดส่วนของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวสูงที่สุด ถึงร้อยละ 34 รองลงมาได้แก่ แคนาดา มีครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวร้อยละ 22 ออสเตรเลียร้อยละ 20 และเดนมาร์กร้อยละ 19 (Kinneer, 1999) ในประเทศไทยอาจจะยังไม่มีฐานข้อมูลชัดเจน แต่ปัจจุบันพบว่าอัตราการหย่าร้างอยู่ที่ประมาณ 1 ใน 3 ในหลายพื้นที่ สะท้อนให้เห็นว่าความไม่ลงตัวในชีวิตคู่เพิ่มมากขึ้น ทำให้มีพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวเพิ่มขึ้น แต่ก็มีเด็กจำนวนมากที่เกิดจากพ่อแม่ที่ไม่ได้สมรสกัน คือ เกิดจากพ่อแม่วัยใสที่ไม่มีความพร้อมในการใช้ชีวิตคู่

มีงานวิจัยหลากหลายที่ระบุว่าการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ส่งผลให้ครอบครัวเกิดความไร้ระเบียบและไม่มั่นคง และมักก่อให้เกิดผลกระทบทางลบแก่สมาชิกในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่อยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะได้รับผลกระทบมากที่สุด (ฉันทนา บุญอาจ, 2539) จากการศึกษาของ Burden (1986) พบว่าครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และผลจากการหย่าร้างหรือแยกทางที่มีต่อเด็กที่อยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จะมีผลต่ออารมณ์และจิตใจของเด็ก และยังมีผลต่อการปรับตัวของเด็ก โดยพบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกันจะมีการปรับตัวได้ไม่ดีเหมือนเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่ไม่ได้หย่าร้างกัน อีกทั้งมีรายงานการศึกษาวัยระยะยาวที่แสดงถึงผลกระทบที่มีต่อเด็กที่อยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวของ Furstenberg F., Geitz, L., Teitler, J., and Weiss, C. (2005) พบว่าเด็กจะมีพฤติกรรมในด้านลบเมื่ออยู่ในช่วงวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ตอนต้น เนื่องจากในระยะวัยรุ่นเด็กต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามวัยของตนเองในทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา เป็นต้น ดังนั้นในวัยนี้จึงมีความเสี่ยงต่อการเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ง่าย หากวัยรุ่นต้องประสบกับสภาวะที่ครอบครัวขาดความมั่นคง จะส่งผลกระทบต่อสภาพอารมณ์และจิตใจของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก จากการศึกษายังพบอีกว่า เด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยมารดาหรือบิดาเพียงลำพังจะมีประสิทธิภาพและความสามารถน้อยกว่าเด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยบิดาและมารดาที่อาศัยอยู่ด้วยกัน รวมถึงการให้เด็กอยู่ร่วมกับพ่อและแม่ในช่วงแรกของชีวิตจะช่วยให้เด็กพัฒนาเซลล์สมองได้มากกว่า

จากการสำรวจของโครงการพัฒนาเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว (2549) พบว่า พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีปัญหาด้านจิตใจ และตกอยู่ในภาวะเครียดถึงร้อยละ 73.5 มีความทุกข์ท้อแท้ใจจากปัญหาที่ต้องเผชิญและรู้สึกเหงาว่าเหวร้อยละ 68.9 และร้อยละ 62.9 ตามลำดับ ประเด็นหลักที่พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวมาปรึกษาจิตแพทย์คือความกังวลใจ ว่าการแยกทางกันจะส่งผลกระทบต่อลูกหรือไม่ และจะต้องเลี้ยงดูหรือปฏิบัติตัวอย่างไรให้ดีที่สุด ถ้าการแยกทางกันไม่ค่อยดีนัก อาจจะมีสติงเครียดอย่างอื่นตามมา ความจริงแม้จะแยกทางกันแต่อีกฝ่ายควรเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก ไม่ใช่แยกทางกันแล้วต้องทำร้ายกันต่อ ไม่ควรให้เกิดการบาดเจ็บต่อเนื่องไปเรื่อยๆ (พรรณพิมล วิปุลากร, 2557)

การศึกษาที่ผ่านมาของ Dandridge (1987) พบว่าการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวจะได้รับผลกระทบ ดังนี้

1. ผลกระทบด้านบทบาทภายในครอบครัวที่มีมากเกินไป (Role overload) เพราะการที่หัวหน้าครอบครัวต้องทำหน้าที่เป็นทั้งบิดาและมารดาในเวลาเดียวกัน อาจก่อให้เกิดความเครียดในการอบรมเลี้ยงดู สั่งสอนสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังต้องทำหน้าที่ชดเชยหรือทดแทนเป็นบิดาหรือมารดาที่หายไปให้แก่ลูก ซึ่งถือว่าเป็นความยุ่งยากของการทำหน้าที่ของผู้ปกครอง
2. ผลกระทบต่อภาระหน้าที่การหาเลี้ยงครอบครัว (Economic hardships) การที่ต้องกลายเป็นผู้นำครอบครัวและหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว เป็นผลให้ผู้นำครอบครัวต้องพยายามอย่างมากเพื่อหาเลี้ยงให้ได้เพียงพอ โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับลูก ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเครียดและยังมีผลกระทบต่อสุขภาพจากการพักผ่อนไม่สม่ำเสมอ รวมถึงการมีเวลาทำกิจกรรมกับลูกที่ลดลง
3. ผลกระทบจากการที่ถูกสังคมทอดทิ้งให้โดดเดี่ยว (Social isolation) จากภาระหน้าที่ที่หนักหน่วงในการหาเลี้ยงครอบครัว เป็นผลให้ไม่มีเวลาในการที่จะนำครอบครัวเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมได้เหมือนกับครอบครัวปกติทั่วไป รวมไปถึงการไม่แน่ใจในการที่จะสร้างสัมพันธภาพกับสังคมที่ยังไม่เปิดกว้างสำหรับครอบครัวที่มีบิดามารดาเลี้ยงดูเพียงคนเดียว โดยเฉพาะครอบครัวที่มีสาเหตุมาจากการหย่าร้าง การแยกจากกัน และการตั้งครมภ์โดยไม่ได้สมรส ดังนั้น จึงเป็นผลให้กลุ่มครอบครัวดังกล่าวต้องสูญเสียการติดต่อกับสังคม และขาดแหล่งช่วยเหลือจากสังคมเมื่อเทียบกับก่อนเกิดภาวะการหย่าร้างภายในครอบครัว

4. ผลกระทบที่เกิดจากความรู้สึกสูญเสียและความเศร้าโศก (Feeling of loss and grief) การหย่าร้าง การแยกจากกัน หรือการตั้งครมร์โดยไม่ได้สมรส ล้วนแต่เคยประสบภาวะการสูญเสียมาแล้วทั้งสิ้น รวมถึงการสูญเสียอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวที่ลดลง การขาดแหล่งช่วยเหลือจากสังคม

นอกจากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับแม่เลี้ยงเดี่ยวแล้ว ลูกที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวยังได้รับผลกระทบด้วย จากการศึกษาพบว่าเด็กและเยาวชนที่กระทำคามผิดมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 52) มีพ่อแม่แยกกันอยู่หรือหย่าร้าง โดยจากผลการศึกษาภูมิหลังของเยาวชนที่กระทำผิดใน จ.สมุทรปราการ, 2553 พบว่าเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่พร้อมหน้าจะมีความภาคภูมิใจต่ำกว่าเด็กในครอบครัวที่มีพ่อแม่ และมูลนิธึเครือข่ายครอบครัวยังเปิดเผยอีกว่าพฤติกรรมที่พบว่าเป็นปัญหาของลูกในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ได้แก่ การไม่เชื่อฟังและไม่เข้าใจพ่อแม่ ร้อยละ 19.3 ผลการเรียนตกต่ำ ร้อยละ 16 มีพฤติกรรมก้าวร้าว ร้อยละ 14.7 มีพฤติกรรมต่อต้านพ่อแม่ ร้อยละ 10.7 และใช้ยาเสพติด ร้อยละ 10.2 ซึ่งการที่เด็กขาดผู้เลี้ยงดูฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อาจทำให้ขาดความรักความอบอุ่นที่พึงจะได้รับจากทั้งพ่อและแม่ รวมทั้งขาดต้นแบบที่ควรจะได้เรียนรู้ในด้านของบทบาทการเป็นพ่อและแม่ที่เหมาะสม หากเขาต้องเป็นพ่อหรือแม่ต่อไปในอนาคต (นิตา ชูโตและคณะ, 2547) มีงานวิจัยต่างประเทศเกี่ยวกับพฤติกรรมเด็กที่เป็นสัญญาณเตือน (Red Flag Behaviors) ในชั้นเรียนที่ครูสามารถสังเกตเห็นเมื่อเกิดการหย่าร้างขึ้นในครอบครัวของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน สังเกตเห็นได้ว่าเด็กจะมีความนับถือตนเอง (Self-esteem) ต่ำลง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชั้นเรียน สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กโดยตรง ซึ่งจะมีผลที่อาจเป็นปัญหาในระยะยาวด้านสภาพจิตใจของเด็ก (Wallerstein, 1992) สอดคล้องกับ Demo and Acock (1996) พบว่า เด็กที่อยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่เลี้ยงดู โดยเด็กที่มาจากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะสูญเสียความมั่นใจในตนเองเป็นอย่างมาก

Roger (1970) นักจิตวิทยามนุษย์นิยม ได้อธิบายว่า การเห็นคุณค่าในตนเองพัฒนามาตั้งแต่วัยเด็กจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพ่อแม่และบุคคลรอบข้าง ถ้าการปฏิสัมพันธ์เป็นไปในทิศทางที่ไม่ดี เด็กก็จะมี การเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ดังนั้นพ่อแม่จะเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองของลูก นอกจากนี้ยังพบว่าวัยรุ่นตอนต้นที่อยู่ในครอบครัวที่มีทั้งพ่อ

และแม่เลี้ยงดูมีความเครียดต่ำกว่าวัยรุ่นตอนต้นที่อยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และเด็กที่เติบโตมาในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีความทุกข์ ความเครียด รวมทั้งความวิตกกังวลใจและการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อและแม่เลี้ยงดู (Moilanen and Rantakallio, 1988)

แต่จากการศึกษาพบว่า การเลี้ยงดูแบบแม่เลี้ยงเดี่ยวที่แม่มีจิตใจเข้มแข็ง มีความสามารถเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเองได้หรือการเลี้ยงดูจากพ่อเพียงฝ่ายเดียวก็เป็นที่น่าพอใจได้ รวมทั้งการแยกทางกันเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ในสังคม เด็กจึงรับรู้และเข้าใจในเรื่องนี้ได้ไม่ยุ่งยากเท่ากับสมัยก่อน แต่ในทางกลับกัน เด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่พ่อแม่มีปัญหาแต่ยังคงอยู่ด้วยกัน จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็กให้มีความก้าวร้าว เกร และต่อต้านสังคมมากกว่า (พิรุณรัตน์ ตัญญูธิตินันท์, 2552) นอกจากนี้ครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาสูงและมีฐานะเศรษฐกิจดี สามารถนำวิธีการที่จะช่วยพัฒนาลูกทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและจริยธรรมมาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูลูกของตนอย่างเหมาะสมและให้ผลดีกว่าพ่อแม่ที่มีการศึกษาน้อยและมีฐานะเศรษฐกิจไม่ดี (ชญัญดา ศิริบุญ, 2549)

จากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวบางครอบครัวยังคงอาศัยอยู่กับครอบครัวเดิมของตนที่มีตายายหรือลูกป้าหน้าอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมการมีวินัยของเด็ก เพราะความใกล้ชิดหรือแม่แต่ประสบการณ์ในชีวิตที่แตกต่างของแต่ละรุ่นก็จะมีวิธีการสื่อสารและให้การอบรมเด็กได้แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามเด็กก็ยังคงมีความใกล้ชิดกับพ่อและแม่มากกว่า ดังนั้นพฤติกรรมการมีวินัยของเด็กที่ได้รับการอบรมปลูกฝังวินัยจากพ่อแม่จึงมีมากกว่าญาติ (พิรุณรัตน์ ตัญญูธิตินันท์, 2552) โดยการพักอาศัยไม่มีผลต่อพฤติกรรมความเป็นผู้นำของเด็ก เพราะพ่อแม่เป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆในครอบครัว โดยผู้อาวุโส (ปู่ย่าตายาย) หรือบุคคลอื่นๆ (ลูกป้าหน้า) ที่อาศัยร่วมกันในครอบครัวเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำเท่านั้น (ชญัญดา ศิริบุญ, 2549) แต่จากการศึกษาของเกศินี เกิดอนันต์ (2539) พบว่าภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม มารดาส่วนใหญ่อบรมเลี้ยงดูเด็กเพียงลำพังหรืออบรมเลี้ยงดูร่วมกับพี่เลี้ยง และเด็กในครอบครัวที่อยู่ตามลำพังกับมารดาจะขาดตัวแบบเพศชายอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่เด็กในครอบครัวที่มารดากลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมได้ญาติผู้ใหญ่ผู้ชายเป็นตัวแบบเพศชายทดแทนบิดา ซึ่งในนี้อาจมีผลทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่เปียงเบนและไม่พึงประสงค์ได้

รายการแผ่นดินไหว นำเสนอเรื่องราวครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยผ่านครอบครัวตัวอย่าง คุณรุจิราภรณ์ สินธวรัตน์ แม่เลี้ยงเดี่ยววัย 27 ปี กับลูกชายวัย 3 ขวบและลูกสาววัย 1 ขวบครึ่ง คุณรุจิราภรณ์ต้องรับภาระเลี้ยงดูลูกตามลำพังมาเกือบ 2 ปี โดยปราศจากความช่วยเหลือดูแลจากผู้เป็นพ่อของลูกในทุกๆด้าน ซึ่งปัจจุบันคุณรุจิราภรณ์ต้องเผชิญปัญหามากมาย ทั้งเรื่องสภาพจิตใจและภาวะอารมณ์ของตัวเอง ภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลลูก สภาพจิตใจของลูกที่ยังถามหาพ่อ การเลี้ยงดูลูกอย่างถูกวิธี หรือแม้แต่การแบ่งเวลาเพื่อไปหางานทำ เนื่องจากต้องดูแลลูกเพียงลำพัง

คุณพิสมัย เอี่ยมอุ่น แม่เลี้ยงเดี่ยววัย 51 ปี กับความมานะอดทนในการเลี้ยงดูลูกทั้งหมด 4 คน เพียงลำพังมาเกือบ 10 ปี เนื่องจากสามีทิ้งไป ซึ่งลูกๆของเธอมีความผิดปกติทางร่างกายถึง 3 คน แต่ด้วยความรักที่มีให้กับลูกที่เป็นเหมือนดวงใจของตัวเอง ทำให้คุณพิสมัยมีแรงที่จะทำงานอย่างหนักเพื่อหารายได้เข้าครอบครัว ให้ลูกมีกินทุกมื้อ แม้จะเหน็ดเหนื่อยแค่ไหนก็ตาม

ปัจจุบันมีชมรมเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) ที่เป็นเสมือนพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในช่วงวิกฤตของชีวิต เพื่อร่วมกันหาทางออก แบ่งปันทุกข์สุข และแปรเปลี่ยนเป็นกำลังใจให้กันและกัน ทำให้มีความรู้สึกว่าได้อยู่ตัวคนเดียว จนกลายเป็นกลุ่มครอบครัวช่วยเหลือกันและกัน (Self help group) อีกทั้งมีวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา ให้คำแนะนำปรึกษาการดูแลลูก ช่วยเหลือสภาพจิตใจของพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวในช่วงภาวะวิกฤตให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้อย่างมีความสุข

อย่างไรก็ตาม จากงานวิจัยของ Jacobs (1970) พบว่า พ่อหรือแม่ที่เลี้ยงลูกโดยลำพังก็สามารถเลี้ยงดูลูกให้ได้ดีเช่นกัน สำหรับสังคมไทย อย่างเช่นคุณแม่งามทิพย์ ฉัตรบริรักษ์ คุณแม่ลูกชายสามคนของบ้านฉัตรบริรักษ์ อันได้แก่ บอย-ปกรณ, หนอง-ธนา และภัทร รวมถึงเด็กหญิงวันใหม่ โดยครอบครัวนี้สูญเสียเสาหลักของบ้านไปหลายปีแล้ว แต่คุณแม่ก็ยังสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อและแม่ของลูกๆได้เป็นอย่างดี ล่าสุดคุณแม่ได้รับรางวัลแม่ดีเด่นแห่งชาติ สาขาแม่ของผู้ทำประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เนื่องในวันแม่แห่งชาติประจำปี 2557 กล่าวถึงแนวทางการเลี้ยงลูกว่า “แม่ฝึกให้ลูกทุกคนมีอิสระในการคิด ตัดสินใจด้วยตนเองตั้งแต่เด็ก แต่ต้องไม่ลืมว่าต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่นฯ ข้อตกลงนี้เองที่เราต่างให้แก่กันและกัน อย่างบอย-ปกรณ เขาเป็นพี่ชายคนโต แม่จะบอกเขาทุกๆครั้งว่าเขาต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้น้องๆทำตามเสมอ” เช่นเดียวกับคุณปนัดดา

วงศ์ผู้ดี นางสาวไทยปี 2543 นอกเหนือจากมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือสังคม เช่น การล่ารายชื่อ แก้กัญหามาย ชมชื่น ประหารชีวิต อีกทั้งยังได้ช่วยเหลือสาวไทยที่ถูกหลอกไปขายตัวที่บาร์เรน ฯลฯ ยังสามารถทำหน้าที่แม่ได้อย่างดีเยี่ยมและได้รับรางวัลศรีกุลบุตร-กุลธิดา ประจำปี 2557 ซึ่งเป็นรางวัลการประพฤติปฏิบัติดี โดยแม่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดู สั่งสอนด้านวินัย และเป็นแบบอย่างมากที่สุด (พิรุณรัตน์ ตุลย์ฐิตนันท์, 2552)

ผกา สัตยธรรม (2545) กล่าวไว้ว่า การสื่อสารในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างพื้นฐานแก่เด็ก หากเด็กเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ดี พ่อแม่ผู้ปกครองให้ความรัก ความเอาใจใส่และให้ความสำคัญกับความรู้สึกของเด็ก และมีการสื่อสารที่สร้างความอบอุ่นและมั่นคงทางจิตใจแก่เด็ก เด็กก็จะได้รับการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่และเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต ในทางกลับกัน หากเด็กเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีเวลา หรือขาดการสื่อสารที่จะสร้างความเข้าใจแก่เด็ก เด็กก็จะเกิดความคับข้องใจ ความไม่เข้าใจ และกลายเป็นความรู้สึกขาดความรักความอบอุ่น ซึ่งจะส่งผลให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่มีความสุขในชีวิต และส่งผลต่อการปรับตัวในอนาคต ดังนั้น ลักษณะการสื่อสารในครอบครัวจึงมีผลต่อเด็กและหากมองให้ลึกแล้วพื้นฐานอันดีในครอบครัวย่อมขึ้นอยู่กับการสื่อสารที่ดีระหว่างสมาชิกซึ่งมีผลในการสร้างบรรยากาศที่ดีหรือไม่ดี อบอุ่นหรืออึดอัด เป็นกันเองหรือเกรงกลัว ซึ่งความสัมพันธ์ในครอบครัวจะเป็นรากฐานที่ดีให้แก่พัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก โดยมีบิดามารดา ร่วมกันทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนพฤติกรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ รวมทั้งความต้องการด้านอารมณ์ของบุตร ดังนั้นบิดามารดาจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อบุตรมากที่สุด (Roskam and Meunier, 2009)

แม้ว่าสถิติจำนวนแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยยังไม่มีการระบุเป็นตัวเลขที่แน่นอน แต่จากจำนวนชมรมแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีการตั้งกลุ่มขึ้นมาใน Facebook เป็นจำนวนมาก ก็สามารถบ่งบอกได้ว่า แนวโน้มของการเป็นครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวยังมีมากขึ้น ดังเช่นกลุ่มใน Facebook ที่ใช้ชื่อว่า “เด็กมีบุญคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว” ที่เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2557 โดยคุณดังตฤณ ซึ่งเป็นนักเขียน ธรรมะชื่อดัง ปัจจุบันมีสมาชิกในกลุ่มกว่า 5,000 คน แม่เลี้ยงเดี่ยวที่เป็นสมาชิกของกลุ่มจะใช้ช่องทางนี้ในการสอบถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมุมมองกับแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆ ทั้งในเรื่องการเลี้ยงลูก การดำเนินการด้านกฎหมาย รวมทั้งการให้กำลังใจกันและกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้ช่องทางของ

Facebook เข้าไปในกลุ่มของแม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อศึกษาสภาพการณ์โดยรวมว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบทบาท และรูปแบบความสัมพันธ์กับลูกอย่างไร รวมถึงลักษณะการสื่อสารและปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารในครอบครัว แต่ทั้งนี้เนื่องจากงานวิจัยที่ผ่านมาศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในประเทศไทยยังมีน้อยมาก มีเพียงเฉพาะที่ศึกษาในเรื่องของลูกโดยตรง แต่ที่ศึกษาแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นยังมีไม่มาก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในบริบทสังคมไทย เพื่อช่วยเป็นแนวทางในการเลี้ยงดูลูกในยุคปัจจุบันให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคม รวมทั้งให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการสื่อสารในครอบครัวสำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในการให้คำปรึกษา รวมทั้งสร้างองค์ความรู้เรื่องการสื่อสารในครอบครัวในบริบทสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์และบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์และลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย
3. เพื่อศึกษาการรับรู้ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว

ปัญหานำวิจัย

1. สภาพการณ์และบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยเป็นอย่างไร
2. รูปแบบความสัมพันธ์และลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยเป็นอย่างไร
3. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการรับรู้การสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาท และลักษณะการสื่อสารจาก “การรับรู้” ของแม่เท่านั้น

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

สภาพการณ์	หมายถึง ลักษณะทางครอบครัวและลักษณะการอยู่ร่วมกันของแม่เลี้ยงเดียวกับลูก รวมถึงเครือญาติ พ่อและสมาชิกอื่นๆในครอบครัว
แม่เลี้ยงเดี่ยว	หมายถึง แม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกเพียงฝ่ายเดียว โดยไม่มีพ่อร่วมเลี้ยงดูด้วย (โดยงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีประสบการณ์การเลี้ยงลูกเองโดยไม่มีพ่ออย่างน้อย 1 ปีขึ้นไป)
บทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยว	หมายถึง บทบาทในการเลี้ยงลูกของแม่ ตามแนวคิดของ Kingsbury and Scanzoni, 2004 ได้แก่ หน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว และหน้าที่ดูแลครอบครัว
รูปแบบความสัมพันธ์	หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูกในมิติต่างๆตามแนวคิดของ Gudykunst และ Kim (2003) ซึ่งได้แก่ ระดับการเคารพความเป็นส่วนตัวของลูก ระดับความเป็นทางการ ระดับความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูก และระดับการอ่อนปรนเมื่อลูกทำผิด/ฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัว
ลักษณะการสื่อสารในครอบครัว	หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูกในด้านต่างๆ ได้แก่ เนื้อหาการสนทนา สื่อและช่องทางที่ใช้ ความถี่ในการสื่อสาร และโอกาสที่ใช้ในการสนทนา รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว รวมทั้งกลยุทธ์และการสื่อสารต่างๆในการเลี้ยงลูกตามรูปแบบความสัมพันธ์และเป้าหมายในการสื่อสาร

รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว

หมายถึง รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่แม่ใช้
ได้แก่

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย
(Democratic Rearing)
2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด (Autocratic
Rearing)
3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยเสรี (Laissez-
faire Rearing)

ปัจจัยต่างๆ

หมายถึง ปัจจัยต่างๆที่ส่งผลต่อการสื่อสารกับลูก
ได้แก่

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของแม่ ได้แก่ อายุ อาชีพ
ฐานะทางเศรษฐกิจ/รายได้ ระดับ
การศึกษา สาเหตุของการเป็นแม่เลี้ยง
เดี่ยว ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว
 ฯลฯ
2. ปัจจัยส่วนบุคคลของลูก ได้แก่ เพศ อายุ
 ฯลฯ
3. ปัจจัยในครอบครัว ได้แก่ การเป็น
ครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย
จำนวนบุตร บทบาทของพ่อ ฯลฯ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เป็นคู่มือและแนวทางในการเลี้ยงดูลูกให้แม่เลี้ยงเดียวในสังคมไทยนำไปเป็นแนวทางในการเลี้ยงดูลูกให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยจากผลการวิจัยพบว่าการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันของปู่ย่าตายายและแม่มีผลต่อการเลี้ยงดูลูกซึ่งอาจไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นแม่เลี้ยงเดียวต้องสื่อสารถึงเป้าหมายในการเลี้ยงดูลูกกับคนในครอบครัวให้เข้าใจตรงกัน เพื่อไม่ให้เด็กเกิดความสับสน
2. เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและพัฒนาคุณภาพการสื่อสารในครอบครัวสำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง
3. สร้างองค์ความรู้ด้านการสื่อสารในครอบครัวในบริบทสังคมไทยสมัยใหม่ที่มีแนวโน้มในการเป็นแม่เลี้ยงเดียวต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หากพูดถึง “ครอบครัว” ทุกคนคงนึกถึงพ่อ แม่และลูกผูกพันรักใคร่อยู่ร่วมกันในบ้าน แต่ในปัจจุบัน สภาพสังคมและเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว คนในบ้านมีเวลาให้กันน้อยลง ความอบอุ่นในครอบครัวเริ่มลดลง อัตราการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ลักษณะครอบครัวอาจไม่ใช่ภาพของพ่อแม่ลูกอยู่ด้วยกันเสมอไป

รูปแบบหนึ่งของครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมคือ “ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว” อันหมายถึงครอบครัวซึ่งอาจมีเพียงพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกเป็นหลัก โดยประชากรเด็กและเยาวชนไทยอายุระหว่าง 11-24 ปี อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมากกว่า 2.5 ล้านครอบครัว (มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวและ สสส., 2552) ลักษณะครอบครัวที่มีเพียง “พ่ออยู่กับลูก” หรือ “แม่อยู่กับลูก” อาจนำมาซึ่งความเครียดหรือวิตกกังวลต่อความไม่มั่นคงและบทบาทใหม่ที่ต้องเป็นทั้งพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน โดยปัญหาส่วนใหญ่ที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญคือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ การมีรายได้ การมีงานทำ รวมถึงปัญหาความสัมพันธ์กับลูก

การศึกษาเรื่อง “บทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย” ผู้วิจัยจึงได้เลือกแนวคิดและทฤษฎีมาใช้เป็นเครื่องมือหรือเป็นแนวทางในการศึกษาประเด็นดังกล่าว ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในครอบครัว
 - 1.1 บทบาทพ่อแม่
 - 1.2 รูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัว
 - 1.3 รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว
 - 1.4 แนวทางและกลยุทธ์การสื่อสารในครอบครัว
2. แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการและจิตวิทยาการสื่อสารในการเลี้ยงลูก
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการรับรู้การสื่อสารในครอบครัว

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในครอบครัว

1.1 บทบาทพ่อแม่

พ่อแม่เป็นบุคคลสำคัญในการสร้างครอบครัว เมื่อมีบุตรเพิ่มเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในครอบครัว พ่อแม่จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเลี้ยงดู ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ ปกป้องและแนะนำเด็กในทุกช่วงของพัฒนาการ การเลี้ยงดูเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และเด็ก และจากนั้นจะขยายการมีปฏิสัมพันธ์ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ญาติ เพื่อน ครู เป็นต้น บุคคลต่างๆ เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของเด็กในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ปฏิสัมพันธ์เหล่านี้จะดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตมนุษย์ต่อไป (Hamner and Turner, 1996)

จากแนวคิดของ โสภา ซปีลมันน์ (2536) พบว่า จุดเริ่มต้นที่สำคัญในชีวิตเด็กที่อยู่ในครอบครัว พ่อแม่จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างครอบครัว ซึ่งหน้าที่และความสำคัญของครอบครัวมีดังนี้

- 1) เป็นแหล่งสร้างสรรค์สมาชิกใหม่ ให้กำเนิดทายาทเพื่อสืบสกุล
- 2) ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว
- 3) ให้กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนระเบียบของสังคมเพื่อให้สมาชิกเติบโตขึ้นมาเป็นกำลังสำคัญของสังคมในอนาคต
- 4) ส่งเสริมการเจริญเติบโตส่วนบุคคลทั้งทางร่างกายและสติปัญญาให้กับลูก
- 5) หล่อหลอมและปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามให้ลูกเพื่อสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ด้วยดี
- 6) สร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคงของครอบครัวทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ในระหว่างญาติมิตร
- 7) ให้อิสระและเสรีภาพแก่สมาชิกในครอบครัวตามสมควร
- 8) กำหนดบทบาท สถานภาพ และหน้าที่ให้กับสมาชิกใหม่เพื่อให้รู้ว่าควรมีสถานภาพ หน้าที่ และบทบาทอย่างไรในครอบครัว

นอกจากนี้สามีและภรรยาจะต้องทำหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม เพื่อการเป็นพ่อแม่ต่อไปในอนาคตตามแนวคิดของ Kingsbury and Scanzoni, 2004 (อ้างถึงใน พูนสุข เวชวิฐาน, 2557) คือ

1) สามีทำหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว หรือทำหน้าที่ในการจัดหาสิ่งต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของสมาชิกในครอบครัว เช่น การหารายได้ การหาอาหาร การจัดหาที่อยู่ และการจัดการศึกษา เป็นต้น

2) ภรรยาทำหน้าที่ดูแลครอบครัว เช่น การทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางด้านอารมณ์ความรู้สึกของสมาชิกในครอบครัวด้วยการเลี้ยงดูบุตร การดูแลสมาชิกในครอบครัวและการช่วยบรรเทาปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น

โดย Abidin (1995) กล่าวถึง 7 องค์ประกอบของลักษณะการเป็นพ่อแม่ ซึ่งหมายถึงสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพ่อแม่ ได้แก่

1. ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร หมายถึง ความเชื่อมั่นของบิดาหรือมารดาในการเผชิญกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูบุตร ได้แก่

- 1) บิดาหรือมารดาเข้าใจพัฒนาการและความต้องการของบุตร
- 2) บิดาหรือมารดาเข้าใจบทบาทหน้าที่ของการเป็นพ่อแม่ของตนและบทบาทหน้าที่ของการเป็นพ่อแม่เป็นไปตามที่ตนคาดไว้ สามารถตัดสินใจสิ่งต่างๆเกี่ยวกับการดูแลบุตรได้ด้วยตนเอง
- 3) บิดาหรือมารดายอมรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรของตนเองจากบุคคลอื่น เช่น ครู เพื่อน เป็นต้น
- 4) บิดาหรือมารดายอมรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรและให้การสนับสนุนในการเลี้ยงดูบุตรซึ่งกันและกัน

2. **การมีสังคม** หมายถึง การที่บิดาหรือมารดาพบปะบุคคลต่างๆจากสังคมแวดล้อม การได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์จากญาติพี่น้องและเพื่อน และการมีความสัมพันธ์อันดีกับคู่ครองของตน สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวบ่งบอกถึงลักษณะและสภาพความเป็นอยู่ของบิดามารดาและบุตร

3. **ความผูกพันต่อบุตร** หมายถึง ความสัมพันธ์และความใกล้ชิดทางอารมณ์ที่บิดาหรือมารดามีต่อบุตร ได้แก่

- 1) บิดาหรือมารดามีความใกล้ชิด สนับสนุนกับบุตรอย่างสม่ำเสมอ
- 2) บิดาหรือมารดาเข้าใจอารมณ์ ความต้องการของบุตรตามความเป็นจริง

4. **สุขภาพกาย** ได้แก่

- 1) สุขภาพร่างกายของบิดาหรือมารดา
- 2) การเข้ารับการรักษาและการได้รับการสนับสนุนทางการแพทย์ ทั้งสุขภาพกายของบิดาหรือมารดา และการพบแพทย์ย่อมส่งผลต่อความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา

สุขภาพกายที่ดีของพ่อแม่เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการเลี้ยงดูบุตร พ่อแม่ที่มีอาการป่วยทางกายมาก จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตซึ่งจะมีผลกระทบโดยตรงต่อบุตร พ่อแม่จะกังวลถึงอาการป่วยของตนเอง พ่อแม่จะรู้สึกโกรธตนเองที่ไม่สามารถดูแลบุตรได้อย่างเต็มที่ และบุตรจะซึมซับความไม่เชื่อมั่นจากพ่อแม่ (Dephna, 2000)

จากการศึกษาเรื่องการดูแลสุขภาพกายของพ่อแม่ พบว่าพ่อแม่ที่ได้รับการทดสอบว่ามีความเครียดสูง จะต้องปรึกษาแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อเข้ารับการรักษาทางการแพทย์อย่างสม่ำเสมอ เพราะอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย ส่วนพ่อแม่ที่ได้รับการทดสอบว่ามีความเครียดอยู่ในระดับน้อย ควรเข้ารับการรักษาและการสนับสนุน แต่ไม่จำเป็นต้องเข้ารับการรักษาทางการแพทย์ (Callahan อ้างถึงใน Abidin, 1995: 11)

5. **ความยึดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่** หมายถึง การที่การเป็นพ่อแม่ไม่ไปก้าวก่ายลักษณะเฉพาะอื่นๆของบุคคล ได้แก่

- 1) บทบาทการเป็นพ่อแม่ไม่ทำให้สูญเสียความเป็นตัวตนของตนเอง

2) ความต้องการของบุตรไม่ได้มีอิทธิพลต่อการเป็นพ่อแม่มากเกินไป

จากการศึกษาพบว่า การแยกทางของพ่อแม่มีผลต่อความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่สูญเสียความเป็นตัวตนของตนเอง (Prinz อ้างถึงใน Abidin, 1983: 47)

ในบทบาทการเป็นพ่อแม่ พ่อแม่จะรู้สึกถูกจำกัดบทบาทเมื่อพ่อแม่ต้องมีความรับผิดชอบอย่างสมบูรณ์แบบในการเลี้ยงดูบุตร ยกเว้นพ่อแม่ที่เลี้ยงดูบุตรแบบเผด็จการ และพ่อแม่จะรู้สึกถูกบีบบังคับเมื่อต้องเลี้ยงดูบุตรให้ดีกว่าที่ตนเป็น (Lemasters อ้างถึงใน Bigner, 1999: 36)

จากการศึกษาความพึงพอใจในบทบาทการเป็นพ่อแม่ พบว่า บทบาทที่พ่อแม่รู้สึกไม่พอใจมากที่สุดคือ การดูแลระเบียบวินัยของบุตร เรื่องการเงิน และการสูญเสียความเป็นอิสระของพ่อแม่ (Goetting อ้างถึงใน Bigner, 1999: 38)

6. สถานภาพทางอารมณ์ หมายถึง ความรู้สึกทั้งทางบวกและทางลบ พ่อแม่อาจมีความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจในตนเองและสภาพชีวิตของตนเอง พ่อแม่ที่มีสถานภาพทางอารมณ์ในทางลบมักจะเข้มงวดกับบุตร และเลี้ยงดูบุตรแบบเผด็จการ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของบุตร (Perez อ้างถึงใน Abidin, 1983: 11)

ความซึมเศร้าเป็นสิ่งที่มียอิทธิพลต่อการเป็นพ่อแม่ อาการซึมเศร้าจะเริ่มจากสภาพอารมณ์ที่เศร้าหมอง ไม่มีความพึงพอใจในตนเอง มีผลกระทบต่อสภาพร่างกาย ไม่เจริญอาหาร มีปัญหาในการนอน กระวนกระวาย หากพ่อแม่มีความซึมเศร้าจะส่งผลกระทบต่อปัญหาการเลี้ยงดูบุตรและรบกวนความสามารถในการเป็นพ่อแม่ อาจส่งผลในทางลบต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และบุตร พ่อแม่จะถ่ายทอดข้อมูลในทางลบให้กับบุตร และพ่อแม่ยังเป็นตัวแบบในทางลบซึ่งบุตรอาจปฏิบัติตาม (Garber และ Flynn อ้างถึงใน Hoghughi และ Long, 2001: 281)

ในสถานการณ์การหย่าร้าง สถานภาพทางอารมณ์ของพ่อแม่จะเป็นไปในทางลบ เพราะเป็นการปฏิเสธความสัมพันธ์ที่ได้ไตร่ตรองแล้ว และเกิดขึ้นในชีวิตจริงของพ่อแม่ พ่อแม่จะรู้สึกสูญเสียความมั่นใจในตนเอง สูญเสียความสัมพันธ์ที่เคยมี ดังนั้นช่วงสถานการณ์การหย่าร้างจึงส่งผลให้สถานภาพทางอารมณ์ของพ่อแม่มีความเครียดสูงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อบุตรในทางลบ (Bigner, 1999: 324)

เมื่อเกิดการแยกทางกันของพ่อแม่ จะทำให้พ่อแม่และบุตรเกิดความรู้สึกสูญเสีย มีความรู้สึกต่อตนเองในทางลบ แต่สถานการณ์ในชีวิตประจำวันไม่จำเป็นจะเป็นการมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน โรงเรียน อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ความรู้สึกสูญเสียและความรู้สึกต่อตนเองในทางลบนั้นดีขึ้น และเริ่มมีการเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึกมาเป็นทางบวกได้มากขึ้น (Wallerstein อ้างถึงใน Bigner, 1999: 339)

7. ความสัมพันธ์กับคู่ครอง หมายถึง ลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์และความสามารถในการสื่อสารระหว่างพ่อแม่กับคู่ครองหรือครอบครัวของคู่ครอง ได้แก่

- 1) บทบาททางเพศระหว่างพ่อแม่กับคู่ครอง
- 2) การทำสิ่งต่างๆร่วมกันระหว่างพ่อแม่กับคู่ครอง
- 3) การติดต่อสื่อสารระหว่างพ่อแม่กับครอบครัวของคู่ครอง

การมีปฏิสัมพันธ์ของพ่อและแม่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดูแลบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของบุตรกับบุคคลในครอบครัวและบุคคลอื่น

เมื่อพ่อแม่ตัดสินใจจะแยกทางกัน ความรู้สึกของลูกเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่พ่อแม่ควรคำนึงถึง ประเด็นที่พ่อแม่ต้องปรึกษากันคือการจัดการเรื่องการดูแลลูก ได้แก่ เรื่องอาหารและลักษณะนิสัยการรับประทาน เรื่องเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เรื่องการอยู่อาศัย เรื่องโรงเรียน เรื่องการติดต่อสื่อสารกับครูที่โรงเรียน เรื่องการพักผ่อนหย่อนใจและของเล่น เรื่องเพื่อนของลูก เรื่องการไปนอนค้างคืนบ้านเพื่อนเมื่อลูกเป็นวัยรุ่น เรื่องการมีเพื่อนต่างเพศ เรื่องเวลาอนอนของลูก เรื่องพี่เลี้ยงเด็ก เรื่องเวลาการดูโทรทัศน์ เรื่องศาสนา เรื่องศีลธรรม เรื่องการฝึกฝนระเบียบวินัย เรื่องการจัดการกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ และเรื่องการพบแพทย์ (Hall, 2000)

การแยกทางและการหย่าร้างของพ่อแม่เป็นช่วงเวลาที่ยากลำบาก และทำให้เด็กรู้สึกแย่มาก การที่พ่อและแม่ทำความเข้าใจ แยกทางกันได้ด้วยดี ไม่มีเหตุการณ์รุนแรงให้เด็กรู้สึกกระทบกระเทือนจะทำให้เด็กมีสัมพันธภาพที่ดีกับทั้งพ่อและแม่ และยังพัฒนาสัมพันธภาพไปสู่บุคคลอื่นนอกจากครอบครัวเมื่อโตขึ้น

จากแนวความคิดการสื่อสารในครอบครัว ผู้วิจัยนำส่วนของบทบาทพ่อแม่มาเป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีต่อลูก เพื่อดูลักษณะความสัมพันธ์ และการทำหน้าที่แม่ใน

ยุคปัจจุบัน รวมถึงการทำหน้าที่ทดแทนพ่อที่ลูกขาดไปว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร มีการทำหน้าที่แทนในด้านใดบ้าง

1.2 รูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัว

Gudykunst and Kim (2003) ระบุว่าบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมี 4 มิติ ได้แก่

1. ระดับการเคารพความเป็นส่วนตัวของลูก (Degree of personalness) คือการมองและให้ความสำคัญกับบุคคลที่เราสื่อสารด้วยในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์คนหนึ่ง หรือการมองบุคคลนั้นในฐานะที่เป็นตัวเขา มากกว่าการมองหรือให้ความสำคัญกับบทบาทหรือสถานภาพของบุคคล ดังนั้นหากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของสังคมใดมีระดับความเป็นบุคคลสูง สังคมนั้นมักมีแนวโน้มในการเน้นค่านิยมแบบ “diffuseness” ในขณะที่หากมีระดับความเป็นบุคคลต่ำมักเน้นค่านิยมแบบ “specificity” ตามแนวคิดของ Parson

ในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะมีปัจจัยหลายประการที่อาจเหนี่ยวนำให้บุคคลไม่สามารถแสดงความเป็นตัวเองของตัวเองออกมาได้ ดังนั้นความคาดหวังในระดับความเป็นตัวเองของตัวเองที่ต่างก็อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อกันได้

2. ระดับความเป็นทางการ: การให้ลูกแสดงความเคารพและกิริยามารยาทต่อพ่อแม่ตามบรรทัดฐานสังคม (Degree of formality) วัฒนธรรมที่ต่างกันมีความคาดหวังระดับความเป็นทางการในความสัมพันธ์กับบุคคลที่มีบทบาทและสถานภาพเดียวกันต่างกันที่เห็นชัดเจน

ในการปฏิสัมพันธ์แต่ละครั้งผู้สื่อสารจะมีความคาดหวังในระดับความเป็นทางการของตนเอาไว้ แต่ถ้าแต่ละคนคาดหวังไว้ต่างกันก็จะทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันได้ เช่น ในบริบทครอบครัว บางครอบครัวจะเน้นเรื่องการมีสัมมาคารวะ แต่บางครอบครัวก็อาจจะหลงลืมหรือให้ความสำคัญน้อย บางครอบครัวต้องร่วมวงรับประทานอาหารพร้อมหน้ากัน แต่บางครอบครัวก็แล้วแต่สะดวกตัวใครตัวมัน

3. ระดับความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูก (Degree of hierarchy) ในแต่ละสังคมจะมีลำดับชั้นที่แตกต่างกัน บางสังคมนิยมความเท่าเทียมกันและการยอมรับซึ่งกันและกัน

ในขณะที่บางสังคมจะนิยมระบบอาวุโส การให้ลำดับชั้นที่แตกต่างกันทำให้เกิดความคาดหวังในการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันตามมา และเมื่อความคาดหวังต่างกันก็ย่อมทำให้ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมตามที่สื่อสารต้องการได้อย่างถูกต้อง

บางสังคมระดับของการมีลำดับชั้นแปรไปตามบทบาท สถานภาพและสถานการณ์มากกว่าเป็นสิ่งถาวรตายตัว สังคมที่เน้นค่านิยมแบบ “diffuseness” จะคงระดับของลำดับชั้นในทุกสถานการณ์ ในขณะที่สังคมที่เน้นค่านิยมแบบ “specificity” ผู้บังคับบัญชาจะสามารถออกคำสั่งและมีอำนาจเหนือผู้ใต้บังคับบัญชาเฉพาะในการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทและสถานภาพที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายเท่านั้น ซึ่งในบริบทครอบครัวนั้นอาจมีที่บางครอบครัวพ่อแม่จะใช้อำนาจในการสั่งการทุกอย่าง เปิดโอกาสให้ลูกๆมีส่วนร่วมน้อย หรือพ่อแม่อาจมีความทะเยอทะยานใฝ่สูงสำหรับเด็ก ตั้งความหวังและวางกรอบให้ลูกดำเนินตามทุกอย่าง แต่บางครอบครัวก็ยอมเด็กและตามใจเด็กปล่อยให้ลูกเป็นใหญ่ หรือบางครอบครัวพ่อดุเข้มงวดหรือพ่อเป็นใหญ่ในบ้าน และบางครอบครัวแม่ก็มีอำนาจมากกว่า มุมมองที่มีต่อเรื่องของเพศหรือความสำคัญระหว่างเพศหญิงและชายของสมาชิกในครอบครัวนี้ย่อมไม่เหมือนกัน

4. ระดับการผ่อนปรนเมื่อลูกทำผิด/ฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัว (Degree of deviation allowed) Mosel (1973) กล่าวว่า เราสามารถพูดได้ว่าวัฒนธรรมที่ผ่อนปรนเป็นสังคมที่มีโครงสร้างหลวม ขณะที่วัฒนธรรมที่ไม่ผ่อนปรนมากมักจะเป็นสังคมที่มีโครงสร้างแน่นเป็นปลายเชือกที่อยู่คนละด้านของเกณฑ์วัดแล้ว เราสามารถพูดได้ว่าประเทศไทยมีโครงสร้างสังคมหลวม สหรัฐอเมริกาก็เช่นเดียวกันที่มีโครงสร้างหลวมแต่ไม่เหมือนสังคมไทย ประเทศญี่ปุ่นจะอยู่ทางด้านที่มีโครงสร้างแน่น ในบริบทครอบครัวสังคมไทย บางครอบครัวชอบทำอะไรมักง่ายตามใจ ไม่ชอบระเบียบ ชอบทำอะไรง่าย ๆสบายๆ บางครอบครัวเลี้ยงดูสมาชิกอย่างเข้มงวด จึงมักจะชอบจัดระเบียบให้แก่ชีวิตของตนเองและรวมถึงบุคคลรอบข้างด้วย

ผู้วิจัยนำส่วนของรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวมาอธิบายรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูกว่าเป็นแบบใด มีการเคารพความเป็นส่วนตัวซึ่งกันและกัน มีการแสดงตามบรรทัดฐานของสังคม มีความใกล้ชิดสนิทสนม หรือมีความเข้มงวด/ผ่อนปรนมากน้อยเพียงใด เพื่อศึกษาถึงลักษณะความสัมพันธ์และวิธีการสื่อสารของแต่ละครอบครัว

1.3 รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว

จากการศึกษาพบว่า มีนักวิชาการแบ่งรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวออกเป็นหลายรูปแบบ ได้แก่

- แนวคิดรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวของ Baumrind (1971)
- แนวคิดรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวของ David Kantor and William Lehr (1976)
- แนวคิดรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวของ Maccoby and Martin (1983)
- แนวคิดรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวของ Hurlock (1984)

Baumrind (1971) ได้พัฒนารูปแบบการอบรมเลี้ยงดู โดยสามารถจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ (Authoritative) คือ การอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมต่อพัฒนาการตามวุฒิภาวะของเด็ก โดยที่บิดามารดาอนุญาตให้เด็กมีอิสระตามวุฒิภาวะของเด็ก แต่ใจขณะเดียวกันบิดามารดาจะกำหนดขอบเขตพฤติกรรมของเด็ก ให้เด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามแนวทางที่บิดามารดากำหนดไว้ บิดามารดาจะแสดงความรัก ความเอาใจใส่ และให้ความอบอุ่นต่อเด็ก พร้อมรับฟังความคิดเห็นและสนับสนุนให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจเรื่องต่างๆ ของครอบครัว ให้ความเสมอภาค ยอมรับในสิทธิซึ่งกันและกัน Baumrind (1989) เชื่อว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบนี้จะเป็นผู้ที่รู้จักการให้และมีความสามารถในการปรับตัวในสังคมได้ดี มีความไว้วางใจในตัวเอง

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม (Authoritarian) คือการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดามีความเข้มงวดเรียกร้องแต่ไม่ตอบสนองความต้องการของเด็กโดยสิ้นเชิง (Macoby, 1983 อ้างถึงใน พรรรถทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ และคณะ, 2545) มีการจัดระบบ การควบคุม และวางกฎเกณฑ์ให้เด็กปฏิบัติตามอย่างเข้มงวด โดยมีการอธิบายน้อยมากหรืออาจไม่มีเลย เด็กต้องยอมรับในคำพูดของบิดามารดาว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอ โดยไม่มีสิทธิ์แสดงความคิดเห็น Baumrind (1991) ยังพบอีกว่า เด็กที่มาจากการอบรมเลี้ยงดูรูปแบบนี้มักจะไม่มีความสุข หลีกหนีสังคม ขาดความกระตือรือร้น ไม่ค่อยมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบตามใจ (Permissive) คือการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาปล่อยให้เด็กทำสิ่งต่างๆตามการตัดสินใจของเด็กเอง โดยไม่มีการกำหนดขอบเขต ใช้การลงโทษน้อย ไม่เรียกร้องหรือควบคุมพฤติกรรมเด็ก เด็กสามารถแสดงออกซึ่งความรู้สึกและอารมณ์ได้อย่างเปิดเผย บิดามารดาอาจให้คำปรึกษาหรือพยายามใช้เหตุผลกับเด็ก แต่ไม่มีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของเด็ก เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ Baumrind (1980) อธิบายว่า เด็กมักไม่มีศักยภาพตามวุฒิภาวะเพียงพอ มีความสามารถในการควบคุมตนเองต่ำ มีลักษณะพึ่งพาผู้อื่น และมีปัญหาในการควบคุมอารมณ์

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง (Uninvolved) เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาไม่ให้ความสนใจหรือตอบสนองความต้องการของเด็ก ให้การดูแลเอาใจใส่ต่อเด็กน้อยมาก อาจเป็นบิดามารดาที่ปฏิเสธเด็กตั้งแต่แรก หรือหมกมุ่นอยู่กับปัญหาและความกดดันในชีวิตประจำวันของส่วนตัวจนไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ลูก เด็กที่รับการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบนี้จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว และมีปัญหาในด้านสังคม (Antisocial) อาจนำไปสู่การติดยาเสพติด หรือกระทำผิดทางอาชญากรรมต่างๆ (Maccoby & Martin, 1983)

Kantor and Lehr (1976) อ้างถึงใน พิรุณรัตน์ ตุลย์ฐิตินันท์ (2552) ได้ทำการศึกษาวิจัยและอธิบายการสื่อสารในครอบครัวโดยเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการแบ่งรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. การสื่อสารในครอบครัวแบบปิด (Closed family) หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัวที่เข้มงวดมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์รัดกุม ผู้ที่กำหนดกฎเกณฑ์คือผู้มีอำนาจสูงสุด มักจะ ได้แก่ พ่อผู้กำหนดกฎเกณฑ์จะเป็นผู้ให้คำแนะนำและกำหนดกิจกรรมต่างๆในครอบครัว ประเด็นการสนทนาและข้อมูลข่าวสารที่ผ่านสื่อต่างๆเพื่อให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของครอบครัว ซึ่งจะกำหนดว่าอะไรบ้างที่สมาชิกควรจะได้ประสบพบเห็นและอะไรบ้างที่ไม่ควร

2. การสื่อสารในครอบครัวแบบเปิด (Open family) หมายถึงการสื่อสารในครอบครัวที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจความเป็นไปต่างๆภายในครอบครัวสูง แต่ละคนมีบทบาทค่อนข้างมากและมีความยืดหยุ่นสูง แม้ว่าโดยปกติแล้วพ่อแม่จะมีอำนาจในบ้านมากกว่าลูก แต่ก็มีความเฉพาะที่จำเป็น กฎระเบียบของครอบครัวเป็นสิ่งที่ผ่อนผันและเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น เวลา

ร่วมรับประทานอาหารเย็น อาจเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจโดยคนส่วนใหญ่ในบ้านหรือบางคนอาจจะไม่มารับประทานอาหารที่บ้านก็ได้ ประเด็นเหล่านี้เป็นสิ่งที่พูดคุยและชี้แจงได้ การโน้มน้าวใจมักเป็นสิ่งที่พ่อแม่ใช้ได้ผลดีว่าการแสดงอำนาจเหนือลูกๆ ทุกคนมีสิทธิโน้มน้าวใจสมาชิกคนอื่นๆ ให้ทำในสิ่งที่ตนต้องการแม้ว่าปกติพ่อแม่จะเป็นหัวหน้าครอบครัวมีสิทธิในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ภายในบ้าน แต่โครงสร้างของอำนาจก็ไม่ได้ตายตัว แต่ละคนมีสิทธิที่จะร่วมตัดสินใจและดำเนินการได้

3. การสื่อสารในครอบครัวแบบปล่อย (laissez-Faire) หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัวสมาชิกที่แต่ละคนสามารถทำอะไรที่ตนต้องการได้ กฎระเบียบต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นไปตามสบายในแบบฉบับของแต่ละคน เรื่องที่แต่ละคนสนใจมักเป็นเรื่องในปัจจุบัน ไม่มีการวางแผนล่วงหน้า และการวางแผนในระยะยาวสำหรับอนาคต การใช้ทรัพยากรหรือการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวแบบนี้มักเป็นไปเพื่อการจัดการกับปัญหาเฉพาะหน้า

Maccoby and Martin (1983) อ้างถึงใน พิรุณรัตน์ ตุลย์ฐิตนันท์ (2552) ได้อธิบายเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเป็น 2 มิติดังนี้

มิติควบคุมมากกับการควบคุมน้อย (Demanding/Controlling vs. Undemanding/low control) และมิติการยอมรับ/การตอบสนองกับมิติการไม่ยอมรับ/ปฏิเสธ (Accepting/Responsive vs. Rejecting Unresponsive) โดยแนวคิดนี้สามารถแบ่งการอบรมเลี้ยงดูเป็น 4 รูปแบบดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบอำนาจนิยม (Authoritarian parenting) พ่อแม่เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์และเด็กต้องปฏิบัติตาม โดยที่เด็กไม่สามารถต่อรองได้และพ่อแม่ไม่ยอมรับความต้องการของเด็ก เด็กเหล่านี้มีแนวโน้มภาคภูมิใจต่ำ รู้สึกผิดและแยกตัวจากสังคม

2. การอบรมและเลี้ยงดูแบบสมยอม (Indulgent-permissive parenting) พ่อแม่จะไม่ควบคุมและยอมทำตามข้อเรียกร้องของเด็ก มีผลทำให้เด็กเอาแต่ใจตนเอง ขาดการควบคุมตนเอง มีแนวโน้มเป็นเด็กก้าวร้าว

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย (Authoritative-reciprocal parenting) พ่อแม่สนับสนุนให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง ยอมรับสิทธิและข้อเรียกร้องของเด็กตามเหตุผล ตัดสินปัญหา ร่วมกัน และเด็กมีส่วนร่วมในการตั้งกฎเกณฑ์และมีข้อตกลงร่วมกัน เด็กเหล่านี้จะรับผิดชอบต่อสังคม และไม่ก้าวร้าว เป็นตัวของตัวเอง มีความภาคภูมิใจในตัวเอง

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย (Indifferent-uninvolved-neglecting parenting) เป็นการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยและทอดทิ้งเด็ก มีผลทำให้เด็กก้าวร้าว การควบคุมตนเองต่ำ มีความภาคภูมิใจในตนเองต่ำ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็กไม่ดี (Maccoby & Martin, 1983 quoted in Rutter, 1987)

Hurlock (1984) อ้างถึงใน พิรุณรัตน์ ตุลย์จิตนันท์ (2552) ได้แบ่งรูปแบบการเลี้ยงดู เป็น 3 แบบดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย (Democratic Rearing) หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่าเป็นตัวของตัวเอง ปฏิบัติต่อตนอย่างยุติธรรม บิดามารดาไม่ตามใจจนเกินไปและเข้มงวดจนเกินไป ยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของบุตร ให้ความร่วมมือกับบุตรตามสมควร

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด (Autocratic Rearing) หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่าเป็นตัวของตัวเอง ก้าวร้าวเรื่องส่วนตัวของตนเอง ยับยั้งการก้าวร้าว ทำให้ตนเองรู้สึกผิดเมื่อแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ถูกบังคับให้ทำตามความต้องการของบิดามารดา และบิดามารดาใช้คำพูดที่ทำให้ตนเองรู้สึกอับอาย

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยเสรี (Laissez-faire Rearing) หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่าเป็นตัวของตัวเอง ได้รับการตามใจและไม่ได้รับการเอาใจใส่ คำแนะนำช่วยเหลือจากบิดามารดาเท่าที่ควร

จากแนวคิดรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว ผู้วิจัยเลือกแนวคิดของ Hurlock (1984) มาปรับใช้ เนื่องจากรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูดังกล่าวสามารถอธิบายลักษณะการอบรมเลี้ยงดูได้

ครอบคลุมและเหมาะสมกับเด็กทุกวัย อีกทั้งยังประยุกต์เข้ากับการเลี้ยงดูของครอบครัวในบริบทสังคมไทยได้อีกด้วย

1.4 แนวทางและกลยุทธ์การสื่อสารในครอบครัว

จากการศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่า มีการนำแนวคิดกลยุทธ์ รวมถึงวิธีการสื่อสารต่างๆ มาใช้ดังต่อไปนี้

- กลยุทธ์การทำให้ปฏิบัติตาม (Compliance-Gaining Strategies) ของ Wheelless, Barraclough and Stewart (1983)
- กลยุทธ์การสื่อสารกับลูกตามแนวคิดของ เฮม จินอตต์ (2551)
- แนวทางและกลยุทธ์การสื่อสารอื่นๆ ของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูก

กลยุทธ์การทำให้ปฏิบัติตาม (Compliance-Gaining Strategies)

Wheelless, Barraclough and Stewart (1983 : 111) ได้นิยามว่า กลยุทธ์แห่งการทำให้ปฏิบัติตาม มุ่งเน้นไปสู่ผลแห่งพฤติกรรมการสื่อสารอันเกี่ยวข้องกับการพิจารณาถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือไม่ก็ตาม ซึ่งอาจสรุปได้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติตามเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสื่อสารที่ตัวแทนรับรองให้เกิดขึ้นจากกลุ่มเป้าหมายในพฤติกรรมบางอย่าง มันอาจแสดงถึงการจูงใจให้เกิดการปฏิบัติตามของพฤติกรรม

การวิจัยของ Marwell and Schmitt (1967 : 350) ได้อธิบายถึงกลยุทธ์ที่ทำให้บุคคลเห็นพ้องตามและเกิดการยอมรับ โดยศึกษาจากการจัดกิจกรรมกับเด็กวัยรุ่น ซึ่งมีทั้งหมด 16 กลยุทธ์ดังนี้

1. Promise (If you comply, I'll reward you.) การให้คำมั่นสัญญา
2. Threat (If you do not comply, I'll punish you.) การขู่/ลงโทษ
3. Expertise (Positive) (If you comply, You'll be rewarded because of "the nature of things") การให้หลักประกันหรือคำยืนยัน (เชิงบวก)

4. Expertise (Negative) (If you not comply, You'll be punished because of "the nature of things") การให้หลักประกันหรือคำยืนยัน (เชิงลบ)
5. Liking (Actor is friendly and helpful to get target in "good frame of mind" so that he will comply with request.) การสร้างความมั่นใจ
6. Pre-giving (Actors reward target before requesting compliance.) การแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน
7. Aversive (Actor continuously punishes target making cessation Stimulation contingent on compliance.) การตดนิสัย
8. Debt (You owe me compliance because of past favors.) การทดแทนบุญคุณ
9. Moral Appeal (You are immoral if you do not comply.) การมีคุณธรรม
10. Self-feeling (Positive) (You'll feel better about yourself if you comply.) การสร้างความรู้สึกต่อตนเอง (เชิงบวก)
11. Self-feeling (Negative) (You'll feel worse about yourself if you do not comply.) การสร้างความรู้สึกต่อตนเอง (เชิงลบ)
12. Altercasting (Positive) (A person with "good" qualities would comply.) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (เชิงบวก)
13. Altercasting (Negative) (Only a person with "bad" qualities would not comply.) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (เชิงลบ)
14. Altruism (I need your compliance very badly, so do it for me.) การสร้างความสัมพันธ์ร่วมกัน
15. Esteem (Positive) (People you value will think better of you if you comply.) การสร้างความนับถือต่อตนเอง (เชิงบวก)

16. Esteem (Negative) (People you value will think worse of you if you do not comply.) การสร้างความนับถือต่อตนเอง (เชิงลบ)

ผู้วิจัยนำกลยุทธ์การได้รับความยินยอมพร้อมใจ (Compliance-Gaining Strategies) มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้สำหรับเป็นแนวทางในการตั้งคำถามเพื่อตรวจสอบว่าคำตอบของแม่เลี้ยงเดี่ยว และลูกตรงกันหรือไม่ โดยเป็นการวัดความเข้าใจร่วมกัน รวมถึงวัดการสื่อสารที่ประสบความสำเร็จของแม่เลี้ยงเดี่ยว และนำมาใช้ในการตอบปัญหาวิจัยข้อที่ 2 คือลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ใช้กับลูก

กลยุทธ์การสื่อสารกับลูกตามแนวคิดของเฮม จินอตต์ (2551)

เฮม จินอตต์ (2551) นักจิตวิทยาเด็ก กล่าวว่าพฤติกรรมของผู้ปกครองถือเป็นตัวอย่างที่สำคัญในการรักษาระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นได้ภายในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำให้ลูกเกิดความรู้สึกไว้วางใจ เคารพนับถือและซื่อสัตย์ โดยต้องตั้งตนอยู่ในความยุติธรรม มีเหตุผล พร้อมกับเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันในครอบครัว

แนวทางการสื่อสารระหว่างพ่อแม่กับลูกภายในบ้านมี 6 ข้อตามแนวทางของเฮม จินอตต์ (2551)

1. เปิดใจ กระตุ้นให้ลูกร่วมแสดงความคิดเห็นและแบ่งปันประสบการณ์ เพื่อการมีความสุข ภาวะที่ดีจึงจำเป็นต้องมีการพูดคุยถึงความต้องการรวมถึงความรู้สึก แม้กระทั่งเรื่องที่ลูกรู้สึกผิดหวังก็ควรต้องใช้การพูดคุยกัน โดยการกระทำเช่นนี้จะสามารถเข้าถึงและเยียวยารักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้มากขึ้น

2. พ่อแม่ต้องสามารถตอบข้อสงสัยหรืออธิบายให้แก่ลูกได้เมื่อมีคำถาม สามารถแก้ไข ปัญหาได้อย่างมีสติ และไม่ใช้อารมณ์กับลูกเมื่อพบกับความผิดหวัง

3. ค้นหารายละเอียดที่ทำให้ไม่เข้าใจกันพร้อมแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างความสงบสุขในครอบครัว

4. กล่าวเผชิญหน้ากับพฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อสร้างการยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่าง และรักษาความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว

5. ร่วมกันแก้ไขปัญหา แม้จะเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยแต่ก็ต้องได้รับการแก้ไข โดยใช้การพูดคุยและหันหน้าเข้าหากันภายในครอบครัว

6. ไม่จำเป็นต้องใช้การโต้เถียงกันในทุกๆเรื่อง หากเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ควรก้าวข้ามผ่านไป พ่อแม่ต้องสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อม รวมถึงให้กำลังใจลูกให้มีความกล้าแสดงออก และประพฤติตัวเหมาะสม เพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง

พ่อแม่ที่แสดงอารมณ์โกรธหรือบึ้งตึงใส่ลูก นอกจากจะทำให้ความสัมพันธ์ลดน้อยลงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อตัวเด็กเองด้วย เพราะจะทำให้เด็กปลีกตัวออกห่างและไม่อยากแสดงความรู้สึกที่แท้จริงออกมา พ่อแม่ต้องเคารพในสิทธิความเป็นตัวตนของเด็ก บางครั้งการทำตามที่ได้เรียกร้องไปก่อนโดยไม่ต้องสอบถามหรือมีข้อสงสัยก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร โดยพ่อแม่ต้องวางแผนสร้างอนาคตให้แก่ลูก ไม่ใช่ให้เด็กค้นหาคำตอบเพียงลำพัง

กุญแจสำคัญ 5 ประการที่จะช่วยในการสื่อสารของพ่อแม่มีดังนี้

1. ใช้คำพูดที่มีความชัดเจน สามารถบอกถึงความต้องการ คำสั่ง กฎระเบียบ รวมถึงข้อบังคับที่มีเหตุผลกับลูก
 2. กำหนดขอบเขตและสิทธิที่เด็กสามารถแสดงออกในการดำเนินชีวิต
 3. ทำให้เด็กรับรู้ว่าจะสามารถซักถามข้อสงสัยกับพ่อแม่ได้ทุกอย่าง
 4. ทั้งพ่อแม่และเด็กต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แสดงเหตุผลซึ่งกันและกัน
 5. แสดงให้เด็กเห็นคุณค่าของการมีระเบียบวินัยและผลเสียของการขาดวินัย
- รวมทั้งให้รางวัลเมื่อเด็กทำความดีโดยการกล่าวชื่นชมหรือการให้สิ่งของ

ผู้วิจัยนำกลยุทธ์การสื่อสารมาใช้เพื่อศึกษาลักษณะการสื่อสารในครอบครัวของแม่เลี้ยงเดี่ยว รวมถึงบทบาทระหว่างแม่กับลูกว่าเป็นไปในทิศทางใด มีเคล็ดลับหรือเทคนิคเฉพาะตัวหรือไม่ และกลยุทธ์หรือวิธีใดที่แม่เลี้ยงเดี่ยวใช้แล้วประสบผลสำเร็จในการสื่อสารกับลูก

แนวทางและกลยุทธ์การสื่อสารอื่นๆ ของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูก

ไกรสิทธิ์ นฤชต์พิชัย (2554) ซึ่งเป็นจิตแพทย์โรงพยาบาลนารมย์ ได้แนะนำวิธีการปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูก ซึ่งมีแนวทางดังต่อไปนี้

1. เสริมสร้างให้เด็กมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง ซึ่งความมั่นใจนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้คนมีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต สามารถเผชิญหน้าและรับมือกับปัญหาต่างๆได้ นอกจากนี้ยังจะทำให้เด็กมองโลกในแง่ดี ดังนั้นพ่อแม่จึงต้องสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้แข็งแรง เพื่อให้ลูกเกิดความไวใจและเชื่อฟังพ่อแม่

2. พ่อแม่ต้องทำให้เด็กรู้สึกว่ามีฉันอยู่ในบ้านนี้ วิธีการก็คือ ทุกคนในบ้านต้องมีเวลาให้กันและกัน ทั้งเวลาของการแสดงความรัก ความห่วงใย ซึ่งสามารถกระทำได้ทั้งคำพูดรวมถึงการใช้ภาษากาย ไม่ว่าจะเป็นการโอบกอดหรือการใช้สายตา โดยต้องหลีกเลี่ยงการตำหนิที่รุนแรงหรือเกินกว่าเหตุ เพราะจะทำให้เด็กรู้สึกไร้ค่า

3. เสริมสร้างความภาคภูมิใจในเด็ก โดยพ่อแม่ควรส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่างๆให้มากขึ้น เช่น ดนตรี กีฬา ศิลปะ เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้ หรืองานช่าง เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ว่าตนเองชอบอะไร ถนัดอะไร พ่อแม่จะได้ส่งเสริมและสนับสนุนลูกทาง เด็กก็จะเกิดความภาคภูมิใจและมีความสุข

ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์ (2555) ซึ่งเป็นคณะกรรมการการศึกษาและพัฒนาความรู้ทางจิตวิทยาและสังคม ได้แนะเทคนิคการสื่อสารระหว่างพ่อแม่และลูก โดยการใช้คำพูดดีๆที่ลูกอยากได้ยินจากพ่อแม่ ดังนี้

1. **พ่อกับแม่ “รัก” ลูกมาก** ทุกคนในครอบครัวควรให้ความสำคัญกับความรักและคำพูดไปพร้อมๆกัน เพราะบางเวลาคำพูดก็สำคัญไม่น้อยกว่าการกระทำ

2. **พ่อกับแม่ “ภูมิใจ” ในตัวลูก** พ่อแม่ทุกคนควรสนใจรายละเอียดในตัวเด็กเพื่อหาจุดเด่นที่ทำให้พ่อแม่รู้สึกภูมิใจในตัวเขามากเป็นพิเศษ เช่น ความมีน้ำใจ การหาจุดเด่นของลูกว่าเป็นอะไร จะทำให้พ่อแม่รู้สึกภูมิใจ และควรบอกให้ลูกได้รับรู้บ้าง เพราะคำพูดเพียงไม่กี่คำจะเปลี่ยนเป็นพลังและกำลังใจให้ลูกได้เป็นอย่างมากเลยทีเดียว

3. พ่อกับแม่ “สนับสนุน” ลูกเสมอ พ่อแม่ไม่ควรเปรียบเทียบลูกกับลูกหลานของคนอื่นหรือเพื่อนๆ เพราะหากเด็กถูกบังคับมากๆ เขาจะรู้สึกที่ไม่มีความเป็นส่วนตัว ท้อแท้ และไม่มี ความมั่นใจในตัวเอง ผู้ใหญ่ต้องให้ลูกหลานมีสิทธิในการตัดสินใจเองไม่ว่าเขาจะเป็นอย่างไร หากสิ่งที่เขาเลือกนั้นเป็นสิ่งที่ดีพ่อแม่ก็ควรสนับสนุน

4. พ่อกับแม่ “ขอโทษ” การพูดกล่าวคำว่าขอโทษกับลูกหลานอาจเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่เด็กก็ควรมีเหตุผลรู้จักความถูกต้องเหมาะสมด้วย เพราะเด็กไม่มีสิทธิที่จะขึ้นเสียงหรือออกคำสั่งกับผู้ใหญ่ การที่ผู้ใหญ่กล่าวขอโทษเมื่อทำผิดพลาดนั้นมิได้หมายความว่า ลูกจะดูถูกความเป็นพ่อแม่ แต่ในทางกลับกันการที่พ่อแม่ยอมรับและกล่าวขอโทษนั้น เป็นการกล้าที่จะยอมรับความจริงในสิ่งที่ทำ อีกทั้งยังเคารพความรู้สึกของผู้อื่นด้วย

5. ลูกเป็น “เด็กดี” ของพ่อกับแม่ ธรรมชาติของเด็กทุกคนอยากได้รับกำลังใจและคำชมเชยจากพ่อแม่ หากลูกเป็นเด็กดี มีน้ำใจ พ่อแม่ควรชมเชยลูกอย่างจริงใจ เพราะการที่เขาได้ยินคำพูดเหล่านี้ ทำให้ลูกเห็นคุณค่าในตัวเองและเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวอีกด้วย

6. แม่เลิกกันแต่ลูกไม่ต้องเลือกรัก สำหรับครอบครัวที่พ่อแม่มีเหตุต้องเลิกรากัน อาจทำให้เด็กตกอยู่ในภาวะสับสน ลูกบางคนอาจตกอยู่ในเหตุการณ์ว่าจะต้องเลือกอยู่กับใคร จะเลือกรักใคร หากลูกต้องอยู่กับพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งแล้ว ไม่ควรบังคับลูกให้รักใครคนใดคนหนึ่งเท่านั้น เพราะพ่อกับแม่ของลูกคือบุคคลที่สำคัญที่สุดในชีวิตของเขา

7. พ่อกับแม่ “ยอมรับ” ในสิ่งที่ลูกเป็น เมื่อลูกเริ่มโตขึ้นมากเท่าไร เขายังต้องการการยอมรับจากพ่อแม่มากขึ้นเท่านั้น พ่อแม่ควรดูอยู่ห่างๆและยอมรับในสิ่งที่ลูกเป็นและเลือกแล้ว แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่ไม่ได้ละเลยแต่อย่างใด ยังคงรักและเข้าใจอยู่เสมอด้วย

8. ลูกคือ “คนสำคัญ” ของพ่อแม่ พ่อแม่ทุกคนควรกอดลูกบ้าง โดยเฉพาะเมื่อลูกเริ่มโตเป็นวัยรุ่น อย่าให้วัยที่เปลี่ยนไปมาทำให้ระยะห่างระหว่างพ่อแม่ลูกต้องห่างกันจนรู้สึกว่าการกอดนั้นเป็นเรื่องแปลก การกอดลูกแน่นๆและบอกว่าเขาสำคัญมากแค่ไหนคือความทรงจำที่ดีและเป็นสายใยความรักระหว่างพ่อแม่และลูก

จากแนวทางและกลยุทธ์การสื่อสารอื่นๆของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูก ผู้วิจัยนำมาศึกษา ในส่วนของลักษณะการสื่อสารในครอบครัวของแม่เลี้ยงเดี่ยว รวมถึงคำพูดและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่แม่เลี้ยงเดี่ยวใช้กับลูก

2. แนวคิดพัฒนาการและจิตวิทยาการสื่อสารในการเลี้ยงดู

การศึกษาเรื่อง “บทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย” ใช้วิธีการสื่อสารของพ่อแม่ตามพัฒนาการเด็ก ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีการศึกษากันมาก แบ่งออกเป็น 3 แนวคิดและจิตวิทยาการสื่อสารกับวัยรุ่น ดังนี้

- พัฒนาการตามวัยและระดับอายุ ตามแนวคิดของ Elizabeth Hurlock
- การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกตามวัยต่างๆตามแนวคิดของ พรพรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์
- เทคนิคการสื่อสารกับเด็กวัยรุ่น

พัฒนาการตามวัยและระดับอายุของ Elizabeth Hurlock (1959)

Elizabeth Hurlock (1959) อ้างถึงในนุชลี อุภักย์ (2551) ได้ศึกษาพัฒนาการตามวัยและอายุตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยรุ่น โดยในส่วนที่เป็นพัฒนาการเด็กสามารถสรุปได้ดังนี้

วัยทารกแรกเกิด (Infancy) จะใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์แรกหลังคลอด เป็นระยะที่ทารกต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่รอบตัว ขณะอยู่ในครรภ์มารดา ทารกได้รับความอบอุ่นปลอดภัยทุกประการ มีอุณหภูมิพอเหมาะ มีน้ำหล่อเลี้ยงกันกระเทือน ได้รับอาหารและออกซิเจนจากมารดาทุกเวลา ครั้นหลังคลอดทารกต้องเปลี่ยนสภาพจากการช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ (Parasite) มาสู่ลักษณะการพึ่งตนเองได้มากขึ้นทุกที ทารกจึงต้องปรับตัวในหลายด้านด้วยกัน เช่น การปรับอุณหภูมิ การรับออกซิเจน การดูดกลืนและการย่อยอาหาร รวมถึงการขับถ่าย ซึ่งตามปกติการปรับตัวของทารกจะเป็นไปโดยธรรมชาติ คือจะยังไม่เรียบร้อยในระยะวันแรกที่เกิด เนื่องจากมีความตื่นตัวกับสิ่งใหม่ๆรอบตัว แต่เมื่อเลย 1 สัปดาห์ไปแล้ว การปรับตัวในส่วนต่างๆของร่างกายก็ค่อยๆเป็นแบบแผนที่ถูกต้อง จะเห็นได้จากการหายใจที่สม่ำเสมอในระยะวันแรกๆ และค่อยๆมีอัตราที่สม่ำเสมอภายในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนในเรื่องของน้ำหนักก็เช่นกัน ในสัปดาห์แรกน้ำหนักจะลดลง

มาก เพราะเหตุว่าการดูดกลืนอาหารของทารกยังไม่เรียบร้อย ต่อเมื่อร่างกายเริ่มปรับตัวได้แล้ว น้ำหนักของทารกก็จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะสัปดาห์ต่อมา

วัยเด็กตอนต้นหรือวัยก่อนเข้าโรงเรียน (Early Childhood or Preschool Age) ระยะเด็กตอนต้นเริ่มตั้งแต่อายุ 2-6 ขวบ เป็นระยะที่เด็กเริ่มพัฒนาจากความเป็นทารกซึ่งช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ มาสู่ความสามารถในการเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระ เด็กสามารถเริ่มใช้ภาษาในการติดต่อกับสิ่งแวดล้อมได้ ระยะนี้เป็นระยะที่เด็กเริ่มออกจากสังคมในครอบครัวไปสู่สังคมภายนอก ความอยากรู้อยากเห็นประกอบกับความกระตือรือร้นที่จะทำสิ่งต่างๆด้วยตนเองจะทำให้เด็กวัยนี้มีความสนุกสนานมาก

สังคมของเด็กวัยนี้กว้างขวางขึ้น แทนที่เด็กจะติดพ่อแม่เหมือนแต่ก่อน เด็กเริ่มติดเพื่อนและใช้เวลาอยู่กับเพื่อนมากขึ้น ในระยะนี้เด็กจะมีอารมณ์หงุดหงิดและโกรธง่ายกว่าวัยทารก เนื่องจากวัยนี้มีเหตุการณ์ที่ทำให้เด็กรู้สึกขัดใจมากขึ้น บางคนโกรธเมื่อไม่ได้สิ่งที่ตนต้องการ บางคนโกรธเนื่องจากการทำกิจกรรมนั้นถูกขัดขวาง บางคนโกรธเพราะไม่ได้รับอิสระ หรือเพราะเด็กเรียนรู้ประสบการณ์ว่าวิธีชนะที่เร็วและง่ายที่สุดคือการแสดงอารมณ์โกรธ ดังนั้นเด็กจึงมักจะใช้อารมณ์โกรธเป็นเครื่องต่อรองบิดามารดา การแสดงอารมณ์โกรธของเด็กจะแสดงอย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา เช่น การกระแทกเท้า การร้องไห้กรี๊ดๆ การลงนอนกับพื้น การขว้างปาข้าวของ ตลอดจนการทำร้ายตัวเอง เพราะฉะนั้นบิดามารดาจะต้องพยายามทำความเข้าใจถึงธรรมชาติและความต้องการของเด็กวัยนี้ บิดามารดาควรเปิดโอกาสให้เด็กมีอิสระในการทำกิจกรรมต่างๆ และคอยให้คำแนะนำช่วยเหลือเมื่อเด็กเกิดความขัดแย้ง ควรปลูกฝังความอบอุ่นและความเชื่อมั่นในตนเองในเด็ก ทั้งนี้เพื่อช่วยลดอารมณ์โกรธของเด็ก อารมณ์ที่มักพบมากในวัยเด็กตอนต้นอีกประการหนึ่งคือ อารมณ์อิจฉาริษยา อารมณ์อิจฉาเกิดขึ้นเนื่องจากเด็กรู้สึกว่าตนกำลังจะสูญเสียสิ่งที่เป็นที่รักไปให้แก่บุคคลอื่น สิ่งที่ตนรักอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความรักและความสนใจ การอิจฉาของเด็กในระยะนี้มักจะเป็นการอิจฉาพี่น้องมากที่สุด (Sibling Rivalry) อารมณ์อิจฉานี้จะพบมากในบุตรคนรองที่มีความรู้สึกว่ามีคนโตได้สิทธิพิเศษที่ตนไม่ได้ หรือในบุตรคนโตที่รู้สึกอิจฉาน้อง เพราะบิดามารดาสนใจน้องมากกว่าตน โดยทั่วไปอารมณ์อิจฉานี้จะน้อยลงเมื่อเด็กเริ่มมีโอกาสสังสรรค์กับบุคคลอื่นนอกบ้าน

วัยเด็กตอนปลาย (Late Childhood) เริ่มตั้งแต่อายุ 6-12 ขวบ วัยนี้กลุ่มเพื่อนจะมีบทบาทมากต่อชีวิตและการเจริญเติบโตของเด็ก แต่ผู้ใหญ่มีส่วนเข้าถึงเด็กได้น้อยมาก สำหรับพัฒนาการทางร่างกาย โดยทั่วไปจะไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก บางครั้งจึงมีคนเรียกวัยนี้ว่าเป็นระยะสงบ เนื่องจากเด็กจะมีพัฒนาการทางสังคมและเชาวน์ปัญญาเป็นส่วนใหญ่

เนื่องจากเป็นระยะเข้าโรงเรียน เด็กจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับสังคมภายนอกมากกว่าครอบครัวของตน ดังนั้น กลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตของเด็กในวัยนี้มาก โดยเฉพาะเพื่อนที่มีอายุรุ่นเดียวกับตนและมักจะเป็นเพศเดียวกันเสียเป็นส่วนใหญ่ เด็กวัยนี้ยังไม่สนใจเพื่อนเพศตรงข้าม แต่เด็กจะพยายามเลียนแบบและเรียนบทบาททางเพศจากบุคคลที่ใกล้ชิดหรือบุคคลที่ตนชื่นชม การได้ร่วมกลุ่มเฉพาะเพศเดียวกันช่วยทำให้การเรียนรู้บทบาททางเพศง่าย สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ถ้าเด็กไม่ได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาททางเพศที่เหมาะสม เมื่อย่างเข้าสู่วัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ โดยเฉพาะในวัยวัยรุ่น เด็กจะมีความกังวลใจสูงและมีความรู้สึกขัดแย้งในด้านความต้องการและการประพฤติให้เหมาะสมกับเพศของตน

ส่วนพัฒนาการทางด้านอารมณ์นั้น เด็กเริ่มเข้าใจอารมณ์ของตนเองและของผู้อื่นดีขึ้น รู้จักควบคุมและแสดงอารมณ์ออกอย่างเหมาะสมขึ้น รู้จักกลัวในสิ่งที่เคยเป็นเหตุเป็นผลมากกว่าวัยก่อนหน้า ในวัยเด็กตอนปลายนี้เด็กจะมีอารมณ์ต่างๆมากขึ้น ทั้งอารมณ์ในแง่ดีน่าพึงใจ เช่น ความรัก ความเห็นใจ ความสงสาร หรือความเบิกบานรื่นเริง และอารมณ์ในแง่ไม่น่าพึงใจ เช่น โกรธ เกลียด หรืออิจฉาริษยา

วัยแรกรุ่น (Puberty) และวัยรุ่น (Adolescent) วัยแรกรุ่นเริ่มตั้งแต่อายุ 12-15 ปี ส่วนวัยรุ่นเริ่มตั้งแต่อายุ 15-20 ปี วัยนี้เป็นวัยคาบเกี่ยวระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่ ถือเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต เนื่องจากวัยนี้พัฒนาการทางกายจะเจริญเติบโตถึงขีดสมบูรณ์เพื่อทำหน้าที่อย่างเต็มที่ ในขณะที่พัฒนาการทางด้านจิตใจยังไม่เจริญเท่าที่ควร ความไม่สัมพันธ์กันของพัฒนาการทั้ง 2 ด้านนี้จึงมีผลทำให้เด็กวัยนี้ต้องเผชิญปัญหาต่างๆได้ง่าย

วัยแรกรุ่นจะให้ความสำคัญและผูกพันกับเพื่อนวัยรุ่นมากกว่าวัยเด็กตอนปลาย และกลุ่มเพื่อนก็จะเปลี่ยนจากกลุ่มเพื่อนเพศเดียวกันไปสู่เพื่อนเพศตรงข้าม วัยนี้กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจเด็กมาก ในขณะที่ครอบครัวจะมีอิทธิพลน้อยลง ในวัยแรกรุ่นเด็กจะเข้ากลุ่มกับเพื่อน

เพื่อพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แต่เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นตอนปลาย จุดมุ่งหมายของการเข้ากลุ่มเริ่มเปลี่ยนไป โดยจะเข้ากลุ่มเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มแบบผู้ใหญ่ และเพื่อหาทางตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางสังคม เช่น ฐานะตำแหน่ง ค่ายก๋อง ฯลฯ นอกจากนี้การปฏิบัติกับเพื่อนต่างเพศก็เปลี่ยนจากความสัมพันธ์ฉันเพื่อนไปสู่ความสัมพันธ์ฉันคู่รัก และลงเอยด้วยการแต่งงานในวัยผู้ใหญ่

อารมณ์ของเด็กวัยรุ่นจะมีทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์วิตกกังวล รัก อิจฉา โกรธ เกลียด อาฆาต ตีตึง กลัว เบื่อหน่าย หรืออยากรู้ อยากเห็น ลักษณะการแสดงออกของอารมณ์ที่เด่นในวัยแรกเริ่มคือ อารมณ์ของเด็กแรกเริ่มจะเร่าร้อน อ่อนไหว เปลี่ยนแปลงง่าย บางครั้งสับสน ไม่มั่นคง บางครั้งอารมณ์พลุ่งพล่าน ควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้ ในขณะที่บางครั้งจะเก็บกดอารมณ์ ไม่กล้าแสดงออก และอารมณ์เหล่านี้จะค่อยๆสงบ ทุเลาลงในวัยรุ่นตอนปลาย เนื่องจากมีประสบการณ์ชีวิต และเริ่มปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ดีขึ้น

จากพัฒนาการตามวัย ตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยรุ่น สามารถนำมาอธิบายลักษณะของเด็กแต่ละคน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆตามช่วงวัยของเด็กที่จะมีผลต่ออารมณ์และความรู้สึก อันจะส่งผลต่อลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูกที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงวัย

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกตามวัยต่างๆ ตามแนวคิดของ พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2550)

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2550) ได้แนะวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกในช่วงวัยต่างๆ ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรวัยเด็ก

มนุษย์สัมพันธ์ในครอบครัวมีความสำคัญแก่เด็กในวัยนี้มาก เพราะเด็กยังต้องการบรรยากาศของความรัก ความเข้าใจ และความร่วมมือกันแก้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างพ่อแม่และแม่

ความต้องการทางด้านวัตถุ เริ่มปรากฏเพราะเด็กก้าวเข้าสู่สังคมภายนอก โดยเฉพาะในปัจจุบันเด็กวัยนี้เริ่มเข้าโรงเรียน เริ่มมีเพื่อน ฉะนั้นความต้องการทางด้านวัตถุจึงเกิดขึ้น บางครั้ง

เด็กก็ไม่ได้ต้องการอย่างจริงจัง แต่เมื่อเห็นเพื่อนมีก็อยากมีบ้าง แต่อย่างไรก็ตามความต้องการขั้นพื้นฐานของเด็กวัยนี้ยังคงเป็นความรัก ความเอาใจใส่ ความใกล้ชิดจากพ่อกับแม่อยู่นั่นเอง ในวัยนี้พ่อเริ่มมีบทบาทมากขึ้นกว่าเดิมและมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้น พ่อมีความสำคัญต่อลูกหญิงเท่าๆกับลูกชาย พ่อควรให้ลูกได้มีความใกล้ชิดพอสมควร ไม่ใช่ห่างเหินหรือดูจนเกินไปจนเด็กกลัวและหันมาใกล้ชิดกับแม่เพียงคนเดียว ยิ่งสำหรับเด็กผู้ชายแล้ว ถ้ามาสนิทกับแม่เพียงผู้เดียว ก็จะทำให้ขาดโอกาสที่จะเลียนแบบความเป็นชายจากพ่อ แต่อย่างไรก็ตามในสังคมไทยยังคงถือให้พ่อเป็นผู้นำและเป็นผู้ตัดสินความต่างๆในครอบครัวอยู่ ฉะนั้นเด็กไทยจึงมักสนิทกับแม่มากกว่าพ่อ ซึ่งตามความจริงแล้วบทบาทของพ่อและแม่กับลูกในวัยนี้นั้นควรทัดเทียมกัน

ถ้าเราจะสรุปความต้องการของเด็กวัยต้นนี้ อาจสรุปได้ตามความต้องการพื้นฐาน ดังนี้คือ

1. ความต้องการทางร่างกาย คือ ต้องการอาหารที่มีประโยชน์และเพียงพอกับการเจริญเติบโต ซึ่งเมื่อไหร่ที่เด็กต้องการ พ่อแม่ก็ควรจัดให้เพียงพอ ไม่ให้เด็กเป็นโรคขาดสารอาหาร เพราะถ้าร่างกายไม่เจริญ สมองและพัฒนาการด้านอื่นก็จะหยุดชะงัก
2. ความต้องการด้านจิตใจ เด็กในวัยนี้ยังต้องการความรักความเอาใจใส่ เด็กวัยนี้จะป็นวัยแห่งการอยากรู้อยากเห็น ช่างซักถาม บิดามารดาบางคนอาจจะเบื่อหน่ายที่จะต้องคอยตอบคำถาม สั่งให้เลิกยุ่งหรือมาวุ่นวาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะการอยากรู้อยากเห็นของเด็กวัยนี้นั้นควรได้รับการตอบสนอง เพราะนอกจากจะเป็นการปูพื้นฐานทางด้านสติปัญญาแล้ว ยังเป็นการแสดงความรักเอาใจใส่ของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กด้วย
3. ความต้องการเสริมสร้างความเป็น “คน” เด็กในวัยนี้เริ่มเรียนรู้และทำความเข้าใจตนเองรวมถึงสิ่งแวดล้อมรอบข้าง พ่อแม่ควรให้โอกาสเด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกและสร้างทักษะต่างๆ ที่ต้องการพัฒนา เช่น กล้ามเนื้อ อวัยวะมอเตอร์ ตลอดจนเขาวนปัญญา การที่เด็กผู้ใดได้รับการเสริมสร้างเช่นนี้ เขาก็มีโอกาสที่จะพัฒนาขึ้นสู่ผู้ใหญ่ได้เร็วกว่าเด็กอื่นๆ ยิ่งเขาได้รับการจัดสภาพแวดล้อมที่ดีมากเท่าไร เขาก็จะมีโอกาสเติบโตเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพในอนาคตมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นพ่อแม่ก็ควรที่จะมีการตอบสนองความต้องการของลูก ดังนี้

3.1 ความต้องการทางร่างกาย พ่อแม่ต้องให้เขาได้รับอาหารที่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย นอกจากนั้นยังต้องให้มีโอกาสในการออกกำลังกายเพื่อฝึกทักษะต่างๆ ไม่ใช่ให้ลูกอยู่ที่บ้าน เพราะถ้าหากเด็กถูกจำกัดสิทธิหรือถูกควบคุมมากเกินไป เขาก็จะกลายเป็นคนอ่อนแอ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง

3.2 ความต้องการทางจิตใจ ความรัก ความเอาใจใส่ ยังคงเป็นสิ่งจำเป็นเสมอสำหรับเด็ก เมื่อเด็กถามคำถาม ต้องพยายามตอบในทุกๆคำถามของเด็ก เพื่อให้เขารับรู้ว่ามีคนรักและใส่ใจอยู่ตลอดเวลา และต้องกล่าวชื่นชมเมื่อเขาทำดี เด็กทุกคนมีธรรมชาติที่จะทำให้ตัวเองเป็นที่รักของทุกคนรอบข้าง ดังนั้นถ้าเขารู้ว่าสิ่งใดที่จะทำให้พ่อแม่ไม่พอใจ เขาก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำนั้นในทางตรงกันข้าม หากเด็กรู้สึกว่าเขาเองไม่ได้รับความเอาใจใส่มากเท่าที่ควร เขาก็จะพยายามทำทุกอย่างเพื่อเรียกร้องความสนใจ ฉะนั้นการให้ความรัก ความเอาใจใส่ ความอบอุ่น จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็กวัยนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกวัยรุ่น

เมื่อเด็กก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกวัยรุ่นนั้นจะแปรสภาพต่างไปจากในวัยทารกและวัยเด็กมาก เพราะเมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่นจะเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากทั้งร่างกายและจิตใจ เด็กเริ่มก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เริ่มต้นทำเอกลักษณ์ของตนเอง ฉะนั้นเขาจึงค่อยๆทำตัวเป็นอิสระจากพ่อแม่ ซึ่งพ่อแม่ต้องให้ความเข้าใจ

เด็กวัยรุ่นจะเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจ การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจะเกิดขึ้นกับเด็กชายและเด็กหญิงเกือบทุกคน ถ้าบิดามารดาขาดความเอาใจใส่ตัวเด็กในขณะนี้ โดยปล่อยให้เด็กได้เรียนรู้เอง อาจจะสายเกินการณ์ได้ เพราะเด็กหญิงจะต้องการคำอธิบายจากแม่ เธอควรจะได้มีโอกาสเรียนรู้ก่อนที่จะประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางเพศด้วยตนเอง นอกจากนั้นเด็กหญิงก็ควรมีโอกาสเรียนรู้เพศตรงข้ามจากพ่อของเธอ พ่อควรสอนวิธีปฏิบัติตัวกับผู้ชายเมื่อลูกเริ่มโตเป็นสาว ส่วนแม่ต้องให้ความเป็นเพื่อนและอธิบายด้วยวิธีสุภาพและอ่อนโยน ไม่ใช่ประชดประชันหรือว่ากล่าว เพราะวัยรุ่นจะเริ่มแสดงความเป็นตัวของตัวเอง การให้ความเป็นเพื่อนกับลูกก็คือการพูดกันด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ ซึ่งเด็กชายเองก็ต้องการความช่วยเหลือจากพ่อแม่

เช่นเดียวกันกับเด็กหญิง พ่อควรให้ความใกล้ชิดกับลูกชายเมื่อเขาเริ่มโตเป็นหนุ่ม เพราะพ่อคือต้นแบบความเป็นลูกผู้ชายของลูก

เทคนิคการสื่อสารกับเด็กวัยรุ่น ของดวงเดือน ศาสตราจารย์ (2553)

ดวงเดือน ศาสตราจารย์ (2553) คณะกรรมการการศึกษาและพัฒนาความรู้ทางจิตวิทยา และสังคม ได้แนะเทคนิคการสื่อสารกับเด็กวัยรุ่นดังนี้

1. ให้โอกาสเขาได้แสดงความคิดเห็น ได้บอกกล่าวถึงความคิด ความรู้สึกในใจของลูก ขณะพูดคุยผู้ใหญ่ควรรับฟังสิ่งที่เด็กพูดด้วยความใส่ใจ เขาจะรับรู้ได้ว่าผู้ใหญ่พร้อมรับฟังและเป็นที่ปรึกษาทั้งในยามมีทุกข์ ยิ้มและชื่นชมเขา
2. ผู้ใหญ่ต้องการสอน/แนะนำควรใช้คำพูดที่สื่อความหมายตรงกับความตั้งใจที่อยากจะบอกด้วยความจริงใจ ไม่แสดงอารมณ์หรือใช้คำพูดในเชิงประชดประชัน ตีตึงหรือห้ามปราม
3. พูดคุยกับลูกหลานด้วยการสื่อสารทางบวกโดยการให้กำลังใจ การแสดงให้ลูกหลานรู้ว่าผู้ใหญ่เป็นห่วงและปรารถนาดีต่อเขาเสมอ
4. ข้อคิด/ข้อแนะนำที่พ่อแม่ผู้ปกครองได้บอกกล่าวเป็นเพียงวิธีการหรือทางเลือกที่ดีให้กับเขาเท่านั้น ส่วนการตัดสินใจควรเป็นของเขาเอง
5. การสื่อสารทางลบไม่สร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่ทุกคนไม่อยากได้ยินได้เห็นโดยเฉพาะวัยรุ่น มีการศึกษาบอไว้ว่า พ่อแม่อย่าใช้คำว่า “ห้าม” กับลูกที่เป็นวัยรุ่นเป็นอันขาดเพราะเขาจะทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม เนื่องจากอยากท้าทายและอยากรู้อาผลจะเป็นอย่างไร

ผู้วิจัยนำแนวคิดการสร้างความสัมพันธ์กับเด็กในวัยต่างๆ รวมถึงเทคนิคการสื่อสารกับเด็กวัยรุ่น มาใช้ศึกษาว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการสื่อสารกับลูกอย่างไรที่ทำให้ประสบความสำเร็จ รวมถึงการปรับตัวเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัว

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการสื่อสารในครอบครัว

ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารในครอบครัวของงานวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น

- ก) ปัจจัยส่วนบุคคลของแม่ ได้แก่ อายุ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ/รายได้ ระดับการศึกษา ฯลฯ
- ข) ปัจจัยส่วนบุคคลของลูก ได้แก่ เพศ ฯลฯ
- ค) ปัจจัยในครอบครัว ได้แก่ ลักษณะการเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย ฯลฯ

ตัวแปรส่วนบุคคลของแม่

- อายุของผู้ปกครอง

งานวิจัยของพิรุณรัตน์ ตูลย์ฐิตินันท์ (2552) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารในครอบครัวกับพฤติกรรมการมีวินัยของเด็กไทย พบว่าอายุของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีวินัยของเด็กด้วย โดยผู้ปกครองที่อายุน้อยจะไม่มีเวลาให้เด็กมาก เพราะต้องทำงานหาเงินเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนและครอบครัว

- รายได้

วันวิสาข์ ดันตระกูล (2545) ศึกษาถึงรูปแบบชีวิตของมารดาที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวในกรุงเทพมหานคร พบว่ามารดาที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวมีฐานะความเป็นอยู่ยากจน สภาพการเงินไม่พอใช้ ต้องรับภาระและรับผิดชอบทุกอย่างทั้งของบุตรและสมาชิกในครอบครัว

งานวิจัยของพิรุณรัตน์ ตูลย์ฐิตินันท์ (2552) พบว่าในครอบครัวที่มีรายได้ต่ำจะส่งผลกระทบต่ออารมณ์ที่ไม่ดีภายในบ้านของพ่อหรือแม่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่ค่อยมีความผูกพันใกล้ชิดกับเด็ก ทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้

- การศึกษาของผู้ปกครอง

รัตนา ฉากสลัก (2530) ได้ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบโน้ตทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้น ป.3 ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบปล่อยปละละเลย และแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป พบว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาสูงมีบทบาทในการปลูกฝังวินัยในตนเองให้แก่บุตรมากกว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำ

กุศล สุนทรธาดาและคณะ (2541) พบว่าครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาสูงและมีฐานะเศรษฐกิจดีที่สามารถนำวิธีการที่จะช่วยพัฒนาลูกทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์สังคมและจริยธรรมมาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูลูกของตนอย่างเหมาะสมและให้ผลดีกว่าพ่อแม่ที่มีการศึกษาน้อยและมีฐานะเศรษฐกิจไม่ดี

ชญัญดา ศิริปทุมย์ (2549) ศึกษาเรื่องรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่ส่งผลต่อการสื่อสารที่แสดงออกถึงความเป็นผู้นำของเด็ก พบว่าปัจจัยด้านการศึกษาของผู้ปกครองและปัจจัยทางเศรษฐกิจมีผลต่อการเลี้ยงดูลูก

ตัวแปรส่วนบุคคลของลูก

- เพศ

จากงานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารในครอบครัวกับพฤติกรรมการมีวินัยของเด็กไทยของพิรุณรัตน์ ตุลย์ฐิตนันท์ (2552) พบว่า เด็กหญิงมีพฤติกรรมการมีวินัยมากกว่าเด็กชาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิวัฒน์ อัสวาณิชย์ (2523) โรจนา ศุขพันธ์ (2530) ชัยณรงค์ หลายสุธิสาร (2531) ที่พบว่าเด็กเพศหญิงมีวินัยในตนเองสูงกว่าเด็กเพศชายและเพศมีความสัมพันธ์ทางบวกกับวินัยในตนเอง

ตัวแปรในครอบครัว

- ลักษณะครอบครัว

ลักษณะของครอบครัวไทย

1. ครอบครัวขยาย (Extended Family) คือลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่ในประเทศตะวันออก โดยกลุ่มญาติพี่น้องจะอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด แม้จะมีครอบครัวใหม่ก็ยังคงอยู่รวมกัน แบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบคือ

1.1 ครอบครัวขยายญาติพี่น้อง (Kinship Group) คือครอบครัวที่อยู่รวมกันตั้งแต่ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ และญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ครอบครัวขยายแบบนี้ยังมีลักษณะพิเศษของการอยู่ร่วมกันคือ

ก. ครอบครัวขยายญาติทางฝ่ายชาย (Patrilopal) ครอบครัวชนิดนี้จะมีผู้ชายเป็นใหญ่ ได้แก่ ปู่หรือบิดา และญาติที่อาศัยอยู่เป็นญาติของฝ่ายชาย เช่น ครอบครัวสมัยเก่าและในปัจจุบันบางครอบครัว

ข. ครอบครัวขยายญาติทางฝ่ายหญิง (Matrilopal) ครอบครัวชนิดนี้ ญาติที่อาศัยอยู่เป็นทางฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงอาจมีอำนาจเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือฝ่ายชายอาจได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าครอบครัวหลังจากหัวหน้าครอบครัวคือ ตา ได้สิ้นอายุขัยไปแล้วก็ได้

1.2 ครอบครัวขยายร่วมเผ่าพันธุ์ (Sib) เป็นครอบครัวที่คนหมู่ชนเผ่าพันธุ์เดียวกัน (Consanguineal Group) อยู่รวมกัน มีความคิดเห็นร่วมกัน แบ่งปันกัน โดยมีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบความเป็นอยู่ของสมาชิก ครอบครัวเช่นนี้ได้แก่ ครอบครัวพวกยิปซี เป็นต้น

1.3 ครอบครัวขยายรวมกลุ่ม (Clan) ครอบครัวชนิดนี้ประกอบด้วยครอบครัวหลายครอบครัวอาศัยอยู่รวมกัน (Compromise Group) หัวหน้าครอบครัวเป็นเสมือนหัวหน้าหมู่บ้านคือเป็นผู้รับผิดชอบทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการเลือกคู่ครองให้กับสมาชิกในครอบครัว คนทั้งหมู่บ้านอยู่รวมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน ครอบครัวเช่นนี้ ได้แก่ ครอบครัวจีนโบราณ (Ancient Chinese) ครอบครัวชาวยิว (Hebrews)

2. ครอบครัวเดี่ยว ได้แก่ ครอบครัวพ่อแม่ลูกซึ่งอยู่อาศัยตามลำพังตนเอง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ครอบครัวส่วนใหญ่ในซีกโลกต่างๆสมัยปัจจุบันนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งรูปแบบของครอบครัวมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

2.1 ครอบครัวเดี่ยว ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว (Patriarchal) ครอบครัวชนิดนี้ผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาของครอบครัว และอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ผู้ชาย

2.2 ครอบครัวเดี่ยว หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว (Matriarchal) ครอบครัวชนิดนี้ผู้หญิงเป็นใหญ่และมีอำนาจตัดสินใจปัญหาต่างๆของครอบครัว มีหน้าที่รับผิดชอบเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย

- การเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย

เกศินี เกิดอนันต์ (2539) ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานคร พบว่าภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม มารดาส่วนใหญ่อบรมเลี้ยงดูเด็กเพียงลำพังหรืออบรมเลี้ยงดูร่วมกับพี่เลี้ยง และเด็กในครอบครัวที่อยู่ตามลำพังกับมารดาขาดตัวแบบเพศชายในบ้านอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่เด็กในครอบครัวที่มารดากลับไปอยู่กับครอบครัวเดิม ได้ญาติผู้ใหญ่ผู้ชายเป็นตัวแบบเพศชายทดแทนบิดา โดยมารดาที่มีภาระรับผิดชอบครอบครัวด้วยตัวเองทั้งหมดมักเน้นการสอนให้บุตรของตนเข้าใจและยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวและฝึกให้เด็กประหยัดและช่วยตัวเองให้เร็วที่สุด

ชาลินี สุริยนเปล่งแสง (2547) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ และมีบางส่วนอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ยังมีบุคคลคอยให้คำปรึกษา แนะนำ พุดคุย ซักถามซึ่งสามารถคลายความทุกข์จากหนักให้เป็นเบาได้

ชญัญดา ศิริบุญย์ (2549) ศึกษาเรื่องรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่ส่งผลต่อการสื่อสารที่แสดงออกถึงความเป็นผู้นำของเด็ก พบว่าปัจจัยด้านการพักอาศัยไม่มีผลต่อพฤติกรรม

ความเป็นผู้นำของเด็ก เพราะพ่อแม่เป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆในครอบครัว โดยผู้อาวุโส (ปู่ย่าตายาย) หรือบุคคลอื่นๆ (ลุงป้าน้าอา) ที่อาศัยร่วมกันในครอบครัว เป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำเท่านั้น

พิรุณรัตน์ ตุลย์ฐิตนันท์ (2552) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารในครอบครัวกับพฤติกรรมการมีวินัยของเด็กไทย พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวบางครอบครัวยังคงอาศัยอยู่กับครอบครัวเดิมของตน ที่มีตายายหรือลุงป้าน้าอาอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมการมีวินัยของเด็ก เพราะความใกล้ชิดหรือแม่แต่ประสบการณ์ในชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละรุ่นก็จะมีวิธีการสื่อสารและให้การอบรมเด็กได้แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม เด็กก็ยังคงมีความใกล้ชิดกับพ่อและแม่มากกว่า ดังนั้น พฤติกรรมการมีวินัยของเด็กที่ได้รับการอบรมปลูกฝังวินัยจากพ่อแม่จึงมีมากกว่าญาติ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์และบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์และลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย และศึกษาการรับรู้ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ ซึ่งใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์แม่เลี้ยงเดี่ยว รวมถึงการศึกษาจากเอกสารเพิ่มเติม

วิธีการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสำรวจแบบสอบถามออนไลน์ และการศึกษาจากเอกสารเพิ่มเติม มีวิธีวิจัยดังนี้

1. ประชากร

เนื่องจากจำนวนแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยยังไม่มีเก็บข้อมูลในเชิงสถิติของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ในการวิจัยครั้งนี้จึงใช้ประชากรที่อยู่ในชมรมแม่เลี้ยงเดี่ยวของเพจ Facebook ที่ชื่อว่า “เด็กมีบุญ คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว” ในการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ 100 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึก 30 คน

2. วิธีการสุ่มตัวอย่าง

2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

2.1.1 แม่เลี้ยงเดี่ยว เลือกตัวแทนจากกลุ่มคนในชมรมแม่เลี้ยงเดี่ยวของเพจ Facebook “เด็กมีบุญ คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว” แบบสุ่มเจาะ ซึ่งเป็แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีตัวแปรต่างกัน รวมถึงกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ได้จากการแนะนำของคนรู้จัก จำนวนทั้งสิ้น 30 คน

2.1.2 จิตแพทย์และนักจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาด้านครอบครัว จำนวน 3 คน คือ 1.) นายแพทย์วิวัฒน์ สารพัฒน์ ตำแหน่งนายแพทย์ชำนาญการ

2.) นางสาวขวัญพัฒน์ เรืองสิทธิ์ ตำแหน่งนักจิตวิทยาคลินิก ชำนาญการพิเศษ 3.) นางสาวณัฐภรณ์ ดาษดา ตำแหน่งนักจิตวิทยาปฏิบัติการ โรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานี

2.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยแบบสอบถามออนไลน์ ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ สุ่มครใจ จำนวน 100 คน จากกลุ่มคนในชมรมแม่เลี้ยงเดี่ยวของเพจ Facebook “เด็กมีบุญ คุณแม่ เลี้ยงเดี่ยว”

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์

เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม สำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยว

1.แบบสอบถาม ประกอบด้วยคำถาม 7 ส่วน ได้แก่

1.1 ข้อมูลทั่วไป

- คำถามเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ของครอบครัวและภูมิ หลังของครอบครัว เช่น อายุ สถานภาพการสมรส ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวนบุตร ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ เป็นต้น

1.2 บทบาทของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว

- คำถามเกี่ยวกับการแสดงบทบาทต่างๆในครอบครัวพัฒนามาจาก แนวคิดของ Kingsbury and Scanzoni, 2004 (อ้างถึงใน พูนสุข เวชวิฐาน, 2557) ซึ่งแบ่งเป็น 2 บทบาท ได้แก่ หน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว และหน้าที่ดูแลครอบครัว โดยแบ่งคำถามเป็น 10 ข้อ ในลักษณะ Rating scale คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และไม่มีเลย

1.3 รูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัว

- คำถามเกี่ยวกับรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก 4 รูปแบบตามแนวคิดของ Gudykunst และ Kim (2003) มีคำถาม 4 ข้อ แบ่งเป็น 4 รูปแบบ ความสัมพันธ์จากการรับรู้ของแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยการให้คะแนน 1-10

1.4 ลักษณะการสื่อสารในครอบครัว

- คำถามเกี่ยวกับเนื้อหา รวมถึงสื่อและช่องทางที่แม่เลี้ยงเดี่ยวใช้ในการสื่อสารกับลูก พัฒนามาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบ่งคำถามเป็น 10 ข้อสำหรับเนื้อหาการสื่อสาร และ 8 ข้อสำหรับสื่อและช่องทางที่ใช้ในการสื่อสารในลักษณะ Rating scale คือ เกือบทุกวัน/ทุกวัน 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์ 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ 2-3 ครั้งต่อเดือน และไม่เคยเลย

1.5 แบบประเมินการรับรู้ผลสำเร็จของลูกในด้านต่างๆ ตามเป้าหมายที่แม่เลี้ยงเดี่ยวตั้งไว้ เป็นการให้คะแนน 1-10

1.6 แบบสำรวจวิธีการสื่อสารในครอบครัว 10 วิธีซึ่งได้จากการศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงลูกตามตำราและบทความต่างๆ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึกที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 30 คน ระบุมากที่สุด 10 อันดับแรก

1.7 แบบสอบถามรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว

- เป็นแบบสอบถามสำเร็จรูปที่พัฒนามาจากงานวิจัยของพิรุณรัตน์ ตุลย์จิตนันท์ (2552) ตามแนวคิดรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวของของ Hurlock (1984) จำนวน 15 ข้อ แบ่งเป็น 3 รูปแบบคือ รูปแบบประชาธิปไตย รูปแบบเข้มงวด และรูปแบบปล่อยเสรี

2.แบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 2 ชุด ได้แก่

2.1แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยว

2.2 แบบสัมภาษณ์เชิงสำรวจสำหรับจิตแพทย์และนักจิตวิทยา

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยว ประกอบด้วยคำถามต่อไปนี้

2.1.1 ข้อมูลทั่วไป

คำถามเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ของครอบครัวและภูมิหลังของครอบครัว เช่น อายุ สถานภาพการสมรส ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวนบุตร ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ เป็นต้น

2.1.2 แบบสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบด้วยคำถามต่อไปนี้

- เป้าหมายในการเลี้ยงดูลูกและวิธีการสื่อสารให้บรรลุเป้าหมาย
 - บทบาทของแม่และรูปแบบความสัมพันธ์ในการเลี้ยงดูลูก
 - บทบาทของพ่อและเครือญาติ
 - แนวทางและกลยุทธ์ที่ใช้ในการสื่อสารกับลูกเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
 - ลักษณะการสื่อสารต่างๆ ได้แก่ เนื้อหา สื่อที่ใช้ในการสื่อสาร
- ช่องทางที่ใช้ เช่น การคุยโทรศัพท์ การเล่น Line ความถี่/บ่อยในการสนทนา โอกาสที่ใช้ในการสนทนา คำพูดหรือวิธีการโน้มน้าวใจให้ลูกปฏิบัติตาม
- ปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสาร

แบบสัมภาษณ์เชิงสำรวจสำหรับจิตแพทย์และนักจิตวิทยาประกอบด้วยคำถามต่อไปนี้

2.2.1 ลักษณะของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้ารับการปรึกษา

2.2.2 ลักษณะของปัญหาที่แม่เลี้ยงเดี่ยวเข้ารับการปรึกษา

การวัดหาค่าตัวแปรและวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 แบบสำรวจความบ่อยครั้งของการแสดงบทบาท เป็นการหาค่าเฉลี่ยความบ่อยครั้งของแต่ละบทบาท โดยกำหนดให้คำถามข้อที่ 1-5 เป็นบทบาทด้านการหาเลี้ยงครอบครัว และข้อ 6-10 คือบทบาทการดูแลครอบครัว โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

มากที่สุด	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	5 คะแนน
มาก	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	4 คะแนน
ปานกลาง	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	3 คะแนน
น้อย	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	2 คะแนน
ไม่มีเลย	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	1 คะแนน

ซึ่งสามารถแปลผลระดับความถี่ 3 ระดับ คือ

0-1.66 หมายถึง ระดับความถี่น้อย

1.67-3.33 หมายถึง ระดับความถี่ปานกลาง

3.34-5 หมายถึง ระดับความถี่มาก

ส่วนที่ 2 แบบสำรวจรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูกใน 4 มิติตามแนวคิดของ Gudykunst และ Kim (2003) ซึ่งมีคะแนนการประเมินระดับความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ 4 มิติ ได้แก่ ระดับการเคารพความเป็นส่วนตัวของลูก ระดับความเป็นทางการ: การให้ลูกแสดงความคิดเห็นและกิริยามารยาทต่อพ่อแม่ตามบรรทัดฐานสังคม ระดับความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูก และระดับการผ่อนปรนเมื่อลูกทำผิด/ฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัว โดยให้แม่เลี้ยงเดี่ยวประเมินระดับความสัมพันธ์ในมิติต่างๆจาก 1-10 คะแนน ซึ่งมีการวิเคราะห์และนำเสนอผล แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

1-4 คะแนน หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ระดับต่ำ

5-7 คะแนน หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ระดับปานกลาง

8-10 คะแนน หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ระดับสูง

ส่วนที่ 3 แบบสำรวจความบ่อยครั้งของเนื้อหาในการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวและลูก ความบ่อยครั้งในการใช้สื่อช่องทางของแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

เกือบทุกวัน/ทุกวัน	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	5 คะแนน
3-4 ครั้งต่อสัปดาห์	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	4 คะแนน
1-2 ครั้งต่อสัปดาห์	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	3 คะแนน
2-3 ครั้งต่อเดือน	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	2 คะแนน
ไม่เคยเลย	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	1 คะแนน

ซึ่งสามารถแปลผลระดับความถี่ 3 ระดับ คือ

0-1.66 หมายถึง ระดับความถี่น้อย

1.67-3.33 หมายถึง ระดับความถี่ปานกลาง

3.34-5 หมายถึง ระดับความถี่มาก

ส่วนที่ 4 แบบสำรวจการรับรู้การบรรลุเป้าหมายในการเลี้ยงลูกตามที่แม่เลี้ยงเดี่ยวตั้งไว้
ครอบครัว โดยให้แม่เลี้ยงเดี่ยวประเมินระดับจาก 1-10 คะแนน ซึ่งมีการแปลและนำเสนอผลเป็น 3
ระดับ คือ

1-4 คะแนน หมายถึง ระดับการบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ระดับต่ำ

5-7 คะแนน หมายถึง ระดับการบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ระดับปานกลาง

8-10 คะแนน หมายถึง ระดับการบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ระดับสูง

ส่วนที่ 5 แบบสอบถามรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว

แบบสอบถามรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวตามแนวคิดของ Hurlock (1984)
จำนวน 15 ข้อ โดยจะให้ผู้ตอบเลือกเพียงคำตอบเดียวที่ตรงกับตนเองมากที่สุด การให้คะแนน
แบ่งเป็นช่วงๆ โดยแต่ละช่วงห่างเท่ากัน การรวมคะแนนแยกเป็น 3 กลุ่มตามช่วงของข้อคำถามที่
กำหนดไว้ คือรูปแบบการสื่อสารแบบประชาธิปไตย รูปแบบการสื่อสารแบบเข้มงวด และรูปแบบการ
สื่อสารแบบปล่อยเสรี จากนั้นนำมาเปรียบเทียบคะแนนระหว่าง 3 ส่วนและดูว่ากลุ่มตัวอย่างมี
ค่าเฉลี่ยซึ่งสะท้อนรูปแบบการสื่อสารอยู่ในแบบใด คะแนนของกลุ่มใดสูงสุด แสดงว่ามีรูปแบบการ
สื่อสารในครอบครัวแบบนั้น โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

เป็นประจำ	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	5 คะแนน
บ่อยครั้ง	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	4 คะแนน
ไม่บ่อย	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	3 คะแนน

นานๆครั้ง	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	2 คะแนน
ไม่เคยเลย	ให้ค่าคะแนนเท่ากับ	1 คะแนน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ติดต่อไปยังผู้ดูแล (Administrator) เพจ Facebook “เด็กมีบุญ คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว”
2. แจ้งความประสงค์เกี่ยวกับการขอความอนุเคราะห์เพื่อเก็บข้อมูลทำการวิจัย โดยกลุ่มตัวอย่างคือ แม่เลี้ยงเดี่ยวในเพจ จำนวน 100 คน
3. ส่งรายละเอียดเบื้องต้นพร้อมแนะนำตัวในขั้นแรกผ่านโปรแกรมสนทนาใน Facebook สำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยวในกลุ่มที่พร้อมให้การสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 3 วิธีคือ
 - 3.1 การสนทนาผ่านโปรแกรม Facebook
 - 3.2 การพูดคุยผ่านโปรแกรม Line
 - 3.3 การพูดคุยโทรศัพท์
4. ในส่วนของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ให้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บข้อมูลดังนี้
 - 4.1 กลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตอบแบบสอบถาม และยินดีจะให้การสัมภาษณ์เชิงลึก
 - 4.2 กลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ได้จากการแนะนำของคนรู้จัก และทำการนัดหมายเพื่อขอสัมภาษณ์
5. นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาตั้งเป็นแบบสอบถามออนไลน์ แล้วอัปโหลดไว้ที่เพจ “เด็กมีบุญ คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว”
6. ติดต่อโรงพยาบาล เพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์นักจิตวิทยา หรือจิตแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาครอบครัว
7. ทำจดหมายขอความร่วมมือไปยังโรงพยาบาลที่ตอบรับในเบื้องต้น
8. ติดต่อนัดหมายนักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ เพื่อทำการสัมภาษณ์ จำนวน 3 คน

9. รวบรวมแบบสอบถามออนไลน์และแบบสัมภาษณ์ที่ได้จากแม่เลี้ยงเดี่ยว รวมถึงแบบสัมภาษณ์นักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ เพื่อนำมาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง บทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 30 คน และการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการสำรวจจากแบบสอบถามออนไลน์แม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 100 คน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของแม่เลี้ยงเดี่ยว

ข้อมูลทั่วไปของแม่เลี้ยงเดี่ยวจากการสำรวจโดยการตอบแบบสอบถามออนไลน์

สำหรับการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์แม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 100 คน สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไปของแม่เลี้ยงเดี่ยว

ตารางที่ 1 แสดงจำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจากการสำรวจโดยการตอบแบบสอบถามออนไลน์

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
อายุของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
ต่ำกว่า 20 ปี	1	1.00
21-30 ปี	19	19.00
31-40 ปี	32	32.00
41-50 ปี	30	30.00
51-60 ปี	16	16.00

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
61 ปีขึ้นไป	2	2.00
รวม	100	100.00
สถานะของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
หย่าร้าง	47	47.00
แยกกันอยู่	39	39.00
คู่สมรสเสียชีวิต	14	14.00
รวม	100	100.00
ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว		
1-2 ปี	36	36.00
3-4 ปี	14	14.00
5-6 ปี	13	13.00
7-8 ปี	9	9.00
9-10 ปี	6	6.00
มากกว่า 10 ปีขึ้นไป	22	22.00
รวม	100	100.00
จำนวนบุตรของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
1 คน	58	58.00
2 คน	33	33.00

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
3 คน	9	9.00
4 คน	-	-
5 คนขึ้นไป	-	-
รวม	100	100.00
การพักอาศัยของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
อยู่กับพ่อแม่ของท่าน	41	41.00
อยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง	2	2.00
อยู่กับญาติ	4	4.00
อยู่กับบุตรตามลำพัง	38	38.00
อยู่กับอดีตสามี	2	2.00
อยู่คนเดียว	8	8.00
อื่นๆ	5	5.00
รวม	100	100.00
ระดับการศึกษาของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
ไม่ได้รับการศึกษา	-	-
ประถมศึกษา	2	2.00
มัธยมศึกษา	12	12.00
อนุปริญญา	14	14.00

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
ปริญญาตรี	58	58.00
ปริญญาโท	14	14.00
ปริญญาเอก	-	-
รวม	100	100.00
รายได้ของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
น้อยกว่า 15,000 บาทต่อเดือน	20	20.00
15,001-30,000 บาทต่อเดือน	48	48.00
30,001-45,000 บาทต่อเดือน	16	16.00
45,001-60,000 บาทต่อเดือน	10	10.00
60,001-75,000 บาทต่อเดือน	3	3.00
75,001-90,000 บาทต่อเดือน	-	-
มากกว่า 90,001 บาทต่อเดือน	3	3.00
รวม	100	100.00
อาชีพของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
แม่บ้าน	2	2.00
ค้าขาย/กิจการส่วนตัว	21	21.00
ครูอาจารย์	8	8.00
ตำรวจ	-	-

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
รับราชการอื่นๆ	26	26.00
พนักงานบริษัทเอกชน/พนักงาน รัฐวิสาหกิจ	28	28.00
วิชาชีพอิสระ	6	6.00
รับจ้างทั่วไป	9	9.00
รวม	100	100.00

จากตารางที่ 1 พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 รองลงมาคือ 41-50 ปี จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 ต่อมาคือ 21-30 ปี จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 19.00 อายุ 51-60 ปี จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 16.00 อายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.00 รองมาตามลำดับ ส่วนกลุ่มตัวอย่างน้อยที่สุดคือ ต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.00

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีสถานภาพหย่าร้าง จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 47.00 รองลงมาคือ แยกกันอยู่ จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 39.00 ส่วนน้อยที่สุดคือ คู่สมรสเสียชีวิต จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว 1-2 ปี จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 36.00 รองลงมาคือมากกว่า 10 ปีขึ้นไป จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 ต่อมาคือ 3-4 ปี จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 ระยะเวลา 5-6 ปี จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 13.00 ระยะเวลา 7-8 ปี จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 9.00 รองมาตามลำดับ ส่วนกลุ่มตัวอย่างน้อยที่สุดคือระยะเวลา 9-10 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 6.00

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีบุตรคนเดียว จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 58.00 รองลงมาคือมีบุตร 2 คน จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 33.00 ส่วนน้อยที่สุดคือมีบุตร 3 คน จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 9.00

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีการพักอาศัยโดยอยู่กับพ่อแม่ตนเอง จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 41.00 รองลงมาคืออยู่กับอดีตสามี จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 38.00 ต่อมาคือ อยู่คนเดียวจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 8.00 อื่นๆ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 5.00 อยู่กับญาติ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00 รองมาตามลำดับ ส่วนกลุ่มตัวอย่างน้อยที่สุดคือ อยู่กับบุตรตามลำพัง จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.00

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 58.00 รองลงมาคือ อนุปริญญาและปริญญาโท ซึ่งมีจำนวนเท่ากัน คือ 14 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 ต่อมาคือ มัธยมศึกษา จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 12.00 น้อยที่สุดคือ การศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.00

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 15,001-30,000 บาทต่อเดือน จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 48.00 รองลงมาคือน้อยกว่า 15,000 บาทต่อเดือน จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 ต่อมาคือ 30,001-45,000 บาทต่อเดือน จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 16.00 รายได้ 45,001-60,000 บาทต่อเดือน จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 รองมาตามลำดับ จำนวนน้อยที่สุดคือ 60,001-75,000 บาทต่อเดือน และมากกว่า 90,001 บาทต่อเดือน ซึ่งมีจำนวนเท่ากันคือจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 3.00

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 28.00 รองลงมาคือรับราชการอื่นๆ จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 26.00 ต่อมาคือ อาชีพค้าขาย/กิจการส่วนตัว จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 21.00 รับจ้างทั่วไป จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 9.00 ครูอาจารย์ จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 8.00 วิชาชีพอิสระ จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 6.00 น้อยที่สุดคือ แม่บ้าน จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.00

ข้อมูลทั่วไปของแม่เลี้ยงเดี่ยวจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 30 คน สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
อายุของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
ต่ำกว่า 20 ปี	-	-
21-30 ปี	1	3.33
31-40 ปี	7	23.33
41-50 ปี	14	46.67
51-60 ปี	7	23.34
61 ปีขึ้นไป	1	3.33
รวม	30	100.00
สถานะของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
หย่าร้าง	18	60
แยกกันอยู่	7	23.33
คู่สมรสเสียชีวิต	5	16.67
รวม	30	100.00
ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว		
1-2 ปี	3	10

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
3-4 ปี	4	13.33
5-6 ปี	2	6.67
7-8 ปี	3	10.00
9-10 ปี	2	6.67
มากกว่า 10 ปีขึ้นไป	16	53.33
รวม	30	100.00
จำนวนบุตรของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
1 คน	15	50.00
2 คน	11	36.67
3 คน	3	10
4 คน	1	3.33
มากกว่า 4 คนขึ้นไป	-	-
รวม	30	100.00
การพักอาศัยของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
อยู่กับพ่อแม่ของท่าน	11	36.67
อยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง	-	-
อยู่กับญาติ	-	-
อยู่กับเพื่อน	-	-

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
อยู่กับบุตรตามลำพัง	17	56.67
อยู่กับอดีตสามี	1	3.33
อยู่คนเดียว	1	3.33
รวม	30	100.00
ระดับการศึกษาของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
ไม่ได้รับการศึกษา	-	-
ประถมศึกษา	3	10
มัธยมศึกษา	2	6.67
อนุปริญญา	3	10
ปริญญาตรี	18	60
ปริญญาโท	4	13.33
ปริญญาเอก	-	-
รวม	30	100.00
รายได้ของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือน	3	10
5,001-10,000 บาทต่อเดือน	1	3.33
10,001-20,000 บาทต่อเดือน	10	33.33
20,001-30,000 บาทต่อเดือน	3	10

รายละเอียด	จำนวน	ร้อยละ
มากกว่า 30,001 บาทต่อเดือน	13	43.34
รวม	30	100.00
อาชีพของแม่เลี้ยงเดี่ยว		
แม่บ้าน	2	6.67
ค้าขาย/กิจการส่วนตัว	8	26.66
ครูอาจารย์	2	6.67
รับราชการอื่นๆ	14	46.67
พนักงานบริษัทเอกชน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	3	10
รับจ้างทั่วไป	1	3.33
รวม	30	100

จากตารางที่ 2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยแบบการสัมภาษณ์เชิงลึกครั้งนี้คือ แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีอายุระหว่าง 41-50 ปีมากที่สุด จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 46.67 รองลงมาคืออายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 23.33 ซึ่งเท่ากับกับช่วงอายุระหว่าง 51-60 ปี ส่วนกลุ่มตัวอย่างแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีอายุน้อยที่สุดคือช่วงอายุ 21-30 ปี และอายุ 61 ปีขึ้นไป ซึ่งมีจำนวน 1 คนเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ 3.33

แตกต่างจากการสัมภาษณ์จิตแพทย์ด้านการให้คำปรึกษาปัญหาครอบครัว โดยพบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มาเข้ารับการศึกษา นั้น อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 30-50 ปีมากที่สุด ส่วนใหญ่จะเข้ามาเพราะปัญหาทางใจมากกว่าทางกาย เช่น มีอาการนอนไม่หลับจากความขัดแย้งในใจ หรือมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยญาติจะสังเกตเห็นและพามารักษา เช่น เครียด วิตกกังวล หรือเศร้า เมื่อซัก

ประวัติในเบื้องต้นจึงพบว่า มีสถานภาพเป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยความถี่ในการพบแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้ารับการศึกษาอยู่ในช่วง 2-3 เดือนต่อครั้ง

ในส่วนของนักจิตวิทยาที่ประจำคลินิกกระตุ้นพัฒนาการเด็ก พบว่า ไม่เคยพบกรณีที่แม่เลี้ยงเดี่ยวเข้ารับการศึกษาโดยตรง แต่จะพบจากการพาลูกเข้ารับการรักษาด้านพัฒนาการ เด็กจะมีอายุไม่เกิน 3 ปี ส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องสมาธิสั้น ไม่ค่อยจดจ่อกับการเล่นหรือเรียนรู้สิ่งต่างๆ นักจิตวิทยาจะสังเกตเห็นว่าแม่ดูซีมีเศร้า เมื่อสอบถามจึงพบว่าเพิ่งเลิกกับสามีแล้วต้องเลี้ยงลูกคนเดียวถึง 2 คน

สถานะแม่เลี้ยงเดี่ยวหย่าร้างมีมากที่สุดคือจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคือแยกกันอยู่ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 23.33 และคู่สมรสเสียชีวิต จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67

ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวมากที่สุดคือ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 53.33 รองลงมาคือช่วงระหว่าง 3-4 ปี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 13.33 ช่วงระหว่าง 1-2 ปีและ 7-8 ปีซึ่งมีจำนวนเท่ากันคือ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10 และน้อยที่สุดคือช่วงระหว่าง 5-6 ปี และ 9-10 ปี ซึ่งเท่ากันคือจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีบุตรคนเดียวมากที่สุด คือจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาคือมีบุตร 2 คน จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 36.67 มีบุตร 3 คน จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10 และมีเพียง 1 คนที่มีบุตร 4 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33

แม่เลี้ยงเดี่ยวพักอาศัยอยู่กับบุตรตามลำพังมากที่สุด คือจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 56.67 รองลงมาคืออยู่อาศัยกับพ่อแม่ จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 36.67 น้อยที่สุดคืออยู่อาศัยกับอดีตสามีและอยู่คนเดียว ซึ่งมีจำนวนเท่ากันคือ 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33

แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคือระดับปริญญาโท จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 13.33 อนุปริญญาและประถมศึกษา ซึ่งมีจำนวนเท่ากันคือ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10 น้อยที่สุดคือระดับมัธยมศึกษา จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67

แม่เลี้ยงเดี่ยวมีรายได้มากกว่า 30,001 บาทต่อเดือนมากที่สุด จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 43.34 รองลงมาคือ 10,001-20,000 บาทต่อเดือน จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33 และรายได้ระหว่าง 20,001-30,000 บาทต่อเดือน ซึ่งมีจำนวนเท่ากับรายได้น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือนคือ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10

แม่เลี้ยงเดี่ยวมีอาชีพรับราชการอื่นๆมากที่สุด จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 46.67 รองลงมาคืออาชีพค้าขาย/กิจการส่วนตัว จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 26.66 พนักงานบริษัทเอกชน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10 ครูอาจารย์และแม่บ้านซึ่งมีจำนวนที่เท่ากันคือ 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 และน้อยที่สุดคือรับจ้างทั่วไป จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 : เพื่อศึกษาสภาพการณ์และบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย

1.1 สภาพการณ์โดยทั่วไป

ผลจากการศึกษาจากเอกสาร พบว่า ปัจจุบันสังคมไทยเกิดครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวประมาณ 1.3 ล้านครอบครัว (อมรา สุนทรธาดาและสุพัตรา เลิศชัยเพชร, 2552) และในกลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นครอบครัวที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ร้อยละ 43.3 มีสัดส่วนเกือบเท่ากับครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส (ร้อยละ 56.7) และพบว่าครอบครัวที่ไม่จดทะเบียนสมรสมีลักษณะที่มีปัญหาในครอบครัวสูงกว่าครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส ทำให้ครอบครัวลักษณะเช่นนี้มีแนวโน้มจะเข้าสู่การเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวสูงกว่าครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส จากสถิติพบว่าครอบครัวที่จดทะเบียนสมรส ร้อยละ 63.1 แยกทาง/หย่าร้าง ร้อยละ 36.9 คู่สมรสเสียชีวิต ส่วนครอบครัวที่ไม่จดทะเบียนสมรส ร้อยละ 77.1 แยกทางกัน ร้อยละ 22.9 คู่สมรสเสียชีวิต (มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว, 2551)

1.2 บทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยว

ผลจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ พบบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในด้านต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยว

รายละเอียด	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มีเลย	\bar{X}	SD	Ran king	ความหมาย
บทบาทการหาเลี้ยงครอบครัว						3.61			
1. การหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว	72	17	9	1	1	4.57	0.78	3	มาก
2. การซ่อมแซมเครื่องใช้ภายในบ้าน	13	20	41	20	6	3.12	1.08	9	ปานกลาง
3. การปลูกต้นไม้/จัดสวน	6	15	30	30	19	2.56	1.13	10	ปานกลาง
4. การขับรถรับ-ส่งลูก	42	17	15	13	13	3.63	1.46	7	มาก
5. การทำงานบ้าน รวมถึงซักผ้า/รีดผ้า	55	23	11	6	5	4.17	1.14	4	มาก
บทบาทการดูแลครอบครัว						4.16			
6. การจัดหาสถาบันการศึกษา และแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม	49	25	18	4	4	4.13	1.08	5	มาก
7. การเป็นที่ปรึกษาให้กับลูก	77	14	8	1	-	4.68	0.66	2	มาก
8. การเป็นผู้นำครอบครัว ตัดสินใจเรื่องต่างๆภายในบ้าน	86	11	3	-	-	4.83	0.44	1	มาก
9. การดูแลสุขภาพ รวมถึงการเล่นกีฬา/ออกกำลังกาย	21	25	27	23	4	3.36	1.18	8	ปานกลาง

รายละเอียด	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มีเลย	\bar{X}	SD	Ranking	ความหมาย
10. การสอนเรื่องเพศศึกษา สุขภาวะอนามัยส่วนตัว	36	24	30	8	2	3.83	1.09	6	มาก

เมื่อวิเคราะห์ผลสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ในการแสดงบทบาทหลัก 2 บทบาทตามแนวคิดของ Kingsbury and Scanzoni, 2004 พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบทบาทด้านการดูแลครอบครัว มากกว่าด้านการหาเลี้ยงครอบครัว คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.16 ทั้งนี้ในส่วนที่เป็นบทบาทด้านการดูแลครอบครัวนั้นคือการมีบทบาทเป็นผู้นำครอบครัว ตัดสินใจเรื่องต่างๆภายในบ้านมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย 4.83

ผลจากการศึกษาจากเอกสาร พบว่า แม่ว่าต้องเลี้ยงลูกโดยลำพัง แต่แม่เลี้ยงเดี่ยวก็สามารถเลี้ยงได้เหมือนกับครอบครัวปกติทั่วไป เพียงแต่อาจมีความเหนื่อยยากลำบากมากกว่าครอบครัวแบบปกติ เพราะต้องแสดงบทบาทในครอบครัวมากขึ้น กล่าวคือ ต้องแสดงบทบาทของความเป็นพ่อ บทบาทของความเป็นแม่ หรือแม้กระทั่งบทบาทของความเป็นเพื่อนที่ดีของลูกด้วยในเวลาเดียวกัน ทำให้เหนื่อยมากขึ้น แต่ก็ต้องทำหน้าที่เหล่านี้ให้ดีที่สุด เพราะไม่ต้องการให้ลูกมีปัญหา ต้องการให้ลูกมีความอบอุ่น อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขเหมือนคนอื่นทั่วไป โดยจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า บทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นมีหลายบทบาทที่ต้องแสดงหรือกระทำเพียงคนเดียว ทำให้ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเกิดบทบาทตึงเครียด (role strain) และบทบาทต่อรอง (role bargain) ได้อยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้เพราะต้องแสดงบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกันโดยคนเดียว เลยทำให้เกิดความตึงเครียดและทำให้ต้องมีการพิจารณาว่าบทบาทใดควรแสดงก่อน บทบาทใดควรแสดงทีหลัง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความจำเป็นหรือความสำคัญ (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2555)

จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการแสดงบทบาททั้งสอง คือการหาเลี้ยงครอบครัวและการดูแลครอบครัว พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ (23 คน) มีการแสดงทั้งสองบทบาทภายในบ้านให้กับลูก

“พี่เป็นทุกบทบาทเลย อย่างเรื่องการเรียนก็ช่วยเค้าแก้ปัญหา ติด ร. ติด ศูนย์ ก็ไปแก้ช่วยกันที่โรงเรียน” (สัมภาษณ์นาง ค.)

“พี่เป็นทุกอย่างของลูก ไม่ว่าจะซ่อมแซมบ้าน เปลี่ยนหลอดไฟ” (สัมภาษณ์นาง ค.)

และยังพบบทบาทอื่นๆเพิ่มเติมจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ คือ**บทบาทของการเป็นเพื่อนกับลูก** (25 คน) โดยมีมุมมองว่าการเป็นเพื่อน คือการสร้างความไว้วางใจ สามารถพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ปรึกษาปัญหาได้ทุกอย่าง เป็นการทำให้ลูกรับรู้ว่าแม่อยู่เคียงข้างเสมอ

“เลี้ยงเหมือนเพื่อนคะ คุยกันได้ทุกเรื่องตั้งแต่เด็ก ๆ มาแล้ว จะมีแบบครู นักเรียนบ้างบางครั้ง เราคุยกันได้ทุกเรื่อง ไม่ค่อยมีคะขา แต่ก็ไม่ใช่ไม่มีมารยาทนะ คือเราพูดภาษาคำเมืองกันไง ลงท้ายเจ้า พอโตมาเป็นวัยรุ่นแล้วก็คุยแบบเป็นเพื่อนกันบางทีก็เรียกแม่ว่าเจ๊บ้าง” (สัมภาษณ์นาง ส.)

“เราเลี้ยงเค้าแบบเป็นเพื่อนคะ ให้เค้าไว้วางใจ เล่าเรื่องให้ฟัง อย่างเรื่องการมีแฟนก็ไม่ได้ห้าม ทำให้มันเป็นเรื่องธรรมดา” (สัมภาษณ์นาง ธ.)

“เราเลี้ยงเค้าเหมือนเพื่อน คือคุยกันได้ทุกเรื่อง พวกซีรีส์เกาหลีหรือเดิน cover เราก็ดูก็ทำกับเค้า ทำตัวให้ทันสมัย ไม่แปลกแยกไปจากลูก” (สัมภาษณ์นาง ง.)

“พี่จะเลี้ยงลูกแบบเป็นเพื่อน คุยได้ทุกเรื่อง แต่ถ้าไม่สบายใจก็จะไม่พูด ใช้วิธีกอดทุกครั้งที่เจอกัน” (สัมภาษณ์นาง ช.)

แม่เลี้ยงเดี่ยวยังคงมี**บทบาทแทนพ่อ** (2 คน) เพื่อช่วยให้ลูกรับรู้และยังคงไว้ซึ่งความผูกพันกับพ่อ โดยการทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียง คอยบอกเล่าเรื่องราวดีๆของพ่อให้ลูกได้รับรู้ หากยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีแก่กัน

“ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงแทนพ่อ จะคอยบอกเค้าว่าพ่อรักลูกมาก พ่อทำอะไรให้ลูกบ้าง สอนให้เค้ารักพ่อ” (สัมภาษณ์นาง ฟ.)

เช่นเดียวกับการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ในส่วนของการศึกษา (16 คน) ที่แม่เลี้ยงเดี่ยวจะมี**บทบาทในด้านของการจัดหาสถาบันการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม**ให้กับลูก เพื่อพัฒนาศักยภาพเตรียมพร้อมสู่การเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า

“เลือกโรงเรียนให้เค้าตั้งแต่เตรียมอนุบาล แพงไม่ว่า คือถ้าลูกเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่อนุบาล ภาษาก็จะดีกว่ามาเรียนทีหลัง อย่างคอมนี้ก็เรียนมาตั้งแต่อนุบาล ค่าเทอม 30,000 สมัยโน้นถือว่าสูงเลยแหละ” (สัมภาษณ์นาง ช.)

นอกเหนือจากบทบาทต่างๆที่กล่าวมานั้น การขับรถรับ-ส่งลูกก็ถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งของแม่เลี้ยงเดี่ยวในปัจจุบัน (22 คน) สอดคล้องกับการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ที่พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีบทบาทด้านนี้ค่อนข้างมาก คือมีค่าเฉลี่ย 3.63

“อย่างขับรถพาลูกไปเที่ยวไกลๆป่าก็เคยนะ ตอนนั้นลูกก็คะยั้นคะยอ เขียร์แม่กันใหญ่ว่าแม่ทำได้ๆ เราก็เอาไปก็ไป พาไปเที่ยวจันทบุรี เด็กๆก็มีหน้าที่เปิดแผนที่ ป่าก็ขับคนเดียวตลอดเลย สรุปคือเราก็ไปกันได้นะ” (สัมภาษณ์นาง ช.)

“น้ำขับรถรับ-ส่งน้องไปโรงเรียนตลอดเลย ส่วนใหญ่ตอนเช้าก็จะแวะซื้อข้าวทานในรถ ตอนเย็นก็ทานนอกบ้าน” (สัมภาษณ์นาง ก.)

อีกด้านหนึ่งนั้น จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวยังคงมีบทบาทในการสอนเรื่องเพศศึกษา สุขอนามัยส่วนตัวกับลูก ซึ่งเหมือนกับการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการชี้ให้เห็นถึงผลที่จะเกิดขึ้น และใช้การพูดคุยแบบปกติในชีวิตประจำวันเพื่อไม่ให้ลูกเกิดความรู้สึกประหม่าเกินอายุ (14 คน)

ตัวอย่างเช่น

“เรื่องถุงยาง ป้องกันอะไรนี่ก็สอนก็บอกเค้านะ ตั้งแต่เริ่มวัยรุ่น ลูกสาวเราก็สอนเหมือนกัน อย่าให้ใครมาเอาเปรียบ สมัยนี้โลกมันก็เปลี่ยน อีสาระมากขึ้น” (สัมภาษณ์นาง ค.)

“เวลาตุลละคร ฉากที่พระนางเข้าคู่กัน เราก็จะบอกลูกว่ามันเป็นแบบนี้ๆ ผู้หญิงเราอย่าไปใจง่าย เดี่ยวเกิดท้องขึ้นมาตั้งแต่ยังเรียนไม่จบ ไม่มีใครเค้าเอานะ มันไม่มีคุณค่า บอกไปตรงๆเลย” (สัมภาษณ์นาง ฮ.)

แม้ว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีหลายบทบาทในชีวิตของลูก แต่ท้ายที่สุดแล้ว บทบาทการเป็นแม่ก็คือบทบาทที่ลูกต้องให้ความเคารพและเชื่อฟังเสมอ (8 คน)

“บางทีอาจมีเรื่องที่ต้องเหวี่ยงกัน แชนด์ก็ส่งข้อความมาจ้อโทษ บางทีตัวเราเป็นแม่ก็ต้องขอโทษ บางทีถ้าใช้อารมณ์กัน ไม่ใช่เราเป็นแม่ต้องถูกเสมอ ไม่น่าอายเลยที่ต้องขอโทษลูกในกรณีที่เราผิด” (สัมภาษณ์นาง ส.)

“พี่เป็นคนตั้งกฎของบ้านเลยว่า แม่เป็นผู้บริหารสูงสุดในบ้าน เพราะฉะนั้นลูกทุกคนต้องเชื่อฟังแม่” (สัมภาษณ์นาง ข.)

วัตถุประสงค์ที่ 2 : เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์และลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย

ส่วนที่ 1 วิธีการสื่อสารตามรูปแบบความสัมพันธ์

2.1 รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก

ผลจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ โดยใช้แนวคิดของ Gudykunst และ Kim (2003) สามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆได้ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงจำนวน จำแนกตามรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก

รายละเอียด	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	\bar{X}	ความหมาย
1. ระดับการเคารพความเป็นส่วนตัวของลูก	28	13	31	10	2	10	1	1	2	2	7.86	สูง
2. ระดับความเป็นทางการ : การให้ลูกแสดงความเคารพ และ กิริยามารยาท ต่อพ่อแม่ตามบรรทัดฐานสังคม	43	17	23	11	3	1	1	1	-	-	8.74	สูง

รายละเอียด	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	\bar{X}	ความหมาย
3. ระดับความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูก	72	12	9	4	3	-	-	-	-	-	9.41	สูง
4. ระดับการพ่อนปรนเมื่อลูกทำผิด/ฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัว	9	12	32	10	12	14	2	5	3	1	6.95	ปานกลาง

จากตารางที่ 4 ในด้านรูปแบบความสัมพันธ์ โดยภาพรวม พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวและลูกมีระดับความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ในระดับสูง โดยมีระดับความใกล้ชิดสนิทสนมมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย 9.41 ขณะเดียวกันก็มีระดับความเป็นทางการในระดับรองลงมา โดยระดับการพ่อนปรนเมื่อลูกทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง คือมีค่าเฉลี่ย 6.95

เมื่อจัดรูปแบบความสัมพันธ์เป็น 3 ระดับตามเกณฑ์คะแนน คือสูง (8-10) ปานกลาง (5-7) และต่ำ (1-4) สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนแบ่งตามเกณฑ์คะแนน จำแนกตามรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก

รายละเอียด	สูง (8-10 คะแนน)	ปานกลาง (5-7 คะแนน)	ต่ำ (1-4 คะแนน)
1.ระดับการเคารพความเป็นส่วนตัวของลูก	72	22	6
2.ระดับความเป็นทางการ: การให้ลูกแสดงความเคารพและกิริยามารยาทต่อพ่อแม่ตามบรรทัดฐานสังคม	83	15	2
3.ระดับความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูก	93	7	-

รายละเอียด	สูง (8-10 คะแนน)	ปานกลาง (5-7 คะแนน)	ต่ำ (1-4 คะแนน)
4.ระดับการผ่อนปรน เมื่อลูกทำผิด/ฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัว	53	36	11

จากตารางที่ 5 พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวและลูกมีระดับความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ในระดับสูง โดยระดับการเคารพความเป็นส่วนตัวของลูกค่อนข้างสูง คือ 72 คน ระดับความเป็นทางการส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูงคือ 83 คน มีระดับความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูกมากถึง 93 คน และระดับการผ่อนปรนเมื่อลูกทำผิด/ฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัว ส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูงและปานกลาง คือ 53 และ 36 คนตามลำดับ

เมื่อดูรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัว พบวิธีการสื่อสารในครอบครัว ซึ่งสะท้อนถึงระดับความสัมพันธ์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกได้ดังนี้

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูกมีระดับการเคารพความเป็นส่วนตัวของลูกและเคารพสิทธิต่างๆของลูก ลูกมีสิทธิในการคิดหรือตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง (11 คน)

“พี่จะใช้เหตุผลในการเลี้ยงลูก ให้สิทธิส่วนตัว ไม่ชอกแซก ไม่ถามต่อ จะถามคำเดียว และไม่ว่าจะมีอะไร ทำผิดขนาดไหน จะบอกเค้าว่าแม่อยู่ตรงนี้ให้อภัย เค้าเสมอ เวลามีปัญหาอะไรให้นึกถึงเราเป็นคนแรก” (สัมภาษณ์นาง ธ.)

“ต้องปลุกฝังเหตุผล ให้เคารพสิทธิของคนอื่น อย่างแม้ก็เคารพสิทธิของลูก ไม่ใช่ว่าการเป็นพ่อแม่ต้องถูกเสมอ พี่จะคิดว่าเค้าเป็นลูกแต่เค้าก็มีชีวิตของเค้า หน้าที่ของพ่อแม่คือให้ในสิ่งที่เค้าขาด พยายามเมื่อเค้าล้ม ดีใจเมื่อประสบความสำเร็จ อย่างเรื่องเรียนพี่ก็ไม่บังคับเค้า ให้เรียนในสิ่งที่ชอบ” (สัมภาษณ์ นาง ช.)

นอกจากนี้ยังพบรูปแบบความสัมพันธ์แบบเป็นทางการระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก คือ การแสดงความเคารพและกิริยามารยาทต่อพ่อแม่ตามบรรทัดฐานสังคม คือแม่และลูกจะมีระยะห่าง ลูกจะต้องปฏิบัติต่อแม่ในฐานะบุคคลที่สูงกว่าที่ต้องแสดงความเคารพ โดยนอกจากเรื่องกิริยามารยาทแล้ว ยังมีในมุมมองของการเคารพทบาทการเป็นแม่ด้วย (4 คน)

“พี่ไม่เคยซื้อของขวัญวันเกิดให้ลูกเลย เพราะเราสอนเค้าว่าวันเกิดของลูก ลูกควรรู้ว่าแม่คือทั้งชีวิตของเค้า” (สัมภาษณ์นาง ข.)

ในส่วนของรูปแบบความสัมพันธ์แบบสนิทสนมกับลูก พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ (17 คน) มีระดับคะแนนสูง สอดคล้องกับการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ คือแม่เลี้ยงเดี่ยวจะให้ลูกมีส่วนร่วมในงานหรือกิจกรรมของตนเอง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ รวมถึงความสนิทสนมใกล้ชิดกันแบบเพื่อน สามารถคุยกันได้ในทุกเรื่อง โดยเฉพาะแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูกสาว

“พี่เป็นแม่ที่ค่อนข้างเอาแต่ใจ ไม่อยากทิ้งกิจกรรมตัวเอง เลยพยายามพาลูกมาร่วมด้วย เราก็ต้องไม่ทิ้งของเรา แล้วลูกก็อยู่ในสายตาดตลอดค่ะ” (สัมภาษณ์นาง ข.)

“น้ำกับน้องเดียนอนห้องเดียวกันนะ เราจะตัวติดกันตลอด ไปไหนมาไหนหรือทำอะไร น้ำจะรู้กับน้องหมด เรื่องมีแฟนมีอะไรเค้าก็ไม่ปิดบังเรา รหัสเฟลบู้คหรือไลน์บางที่เราพิมพ์ตอบเพื่อนเค้าไปแทนก็มี แต่อีกฝ่ายเค้าไม่รู้ละ” (สัมภาษณ์นาง ก.)

“ทุกวันนี้เวลาเค้ากลับบ้านเค้าก็จะมานอนกับเรา นอนด้วยกัน 3 คนนี่แหละ ไล่ก็ไม่ไป เสาร์-อาทิตย์ก็ชอบอยู่บ้าน ปลูกต้นไม้ทำงานบ้าน เป็นกิจกรรมที่เราจะทำได้ด้วยกันตลอด” (สัมภาษณ์นาง ค.)

“ทุกๆวันเกิด ต่างคนต่างมีอะไรเซอร์ไพรส์กันเสมอทุกปี ต่างก็คอยลุ้นระทึกกว่าปีนี้ลูกจะให้อะไรแม่ แม่จะให้อะไรลูก เราเกิดเดือนเดียวกัน ห่างกันแค่ 5 วัน” (สัมภาษณ์นาง ส.)

“ตอนมหาลัย เค้าไปเรียนต่างจังหวัด ปิดเทอมกลับมาที่ แต่เราก็คุยกันทุกวันนะ บางทีน้องสุโทรมา หรือบางทีแม่โทรไป ถ้าติดต่อไม่ได้ก็จะโทรหาเพื่อนสนิทเค้า เรียกได้ว่าตัวห่างแต่ใจไม่ห่างนะ คุยที่เป็นชิวโม่ง” (สัมภาษณ์นาง ฮ.)

สุดท้ายคือรูปแบบความสัมพันธ์แบบผ่อนปรนเมื่อลูกทำผิด/ฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัว พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ (9 คน) มีการใช้กลยุทธ์การเลี้ยงลูกแบบใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ มีการเสนอแนวคิดให้ลูกมีส่วนร่วมแก้ปัญหา โดยไม่มีการลงโทษก่อน แต่จะให้การถามความคิดเห็นเห็นแทน

“เลี้ยงแบบแม่สมัยใหม่ คือไม่เคยดุลูกนะ แต่จะบอกเค้าว่าไม่ชอบที่ทำแบบนี้ๆ มานั่งคุยกันว่าจะแก้ปัญหายังไง” (สัมภาษณ์นาง ธ.)

“ไม่เคยตีเค้าวัยอารมณ์นะ จะคุยก่อนทุกครั้งว่าทำไมแม่ถึงตีหนู ถ้าเค้ายอมรับว่าผิดจริงเราก็ทำโทษ ให้เค้ามีส่วนร่วมว่าจะให้ทำโทษยังไง อาจจะเป็นหักคะแนนบ้าง งดเล่นคอมพิวเตอร์” (สัมภาษณ์นาง ธ.)

“ไม่เคยดุด่าลูกนะ เพราะการด่าไม่ได้เป็นการช่วยอะไร ต้องอธิบายให้เค้าฟัง เพราะชีวิตคือการเรียนรู้ ไม่เคยตีเลย เพราะเราจะคุยกันก่อนเสมอ” (สัมภาษณ์นาง ช.)

ส่วนที่ 2 ลักษณะการสื่อสารในภาพรวม

2.2 เนื้อหาการสื่อสาร

ผลจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ พบเนื้อหาการสื่อสารระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเนื้อหาการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก

รายละเอียด	เกือบ ทุก วัน/ ทุกวัน	3-4 ครั้ง ต่อ สัปดาห์	1-2 ครั้ง ต่อ สัปดาห์	2-3 ครั้งต่อ เดือน	ไม่เคย เลย	\bar{X}	SD	Ranking	การแปล ความ หมาย
1.เกี่ยวกับการ ใช้ชีวิต โดยทั่วไป	80	11	7	2	-	4.66	0.77	1	มาก
2.เกี่ยวกับการ เรียน/การ ทำงาน	70	20	7	2	1	4.51	0.87	2	มาก
3.เกี่ยวกับ เพื่อน	55	23	11	10	1	4.18	1.09	4	มาก
4.เกี่ยวกับ ความรัก/แฟน	24	12	15	21	28	2.83	1.55	10	น้อย
5.เกี่ยวกับ สุขภาพ	52	25	12	8	3	4.14	1.13	5	มาก

รายละเอียด	เกือบ ทุก วัน/ ทุกวัน	3-4ครั้ง ต่อ สัปดาห์	1-2ครั้ง ต่อ สัปดาห์	2-3 ครั้งต่อ เดือน	ไม่เคย เลย	\bar{X}	SD	Ranking	การแปล ความ หมาย
6.เกี่ยวกับการ ใช้จ่าย/ปัญหา เงินทอง	30	19	14	19	18	3.24	1.51	8	ปาน กลาง
7.เกี่ยวกับการ อบรมความ ประพฤติ/ มารยาททาง สังคม	60	18	14	7	1	4.28	1.03	3	มาก
8.เกี่ยวกับ ข่าวสาร/ เหตุการณ์ บ้านเมือง	21	13	25	17	24	2.88	1.45	9	น้อย
9.เกี่ยวกับการ สอน/ให้ความรู้ ในสิ่งที่เรียน จากโรงเรียน หรือที่ทำงาน	55	18	16	6	5	4.10	1.20	6	มาก
10.อื่นๆ	51	13	14	12	10	3.78	1.45	7	มาก

จากตารางที่ 6 ลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดียวกับลูก พบว่า มีการพูดคุย เรื่องการใช้ชีวิตโดยทั่วไปมากที่สุดคือมีค่าเฉลี่ย 4.66 รองลงมาคือการพูดคุยเรื่องการเรียนหรือการทำงาน ค่าเฉลี่ย 4.51 และการอบรมความประพฤติ/มารยาททางสังคม มีค่าเฉลี่ย 4.28 ตามลำดับ ทั้งนี้มีการพูดคุยเรื่องความรัก/แฟนน้อยสุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.83

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกในส่วนของเนื้อหาการสื่อสารระหว่างแม่เลี้ยงเดียวกับลูก พบว่า แม่เลี้ยงเดียวจะมีการพูดคุยเรื่องทั่วไปที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันกับลูก (12 คน) ส่วนเรื่องอื่นๆ จะพูดคุยตามสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นจริงขณะนั้น อย่างเช่น จะมีการพูดคุยเรื่องค่าใช้จ่าย/ปัญหาเงินทองก่อนไปซื้อของนอกบ้าน หรือในสถานการณ์ที่ลูกอยากได้สิ่งของนั้นๆ

“ก่อนไปห้างจะบอกเค้าว่ามีเงินเท่านั้นจะ จำกัคงบก่อนออกจากบ้านให้ เค้ารู้เลย” (สัมภาษณ์นาง น.)

“บางทีมีของเล่นแบบนี้อยู่บ้านแล้ว ก็จะถามว่าตัวนี้กับที่บ้านมันต่างกัน ยังไง หรือไม่ก็จะกำหนดราคาไว้ว่าจะไม่ซื้อเกินกว่านี้นะ” (สัมภาษณ์ นาง ข.)

“จะสอนลูกว่าอย่ามองว่าเงินเป็นทุกอย่าง เพราะบางอย่างก็ไม่ต้องใช้เงิน ซื้อ อย่างการช่วยคนอื่นไม่จำเป็นว่าเราต้องรวยถึงจะช่วยให้” (สัมภาษณ์ นาง ค.)

ในส่วนของการอบรมความประพฤติ/มารยาททางสังคม แม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีการพูดคุย โดยการสอนตามวัยเพื่อให้ลูกไม่เกิดความสับสน โดยจะเลือกใช้คำพูดที่เข้าใจง่าย บางครั้งอาจมีการ ยกตัวอย่างหรือสอดแทรกคำสอนไปด้วย (8 คน)

“เคยไปห้างแล้วร้องไห้อยากได้ของเล่น เราก็ปล่อยให้ร้องไป แกรมประชด ด้วยว่าร้องดังๆนะ อย่าหยุดนะ เพราะมองว่าเป็นวิธีเรียกร้องความสนใจของเค้า ไม่นานเค้าก็หยุดแล้วเดินมาหาเราเอง” (สัมภาษณ์นาง ค.)

“ตอน ปวส. เค้าแยกออกไปเช่าบ้านเองกับแฟน พี่ก็คิดว่าเด็กวัยนี้ถึงห้าม ไปเค้าก็คงไม่ฟัง เลยให้เค้าสัญญาว่าต้องดูแลตัวเอง รับผิดชอบตัวเอง การเรียนต้อง ไม่เสีย ไม่ได้ว่า ห้าม หรือตำหนิ แต่เราจะสอดแทรกคำสอนไปว่าทำอะไรต้องคิดให้ดี ถ้าทำผิด คนที่เสียใจคือแม่ แต่คนที่รับกรรมคือหนู ถ้าเค้าอยู่กับเรา เราต้องให้เกียรติ เค้า” (สัมภาษณ์นาง ข.)

ด้านการเรียนหรือการงาน แม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีหน้าที่แนะนำ รวมถึงสั่งสอนในมุมมอง ของผู้ใหญ่ เพื่อเป็นแนวทางหรือทางเลือกให้ลูกตัดสินใจ (13 คน)

“เราไม่เคยชมลูกนะ เพราะมันคือหน้าที่ของลูกที่ต้องเรียน เกรดดี สอบได้ คือเป็นตัวเค้าที่ได้ แม่มีหน้าที่แค่รับฟังเท่านั้น” (สัมภาษณ์นาง ง.)

“น้ำกับน้องเดียวเรามองอนาคตไว้หมดแล้ว คือน้ำมานั่งคุยกับลูก ดูพวก กระแสการทำงานในปัจจุบัน ดูที่ตั้งมหาลัยที่เราปล่อยเค้าได้ใหม่ สิ่งแวดล้อมเป็น ยังไง เรียนตัวนี้จบแล้วจะทำงานอะไรได้บ้าง ก็มาลงตัวที่นิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์นี้แหละ เรามองถึงการเป็นผู้พิพากษา คือน้องเค้าชอบ เค้าตั้งใจ 100% อยู่แล้วแหละ” (สัมภาษณ์นาง ก.)

นอกจากนี้ยังมีการพูดคุยในเรื่องของความรัก/แฟน โดยแม่เลี้ยงเดี่ยวจะใช้วิธีการพูดคุยแบบปกติสำหรับเด็กที่ยังอยู่ในวัยเรียน โดยไม่ได้ให้ความสำคัญหรือสนใจมาก แต่จะให้การชวนคุยเรื่อยๆแบบถามความเป็นไป ในส่วนของลูกที่กำลังเข้าสู่วัยทำงาน จะเป็นการพูดคุยแบบให้คำแนะนำจากผู้ใหญ่เพื่อก้าวสู่นาคต อาจมีการใช้ประสบการณ์เดิมร่วมด้วย (11 คน)

“ให้ลูกเล่าเรื่องแฟนเค้าให้เราฟัง หลังจากนั้นจะสอนแบบเล่าเรื่องของแม่ให้ฟังบ้าง ทำให้รู้สึกเหมือนเพื่อน ใช้ประสบการณ์เราสอนเค้า” (สัมภาษณ์ นาง ข.)

“น้องชายจะเป็นคนมาเล่าให้แม่ฟังว่ามีแฟนใหม่แล้วนะแม่ เค้าดูในเฟสบุ๊คกัน พอคนโตกลับมาพี่ก็ถามแบบชวนคุยนะเนอะว่าเป็นไง เรียนด้วยกันหรือ เค้าน่ารักไหมอะไรแบบนี้มากกว่า ไม่ได้ห้ามว่าเธอห้ามมีแฟนนะ เพราะเค้าก็โตแล้ว เราจะบอกในเรื่องการให้เกียรติผู้หญิงมากกว่า” (สัมภาษณ์นาง ซ.)

“น้องเดี๋ยวก็มีแฟน น่ายังเป็นเพื่อนในเฟสบุ๊คกับน้องผู้ชายอยู่เลย น่ายจะไม่ห้ามนะ เพราะถ้ายิ่งห้ามเค้าจะยิ่งโกหกเรา เราจะทำตัวสบายๆ เป็นเพื่อนแบบถามว่าเป็นไงอะไรมากกว่าการมานั่งจับผิด เคยชวนมานั่งทานอะไรด้วยกันอยู่เลย คือมันไม่ใช่เรื่องแปลกแล้วไงสมัยนี้ที่เด็กจะมีแฟนนะ” (สัมภาษณ์นาง ก.)

2.3 สื่อและช่องทางที่ใช้ในการสื่อสาร

ผลจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ พบสื่อและช่องทางที่แม่เลี้ยงเดี่ยวใช้ในการสื่อสารกับลูก ดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสื่อและช่องทางที่ใช้ในการสื่อสาร

รายละเอียด	เกือบ ทุก วัน/ ทุกวัน	3-4ครั้ง ต่อ สัปดาห์	1-2ครั้ง ต่อ สัปดาห์	2-3 ครั้ง ต่อ เดือน	ไม่เคย เลย	\bar{X}	SD	Ranking	ความ หมาย
1.การพูดคุยต่อหน้า	80	5	8	7	-	4.58	0.91	1	มาก
2.การคุยโทรศัพท์	35	21	11	13	20	3.38	1.55	2	มาก

รายละเอียด	เกือบ ทุก วัน/ ทุกวัน	3-4ครั้ง ต่อ สัปดาห์	1-2ครั้ง ต่อ สัปดาห์	2-3 ครั้ง ต่อ เดือน	ไม่เคย เลย	\bar{X}	SD	Ranking	ความ หมาย
3.การคุยทาง Line	34	9	8	13	36	2.92	1.74	5	ปานกลาง
4.การใช้ Social network เช่น Facebook, Twitter, Skype, Tango, Instagram	25	10	14	12	39	2.70	1.64	7	ปานกลาง
5.การส่ง E-mail, SMS	4	4	7	13	72	1.55	1.05	8	น้อย
6.การใช้สื่อเพื่อ ช่วยในการเรียน ของลูก เช่น นิทาน, รูปภาพ, เพลง, การ์ตูน	33	19	15	16	17	3.35	1.50	3	มาก
7.การใช้สื่อเพื่อ ช่วยในการ เปลี่ยนพฤติกรรม เช่น ภาพยนตร์, ซีดี, ข้อมูลใน เว็บไซต์ หนังสือ	25	29	8	21	17	3.24	1.46	4	ปานกลาง
8.อื่นๆ	30	7	15	19	29	2.90	1.62	6	ปานกลาง

จากตารางที่ 7 แม่เลี้ยงเดี่ยวมีการพูดคุยต่อหน้ากับลูกมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.58 รองลงมาคือการคุยโทรศัพท์ ค่าเฉลี่ย 3.38 และการใช้สื่อเพื่อช่วยในการเรียนของลูก เช่น นิทาน รูปภาพ เพลง การ์ตูน เฉลี่ย 3.35 ส่วนสื่อและช่องทางที่มีการใช้น้อยที่สุดคือการส่ง E-mail และ SMS คิดเป็นค่าเฉลี่ย 1.55

2.4 รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว

ผลจากการสำรวจ (ออนไลน์) ด้วยแบบสอบถามสำเร็จรูปตามแนวคิดรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวของของ Hurlock (1984) พบรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว ดังนี้

ตารางที่ 8 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว

รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.
1.ลูกสามารถดูโทรทัศน์ เล่นโทรศัพท์ หรือเล่นเกมได้อย่างอิสระตามที่ได้ตกลงกับท่านไว้	50	37	9	4	-	4.33	0.80
2.ท่านให้ลูกแก้ปัญหาด้วยตนเอง และท่านจะช่วยเมื่อลูกคิดไม่ออก	37	44	13	5	1	4.11	0.88
3.ท่านให้ลูกเลือกหน้าที่ของตนเองในการทำงานบ้านหรือดูแลบ้าน	30	35	26	7	2	3.84	1.00
4.ท่านสนับสนุนให้มีการพูดคุยในเรื่องที่ลูกสนใจ เช่น เรื่องที่โรงเรียน เรื่องภาพยนตร์ ดารา เรื่องเพื่อน ฯลฯ	55	37	6	1	1	4.44	0.74
5.ท่านดูแลเอาใจใส่สุขภาพของลูก	74	23	1	1	1	4.68	0.64
6.ท่านจะควบคุมดูแลการดูโทรทัศน์ การเล่นเกม หรือการเล่นของลูก	28	36	22	11	3	3.75	1.07
7.เมื่อลูกมีปัญหา ลูกจะไม่กล้าปรึกษาท่าน เพราะกลัวแม่ดู	6	11	22	27	34	2.28	1.21
8.ท่านกำหนดหน้าที่การทำงานบ้านหรือดูแลบ้านให้ลูก	17	32	28	14	9	3.34	1.18
9.ท่านไม่เปิดโอกาสให้ลูกพูดในเรื่องที่เขาสนใจ	10	4	13	13	60	1.91	1.34

รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.
10.ท่านจะหายาบำรุงต่างๆมาให้ เช่น วิตามิน น้ำมันตับปลา ฯลฯ ทั้งๆที่ลูกไม่ได้เจ็บป่วย	24	14	20	24	18	3.02	1.44
11.ลูกสามารถดูโทรทัศน์ เล่น โทรศัพท์ หรือเล่นเกมได้อย่างอิสระโดยไม่มีใครห้าม	15	16	23	27	19	2.81	1.33
12.ท่านให้ลูกแก้ปัญหาด้วยตนเอง	3	4	7	5	81	1.43	0.99
13.ท่านไม่บังคับลูกให้ทำงานบ้าน	4	7	21	19	49	1.98	1.16
14.ท่านไม่ได้ให้ความสำคัญ ในสิ่งที่ลูกสนใจอยู่	2	2	11	13	72	1.49	0.91
15.ท่านให้ลูกดูแลสุขภาพของตนเอง	2	-	4	10	84	1.26	0.71

จากตารางที่ 8 สามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวของแม่เลี้ยงเดี่ยวในระดับความถี่สูง (17-25 คะแนน) ได้ดังนี้

รูปแบบการสื่อสารแบบประชาธิปไตย (ข้อ 1-5) 97 คน

รูปแบบการสื่อสารแบบเข้มงวด (ข้อ 6-10) 3 คน

รูปแบบการสื่อสารแบบปล่อยเสรี (ข้อ 11-15) - คน

สามารถสรุปได้ว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีรูปแบบการเลี้ยงลูกแบบประชาธิปไตยมากที่สุด คือจำนวน 97 คน รองลงมาคือแบบเข้มงวด 3 คน และไม่มีครอบครัวใดเลยที่ใช้รูปแบบการเลี้ยงลูกแบบปล่อยเสรี

ซึ่งผลดังกล่าว สอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่องรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว โดยพบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ (18 คน) มีวิธีการเลี้ยงลูกแบบประชาธิปไตย คือการอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่ามีบิดามารดาปฏิบัติต่อตนอย่างยุติธรรม บิดามารดาไม่มีความอดทนไม่ตามใจ

จนเกินไปและเข้มงวดจนเกินไป ยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของบุตร ให้ความร่วมมือกับบุตรตามสมควร (Hurlock,1984)

“ที่บ้านจะแบ่งหน้าที่สลับกันไป แรกๆจะหัดก่อน จะบอกเค้าว่ามีกันอยู่แค่นี้ อันไหนที่แบ่งเขาได้ก็ต้องช่วยกัน เดี่ยวแม่จะอายุสั้น” (สัมภาษณ์นาง ธ.)

“จะเลี้ยงตามประสบการณ์เดิมที่ที่จะถูกเลี้ยงมาแบบห้ามเถียงผู้ใหญ่ ที่จะคิดย้อนกลับไปว่าตอนเราอายุเท่านี้เป็นอะไรยังไง ทุกครั้งที่ลูกมีปัญหา เราจะคุยกันวิเคราะห์ห้ร่วมกัน ไม่เคยบอกว่าต้องทำอย่างนั้น จะไม่ไปขีดเส้นบอกเค้า เพราะงงงจะรับฟังความคิดเห็นกันและกันมากกว่า” (สัมภาษณ์นาง ช.)

นอกจากนี้ยังพบการใช้รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบกึ่งประชาธิปไตยและกึ่งเข้มงวด (8 คน) คือการตั้งกติการ่วมกันภายในบ้าน โดยแม่จะเป็นผู้กำหนดแนวทางในเบื้องต้น ลูกยังคงมีสิทธิในการคิดและตัดสินใจร่วมกับแม่ได้

“ที่บ้านจะมีกติกา เช่น วันเสาร์-อาทิตย์ตื่นสายได้ แต่ห้ามเกิน 10 โมงเช้าหรือที่ล้างจาน น้องจัดโต๊ะอาหาร” (สัมภาษณ์นาง ฮ.)

“ตอนนี้เริ่มแบ่งหน้าที่ให้เค้า อย่างเช่นเก็บเตียงหลังตื่นนอนกับดูแลโต๊ะเขียนหนังสือให้เรียบร้อย ให้รู้จักรับผิดชอบของตัวเอง อย่างอื่นไม่เป็นไร แม่ทำเอง” (สัมภาษณ์นาง ก.)

บางครอบครัวใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเข้มงวด โดยแม่จะเป็นผู้ตั้งกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันภายในบ้าน และลูกต้องทำตามกฎนั้นๆ (4 คน)

“ที่เป็นคนตั้งกฎของบ้านเลยว่า แม่เป็นผู้บริหารสูงสุดในบ้าน เพราะฉะนั้นลูกทุกคนต้องเชื่อฟังแม่” (สัมภาษณ์นาง ข.)

“เวลาว่างจะชอบเล่นเกมกัน เกมในคอมพิวเตอร์บ้าง ในโทรศัพท์บ้าง แต่ก่อนขึ้นนอนที่จะตั้งกฎเลยว่าห้ามเอา Smartphone เข้าห้องนอนเด็ดขาด” (สัมภาษณ์นาง ง.)

“ที่บ้านก็มีกฎของบ้านตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว เช่นจะทำอะไรต้องบอกกัน ขออนุญาตกัน เช่น ถ้ามีจดหมายมาบ้านของใครก็ต้องรอให้เจ้าของมาเปิดเอง ถ้าซื้อขนมหรือกับข้าวมา ถ้าไม่ได้บอกกันไว้ต้องขออนุญาตก่อนว่าอันนี้กินได้ไหม ตายายก็

เหมือนกัน จะเป็นอย่างไรมาตลอด ทานข้าวก็ต้องทานพร้อมกัน มีเรื่องราวมากมาย
คุยกันผ่านโต๊ะอาหาร” (สัมภาษณ์นาง ส.)

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีรูปแบบการสื่อสารแบบประชาธิปไตย ส่วนใหญ่ (10 คน) มีอายุมากกว่า 45 ปี เนื่องจากเป็นวัยกลางคนที่ผ่านเรื่องราวหลายอย่างในชีวิตมา มากพอสมควร อีกทั้งพิรุณรัตน์ ตุลย์ฐิตินันท์ (2552) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง การสื่อสารใน ครอบครัวกับพฤติกรรมการณ์มีวินัยของเด็กไทย พบว่าอายุของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม การมีวินัยของเด็กด้วย โดยผู้ปกครองที่อายุน้อยจะไม่มีเวลาให้เด็กมาก เพราะต้องทำงานหาเงินเพื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ของตนและครอบครัว และส่วนใหญ่แม่เลี้ยงเดี่ยววัยนี้มีลูกที่กำลังจะเข้าสู่การเป็น ผู้ใหญ่ ทำให้สามารถใช้การสื่อสารแบบตกลงร่วมกัน โดยที่ลูกจะรับรู้และเข้าใจได้ง่ายกว่าช่วงวัยเด็ก มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้ 25,000 บาทขึ้นไป โดย พิรุณรัตน์ ตุลย์ฐิตินันท์ (2552) พบว่า ในครอบครัวที่มีรายได้ต่ำจะส่งผลกระทบต่ออารมณ์ที่ไม่ดีภายในบ้านของพ่อหรือแม่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ โดยตรงต่อรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่ค่อยมีความผูกพันใกล้ชิดกับเด็ก ทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึง ประสงค์ และในนี้อาจส่งผลต่อการสื่อสารที่เข้มงวดกับลูก

นอกจากนี้ในครอบครัวที่แม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุตรหลายคน จะมีแนวโน้มการใช้รูปแบบการ สื่อสารในครอบครัวแบบเข้มงวดกับลูก จากการสัมภาษณ์พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุตร 4 คนที่กำลังอยู่ ในวัยไล่เลี่ยกัน คือ 7 ขวบ 5 ขวบ 3 ขวบ และ 2 ขวบตามลำดับ ทำให้ต้องมีการตั้งกฎเพื่อให้ลูกเชื่อ ฟัง เพราะแม่ 1 คนไม่สามารถดูแลลูกทั้ง 4 คนได้ในเวลาเดียวกัน อีกทั้งการตั้งกฎนี้ก็เพื่อให้คนอื่นๆ เลี้ยงการแสดงพฤติกรรมนั้นๆด้วย

ส่วนที่ 3 วิธีการสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ในการสำรวจเป้าหมายในการเลี้ยงลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว สามารถสรุปได้ดังนี้

2.5 เป้าหมายในการเลี้ยงดูลูก

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนและร้อยละ จำแนกตามเป้าหมายในการเลี้ยงดูลูก

การรับรู้ผลสำเร็จของลูก	จำนวน	ร้อยละ
ให้เป็นคนดีของสังคม	58	58.00
ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง	13	13.00
ให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย	25	25.00
ให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี	4	4.00
รวมทั้งหมด	100	100.00

จากตารางที่ 9 พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีเป้าหมายในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีของสังคมมากที่สุดจำนวน 58 คน รองลงมาคือให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย จำนวน 25 คน และให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง จำนวน 13 คน ตามลำดับ ที่ตั้งเป้าหมายน้อยที่สุดคือให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00

2.6 การรับรู้ความสำเร็จในการเลี้ยงลูกแต่ละด้าน

เมื่อสำรวจการรับรู้ความสำเร็จในการเลี้ยงลูกแต่ละด้านของแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยการให้คะแนน 1-10 แบ่งคะแนนความสำเร็จเป็น 3 ระดับ คือสูง (8-10 คะแนน) กลาง (5-7 คะแนน) ต่ำ (1-4 คะแนน) สามารถสรุปผลได้ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงจำนวน จำแนกตามคะแนนการรับรู้ความสำเร็จตามเป้าหมายในการเลี้ยงลูก

การรับรู้ผลสำเร็จ ของลูก	สูง (8-10คะแนน)	กลาง (5-7 คะแนน)	ต่ำ (1-4 คะแนน)	รวม
ให้เป็นคนดีของสังคม	26 (44.82)	28 (48.27)	4 (6.89)	58
ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบ ข้าง	9 (69.23)	2 (15.38)	2 (15.38)	13
ให้ประสบความสำเร็จใน ชีวิต/มีฐานะร่ำรวย	9 (36.00)	13 (52.00)	3 (12.00)	25
ให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนดี	1 (25.00)	3 (75.00)	0	4
รวม	45	46	9	100

จากตารางที่ 10 พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 44.82) ให้คะแนนความสำเร็จในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีอยู่ในระดับสูง (8-10 คะแนน) เช่นเดียวกับแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.23) รับรู้ความสำเร็จในการเลี้ยงลูกให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้างในระดับสูง เช่นเดียวกัน ขณะที่แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.00) รับรู้ความสำเร็จในการเลี้ยงลูกให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีในระดับปานกลาง

2.7 วิธีการสื่อสารในการเลี้ยงลูกโดยไม่แยกเป้าหมายในการเลี้ยงดู

จากการวิเคราะห์วิธีการสื่อสารในการเลี้ยงลูกโดยไม่แยกเป้าหมายในการเลี้ยงดู พบวิธีการสื่อสารดังนี้

ตารางที่ 11 แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสาร

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลักพระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุศดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน และวางตัวดีต่อกัน	38	47	11	3	1	4.18	0.82	5
2.การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น	45	48	3	4	-	4.34	0.72	2
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น	35	35	21	6	3	3.93	1.03	8
4.การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดดีมากกว่ามาเป็นจุดเด่น	36	48	7	6	3	4.08	0.97	7
5.เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เช่น อยากให้ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็ต้องทำตัวให้ลูกเห็นเป็นประจำ	22	49	16	12	1	3.79	0.95	10
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆเรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำ	38	45	12	5	-	4.16	0.82	6

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
7.การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่องต่างๆเพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ	41	24	23	9	3	3.91	1.12	9
8.การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ	49	42	4	3	2	4.33	0.85	4
9.การพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก	49	38	11	2	-	4.34	0.75	3
10.การสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ลูกคิดตาม	55	37	4	4	-	4.43	0.75	1

จากตารางที่ 11 พบว่า ในภาพรวมแม่เลี้ยงเดี่ยวใช้วิธีการสมมติเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ลูกคิดตาม รองลงมาคือการสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น และการพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก

2.8 วิธีการสื่อสารในการเลี้ยงลูกตามเป้าหมายต่างๆ โดยไม่แยกเป้าหมายในการเลี้ยงดู

วิธีการสื่อสารในการเลี้ยงลูกตามเป้าหมายต่างๆ แบ่งได้เป็น 4 เป้าหมาย คือ ให้เป็นคนดีของสังคม ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง ให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย และให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี สามารถแยกวิธีการสื่อสารตามเป้าหมายต่างๆได้ดังนี้

2.8.1 วิธีการสื่อสารในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดี

จากการสำรวจวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดี รวม 58 คน พบวิธีการสื่อสารในภาพรวมดังนี้

ตารางที่ 12 แสดงจำนวน ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสารในการตั้งเป้าหมายให้ลูกเป็นคนดี

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลักพระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุดดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน และ วางตัวดีต่อกัน	24	27	5	1	1	4.24	0.82	5
2.การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น	29	27	-	2	-	4.43	0.67	2
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น	21	25	9	1	2	4.07	0.95	8
4.การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดดีมากกว่ามาเป็นจุดเด่น	23	24	6	4	1	4.10	0.96	7
5.เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เช่น อยากให้ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็ต้องทำตัวให้ลูกเห็นเป็นประจำ	11	31	9	7	-	3.79	0.89	10

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆเรื่อง โดยแม่จะคอยคอยอยู่ห่างๆ คอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำ	22	27	7	2	-	4.19	0.78	6
7.การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ	25	13	13	5	2	3.93	1.15	9
8.การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ	29	25	1	3	-	4.38	0.76	3
9.การพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก	27	23	8	-	-	4.33	0.71	4
10.การสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ลูกคิดตาม	33	22	1	2	-	4.48	0.70	1

จากตารางที่ 12 พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีส่วนใหญ่ใช้การสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ลูกคิดตามมากที่สุด รองลงมาคือ การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น และการใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ ตามลำดับ

2.8.2 วิธีการสื่อสารในการเลี้ยงลูกให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง

จากการสำรวจวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในการเลี้ยงลูกให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง รวม 13 คน พบวิธีการสื่อสารในภาพรวมดังนี้

ตารางที่ 13 แสดงจำนวน ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสารในการตั้งเป้าหมายให้ลูกเป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลักพระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุดดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน และวางตัวดีต่อกัน	3	8	2	-	-	4.08	0.64	6
2.การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น	4	7	2	-	-	4.15	0.68	4
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น	6	2	3	1	1	3.85	1.34	10
4.การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดติมากกว่ามาเป็นจุดเด่น	3	9	1	-	-	4.00	1.00	7

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
5.เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เช่น อยากให้ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็คต้องทำตัวให้ลูกเห็นเป็นประจำ	3	6	3	1	-	3.85	0.89	9
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆเรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำ	6	7	-	-	-	4.46	0.51	1
7.การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่องต่างๆเพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ	4	6	2	1	-	3.92	1.11	8
8.การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ	9	3	1	-	-	4.46	1.12	3
9.การพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก	8	4	-	1	-	4.46	0.87	2
10.การสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ลูกคิดตาม	5	6	1	1	-	4.15	0.89	5

จากตารางที่ 13 พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายในการเลี้ยงลูกเป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง ส่วนใหญ่ใช้การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆเรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำมากที่สุด รองลงมาคือการพูดคุยกับ

ลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก และการใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอย่างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ ตามลำดับ

2.8.3 วิธีการสื่อสารในการเลี้ยงลูกให้ประสบความสำเร็จ/มีฐานะร่ำรวย

จากการสำรวจวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในการเลี้ยงลูกให้ประสบความสำเร็จ/มีฐานะร่ำรวย รวม 25 คน พบวิธีการสื่อสารในภาพรวมดังนี้

ตารางที่ 14 แสดงจำนวน ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสารในการตั้งเป้าหมายให้ลูกประสบความสำเร็จ/มีฐานะร่ำรวย

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลักพระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุติต่อกัน ช่วยเหลือกัน และวางตัวดีต่อกัน	10	9	4	2	-	4.08	0.95	5
2.การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น	10	12	1	2	-	4.20	0.86	3
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น	7	7	7	4	-	3.68	1.06	9
4.การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดดีมากกว่ามาเป็นจุดเด่น	7	14	1	2	1	3.96	1.02	6

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
5.เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เช่น อยากให้ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็ต้องทำตัวให้ลูกเห็นเป็นประจำ	7	9	4	4	1	3.68	1.18	10
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆ เรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นพี่เลี้ยงแนะนำ	7	11	4	3	-	3.88	0.97	7
7.การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ	10	5	7	3	-	3.88	1.09	8
8.การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรม มาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ	8	14	2	1	-	4.12	0.88	4
9.การพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก	12	10	2	1	-	4.32	0.80	2
10.การสมมติเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ลูกคิดตาม	14	9	1	1	-	4.44	0.76	1

จากตารางที่ 14 พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายในการเลี้ยงลูกให้ลูกประสบความสำเร็จ/มีฐานะร่ำรวย ส่วนใหญ่ใช้การสมมติเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ลูกคิดตามมากที่สุด รองลงมาคือการพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก และการสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น ตามลำดับ

2.8.4 วิธีการสื่อสารในการเลี้ยงลูก ของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีเป้าหมายในการเลี้ยงลูกให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี

จากการสำรวจวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในการเลี้ยงลูกให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี รวม 4 คน พบวิธีการสื่อสารในภาพรวมดังนี้

ตารางที่ 15 แสดงจำนวน ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามวิธีการสื่อสารในการตั้งเป้าหมายให้ลูกมีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลัก พระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุดดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน และวางตัวดีต่อกัน	1	3	-	-	-	4.25	0.50	6
2.การสอนให้ตระหนักว่า สิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น	2	2	-	-	-	4.50	0.57	2
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น	1	1	2	-	-	3.75	0.95	9
4.การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดดีมากกว่ามาเป็นจุดเด่น	3	1	-	-	-	4.75	0.50	1

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย	\bar{X}	S.D.	Ranking
5.เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เช่น อยากให้ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็ต้องทำตัวให้ลูกเห็นเป็นประจำ	1	3	-	-	-	4.25	0.50	7
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆ เรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำ	3	-	1	-	-	4.50	1.00	3
7.การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ	2	-	1	1	-	3.75	1.50	10
8.การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรม มาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ	3	-	1	-	-	4.50	1.00	4
9.การพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก	2	1	1	-	-	4.25	0.95	8
10.การสมมติเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ลูกคิดตาม	3	-	1	-	-	4.50	1.00	5

จากรางที่ 15 พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายในการเลี้ยงลูกให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี ส่วนใหญ่ใช้การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดดีมากกว่ามาเป็นจุดเด่นมากที่สุด

รองลงมาคือการสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น และการใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ ตามลำดับ

2.9 เปรียบเทียบวิธีการสื่อสารทั้ง 4 เป้าหมาย

เมื่อเปรียบเทียบวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อบรรลุเป้าหมายต่างๆทั้ง 4 เป้าหมายในภาพรวมในการเลี้ยงลูก สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 แสดงค่าเฉลี่ย และการจัดอันดับของเป้าหมายในการเลี้ยงลูก จำแนกตามวิธีการสื่อสาร

วิธีการสื่อสาร	ให้เป็นคนดี (58 คน)		เป็นที่รักของคน อื่นรอบข้าง (13 คน)		ประสบ ความสำเร็จใน ชีวิต/มีฐานะ ร่ำรวย (25 คน)		มีผลสัมฤทธิ์ด้าน การเรียนดี (4 คน)	
	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลักพระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุดดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน และวางตัวดีต่อกัน	4.50	3	4.11	8	4.00	6	4.00	8
2.การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น	4.46	4	4.22	6	3.89	8	5.00	1
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น	4.04	9	4.33	4	3.67	10	3.00	9

วิธีการสื่อสาร	ให้เป็นคนดี (58 คน)		เป็นที่รักของคน อื่นรอบข้าง (13 คน)		ประสบ ความสำเร็จใน ชีวิต/มีฐานะ ร่ำรวย (25 คน)		มีผลสัมฤทธิ์ด้าน การเรียนดี (4 คน)	
	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking
4.การอธิบายว่า คนเราทุกคนล้วนมี ข้อบกพร่องในตัวเอง ด้วยกันทั้งนั้น ไม่มี ใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมอง หาแต่จุดดีของกัน ยก จุดดีมากกว่ามาเป็น จุดเด่น	4.19	8	4.22	7	4.11	3	5.00	2
5.เป็นแบบอย่างที่ดี ของลูก เช่น อยากให้ ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็ต้องทำตัวให้ลูก เห็นเป็นประจำ	3.96	10	4.11	9	3.89	9	5.00	3
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัว ของตัวเอง รู้จักคิด และตัดสินใจเอง ฝึก ให้ช่วยเหลือตัวเองได้ ในทุกๆเรื่อง โดยแม่ จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นที่เลี้ยง	4.27	7	4.67	2	4.11	4	5.00	4
7.การบอกถึงผลดี- ผลเสียของเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ ลูกตัดสินใจ	4.31	5	4.00	10	4.00	7	3.00	10

วิธีการสื่อสาร	ให้เป็นคนดี (58 คน)		เป็นที่รักของคน อื่นรอบข้าง (13 คน)		ประสบ ความสำเร็จใน ชีวิต/มีฐานะ ร่ำรวย (25 คน)		มีผลสัมฤทธิ์ด้าน การเรียนดี (4 คน)	
	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking	\bar{X}	Ranking
8.การใช้หลัก พระพุทธศาสนาใน เรื่องของบาปบุญหรือ เวรกรรมมาอ้างเป็น เหตุผลให้ลูกกระทำ	4.65	1	4.78	1	4.11	5	5.00	5
9.การพูดคุยกับลูก ด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก	4.31	6	4.67	3	4.44	2	5.00	6
10.การสมมติ เหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ลูกคิดตาม	4.54	2	4.33	5	4.78	1	5.00	7

จากตารางที่ 16 พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายให้ลูกเป็นคนดี มีการใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำมากที่สุด ในขณะที่แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายให้ลูกเป็นที่รักของคนอื่นรอบข้างจะฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆ เรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำมากที่สุด ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายให้ลูกประสบความสำเร็จ/มีฐานะร่ำรวย จะสมมติเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ลูกคิดตาม และแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายให้ลูกมีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดีจะให้การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่นมากที่สุด

2.10 วิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยไม่แยกระดับการรับรู้ความสำเร็จ

เมื่อจำแนกตามวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยไม่แยกระดับการรับรู้ความสำเร็จตามเป้าหมายต่างๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 17 แสดงค่าเฉลี่ย และการจัดอันดับวิธีการสื่อสารที่แม่เลี้ยงเดี่ยวใช้ในการสื่อสารกับลูก จำแนกตามเป้าหมายทั้ง 4 ด้าน

วิธีการสื่อสาร	ให้เป็นคนดีของสังคม	ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง	ให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย	ให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี	\bar{X}	Ranking
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลักพระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุดต่อกัน ช่วยเหลือกัน และวางตัวดีต่อกัน	4.24	4.08	4.08	4.25	4.16	7
2.การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น	4.43	4.15	4.20	4.50	4.32	4
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น	4.07	3.85	3.68	3.75	3.83	10
4.การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดดีมากกว่ามาเป็นจุดเด่น	4.10	4.00	3.96	4.75	4.20	6
5.เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เช่น อยากให้ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็ต้องทำตัวให้ลูกเห็นเป็นประจำ	3.79	3.85	3.68	4.25	3.89	8

วิธีการสื่อสาร	ให้เป็นคน ดีของ สังคม	ให้เป็นที่ รักของคน อื่นรอบ ข้าง	ให้ประสบ ความสำเร็จ ในชีวิต/มี ฐานะร่ำรวย	ให้มี ผลสัมฤทธิ์ ด้านการ เรียนดี	\bar{X}	Ranking
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จัก คิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือ ตัวเองได้ในทุกๆเรื่อง โดยแม่จะคอย ดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นพี่เลี้ยงแนะนำ	4.19	4.46	3.88	4.50	4.25	5
7.การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่อง ต่างๆเพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ	3.93	3.92	3.88	3.75	3.87	9
8.การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่อง ของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็น เหตุผลให้ลูกกระทำ	4.38	4.46	4.12	4.50	4.36	2
9.การพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียง นุ่มนวล มีมารยาทกับลูก	4.33	4.46	4.32	4.25	4.34	3
10.การสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ ลูกคิดตาม	4.48	4.15	4.44	4.50	4.39	1

จากตารางที่ 17 พบว่าวิธีการสื่อสารในภาพรวมตามเป้าหมายต่างๆที่แม่เลี้ยง
เดี่ยวใช้มากที่สุดคือการสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ลูกคิดตาม รองลงมาคือการใช้หลัก
พระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ และการพูดคุยกับลูก
ด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก ตามลำดับ

2.11 วิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่รับรู้การบรรลุเป้าหมายในการเลี้ยงลูกที่ตั้งไว้ใน “ระดับสูง”

เมื่อจำแนกตามวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่รับรู้การบรรลุเป้าหมายในการเลี้ยงลูกที่ตั้งไว้ใน “ระดับสูง” สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 18 แสดงค่าเฉลี่ย และการจัดอันดับของวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่บรรลุเป้าหมายทั้ง 4 เป้าหมายใน “ระดับสูง” จำแนกตามเป้าหมายทั้ง 4 ด้าน

วิธีการสื่อสาร	ให้เป็นคนดีของสังคม	ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง	ให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย	ให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี	\bar{X}	Ranking
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลักพระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุดดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน และวางตัวดีต่อกัน	4.50	4.11	4.00	4.00	4.15	8
2.การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น	4.46	4.22	3.89	5.00	4.39	5
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น	4.04	4.33	3.67	3.00	3.76	10
4.การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดดีมากกว่ามาเป็นจุดเด่น	4.19	4.22	4.11	5.00	4.38	6
5.เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เช่น อยากให้ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็ต้องทำตัวให้ลูกเห็นเป็นประจำ	3.96	4.11	3.89	5.00	4.24	7

วิธีการสื่อสาร	ให้เป็นคนดีของสังคม	ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง	ให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย	ให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี	\bar{X}	Ranking
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆเรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นพี่เลี้ยงแนะนำ	4.27	4.67	4.11	5.00	4.51	4
7.การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่องต่างๆเพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ	4.31	4.00	4.00	3.00	3.82	9
8.การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ	4.65	4.78	4.11	5.00	4.63	2
9.การพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก	4.31	4.67	4.44	5.00	4.60	3
10.การสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ลูกคิดตาม	4.54	4.33	4.78	5.00	4.66	1

จากตารางที่ 18 พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีวิธีการสื่อสารที่บรรลุเป้าหมายในระดับสูง ทั้ง 4 เป้าหมายมีการสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ลูกคิดตามมากที่สุด รองลงมาคือการใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ และการพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก ตามลำดับ

เมื่อเปรียบเทียบวิธีการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งหมด กับแม่เลี้ยงเดี่ยวที่รับรู้การบรรลุเป้าหมายในการเลี้ยงลูกระดับสูง พบว่ามีวิธีการสื่อสารที่เหมือนกัน 3 อันดับแรก คือการสมมติเหตุการณ์ต่างๆเพื่อให้ลูกคิดตาม การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ และการพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก เช่นเดียวกับผล

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (10 คน) ที่พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวจะใช้การสมมติเหตุการณ์เพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหาร่วมกันหากเกิดสถานการณ์นั้นๆขึ้นจริงในอนาคต

“จะสอนเค้าให้อยู่กับความจริง เราจะสมมติเหตุการณ์แล้วถามเค้าว่า วันนึงถ้าแน่นอนแล้วไม่ตื่น สิ่งแรกหนูจะทำยังไง จะแก้ปัญหายังไง ให้เค้าคิดถึงตัวเองพี่น้อง” (สัมภาษณ์นาง ข.)

อีกทั้งการใช้วิธีพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก (4 คน) เช่นเดียวกับการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ที่พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวจะใช้วิธีนี้เป็นอันดับสองในการสื่อสาร

“เมื่อก่อนเราคิดว่าตีลูกแล้วถอดเค้า บอกเค้าว่าแม่รักหนูจะเป็นเรื่องดี ลูกจะเข้าใจ แต่วันนึงน้องถามพี่ว่า รักคือต้องตี ต้องหยิกใช่ไหมแม่ พี่เลยรู้ว่าที่ผ่านมามันไม่ใช่ แล้วค่อยๆอธิบายให้เค้าฟัง” (สัมภาษณ์นาง ข.)

“เมื่อก่อนจะเสียงดังใส่ลูกตลอด แต่มีพี่ที่ทำงานคนนึงมาสังเกตลูกพี่ แล้วบอกให้พี่ลดเสียงเป็นนุ่มนวลกว่านี้ แล้วลูกจะฟัง พี่ลองทำตาม ลูกเชื่อฟังมากกว่าตอนเสียงดังๆอีกค่ะ” (สัมภาษณ์นาง ข.)

ขณะเดียวกันพบความแตกต่างระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกกับการสำรวจด้วยแบบสอบถาม คือ กลยุทธ์การแสดงเป็นแบบอย่าง จากผลการสำรวจเป็นวิธีที่แม่เลี้ยงเดี่ยวไม่ค่อยใช้ แต่จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการใช้กลยุทธ์นี้ค่อนข้างมาก (13 คน)

“อย่างเรื่องการทิ้งขยะ พี่จะชี้ตัวอย่างให้เห็น อย่างเวลาขับรถไปเห็นคนทิ้งเศษขยะออกมาหน้าต่างรถ จะบอกเค้าว่าไอ้คนทิ้งก็เค้าไม่ได้คิดอะไร แต่ลองคิดดูนะถ้าแต่ละคนคิดแบบนั้น ในไทยเรามากคน แล้วทั้งกันคนละชิ้น จะเกิดอะไรขึ้น แล้วทำไมเราต้องไปทิ้งตามเขา” (สัมภาษณ์นาง ธ.)

“วิธีทำให้ลูกทำตามนะ ต้องเริ่มที่ตัวเราก่อน จะสอนอะไรเขาเราต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้เขาก่อน อย่างที่บ้านจะไม่ทานขนมถุงหรือน้ำอัดลม เขาก็จะไม่ทาน เขาไปเห็นที่อื่นละก็มาถามเราว่าทำไมที่นั่นเขากินขนมถุงหรือน้ำอัดลม ก็อธิบายว่าที่บ้านเราไม่กิน เพราะมันไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย แต่ถ้าอยากกินก็ได้นะ แล้วต้อง

ไปแปรงฟันทันที เขาก็ลองชิมอยู่ แล้วก็มาบอกเองว่าไม่เห็นอร่อยเลย หรือที่จะเป็น
คนชอบอ่านหนังสือ เขาเห็นเราอ่านเขาก็เอาบ้าง ก็เป็นอีกแบบอย่างที่เขาทำตามโดย
เราเป็นแม่แบบ” (สัมภาษณ์นาง ส.)

จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามพบว่ากลยุทธ์การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่องต่างๆ
เพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ เป็นวิธีที่แม่เลี้ยงเดี่ยวไม่นิยมใช้ ซึ่งแตกต่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึก
เพราะแม่เลี้ยงเดี่ยวจะใช้วิธีนี้ในการอธิบายเหตุผลเพื่อให้ลูกกระทำพฤติกรรมตามที่ต้องการและ
เหมาะสม (12 คน)

“ตอนเด็กลูกเคยงอแงไม่อยากไปโรงเรียน ก็เลยบอกไม่อยากไปก็ไม่ต้องไป
เลยพาเค้าไปเดินตลาด เจอขอทานคนนึง เลยกบอกเค้าว่าคุณตาคนนี้นี่ตอนเด็กๆไม่ชอบ
ไปโรงเรียน โดมาเลยไม่มีงานทำ ต้องเป็นขอทาน หลังจากนั้นเค้าก็ไม่เคยงอแงไม่
อยากไปโรงเรียนอีก เพราะเค้าบอกไม่อยากเป็นขอทาน” (สัมภาษณ์นาง ข.)

“พี่จะอธิบายให้เค้าฟัง อย่างเค้าอยากได้หุ่นยนต์ งอน ไม่ยอมกินข้าว พี่จะ
ถามเค้าว่าหุ่นยนต์สำคัญยังไง ตอนนี้แม่ทำงานคนเดียว เงินเดือนมีเท่านี้ ตายายอยู่
บ้าน ไม่ได้มีรายได้ แม่ต้องใช้เงินไปทำโน่นนี่ หนูจะไม่ให้แม่มีเงินกินข้าวเลยใช่ไหม”
(สัมภาษณ์นาง ข.)

การสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายให้ลูกประสบความสำเร็จใน
ชีวิต/มีฐานะร่ำรวย จะมีการใช้กลยุทธ์ฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้
ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆเรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นพี่เลี้ยงแนะนำ (18 คน)

“จะสอนให้เค้าหาทางออกเอง อย่างแซนด์เขาหัดจักรยาน แล้วทีนี้เขา
เลี้ยวขวาไม่ได้ ตาก็จะบอกว่าเอาทำไมได้ก็ไม่เป็นไร เดี่ยวพุงนี้ขายให้คนซื้อของเก่า
เขาไปตีกว่า ดั้งนั้นแซนด์กลัวว่ารถจักรยานจะถูกขายไปให้ของเก่า เขาก็ฮึดจนเลี้ยว
ขวาได้” (สัมภาษณ์นาง ส.)

“อย่างเวลาไฟดับ ก่อนที่จะโวยวายหรือตื่นตกใจ เราจะบอกให้เค้านั่งนิ่งๆ
สักพัก ให้สายตามันชิน เราก็จะรู้ว่าตรงไหนมีอะไร” (สัมภาษณ์นาง ง.)

นอกจากนี้ยังพบกลยุทธ์อื่นๆที่แม่เลี้ยงเดี่ยวใช้ในการสอนลูกเพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย คือจะมีตั้งกฎกติการ่วมกันกับลูก เพื่อใช้เป็นแนวทางในการควบคุมความประพฤติภายในบ้าน (10 คน)

“จะให้เค้ารับรู้ถึงรายได้ ที่มา-ที่ไปของเงิน ค่าใช้จ่ายในบ้านว่ามีเท่าไร ต้องกันไว้เป็นค่าเรียนพิเศษหนู เพราะฉะนั้นจะเอาไปซื้อของฟุ่มเฟือยหรือของที่ไม่จำเป็นไม่ได้” (สัมภาษณ์นาง ง.)

“พี่จะมีกฎเรื่องการซื้อของ อย่างเวลาเช้า 7-11 แม่จะย้ำเค้าว่าอย่างเดียว ยกเว้นวันไหนถ้าเค้าทำตัวดี เป็นเด็กน่ารัก ไม่อแง เราถึงจะให้เยอะเป็นพิเศษ” (สัมภาษณ์นาง ช.)

“ที่บ้านก็มีกฎของบ้านตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว เช่นจะทำอะไรต้องบอกกัน ขออนุญาตกัน เช่น ถ้ามีจดหมายมาบ้าน ของใครก็ต้องรอให้เจ้าของมาเปิดเอง ถ้าซื้อขนมหรือกับข้าวมา ถ้าไม่ได้บอกกันไว้ ต้องขออนุญาตก่อนว่าอันนี้กินได้ไหม” (สัมภาษณ์นาง ส.)

อีกทั้งยังพบกลยุทธ์อื่นๆเพิ่มเติมที่แตกต่างจาก 10 ข้อข้างต้น คือการสอนลูกว่าห้ามโกหก ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

“คือคุยกันเสมอที่บ้านเราไม่ชอบการโกหก มีอะไรให้พูดความจริงกัน จะกลับก็ไม่ง ถ้าไปเที่ยวหรือว่าไปทำงานก็บอกเวลา มา ถ้างานยังไม่เสร็จตามเวลาที่แจ้งไว้ทีแรกก็บอกมาก่อน บอกว่าคนเราถ้าโกหกกัน ต่อไปก็ไม่มีใครเชื่อถือ” (สัมภาษณ์นาง ส.)

สำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตั้งเป้าหมายให้ลูกเป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง จะใช้การสอนให้ลูกรู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดในมุมมองของคนอื่นรอบข้าง (5 คน)

“พี่จะสอนเค้าว่าอะไรที่เราไม่ชอบ ก็อย่าทำกับคนอื่น ให้ทำตัวให้คนอื่นดูไปที่ไหนจะได้ไม่ลำบาก” (สัมภาษณ์นาง ฟ.)

วัตถุประสงค์ที่ 3 : เพื่อศึกษาการรับรู้ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อนำมาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารในการเลี้ยงลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว ดังนี้

ตารางที่ 19 แสดงปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว

ปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว	จำนวน	ร้อยละ
1.ขนาดครอบครัว (ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย)	12 คน	30
2.การศึกษาและรายได้ของแม่เลี้ยงเดี่ยว	6 คน	15
3.บทบาทและความสัมพันธ์ของอดีตสามี	6 คน	15
4.อาชีพของแม่เลี้ยงเดี่ยว	5 คน	12.5
5.อายุของแม่เลี้ยงเดี่ยว	4 คน	10
6.เพศของลูก	4 คน	10
7.บทบาทและความสัมพันธ์ของเพื่อนลูก	3 คน	7.5
รวม	40 คน	100

จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถสรุปปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารและการอบรมเลี้ยงดูในภาพรวม ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสาร ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของแม่เลี้ยงเดี่ยว (21 คน) ปัจจัยด้านขนาดครอบครัว (12 คน) และปัจจัยส่วนบุคคลของลูก (7 คน)

1. ปัจจัยด้านขนาดครอบครัว (12 คน)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ครอบครัวที่มีปู่ย่าตายายหรือญาติอาศัยอยู่ร่วมกัน ภายในบ้านเป็นครอบครัวใหญ่ จะมีผลที่ทำให้การเลี้ยงดูแตกต่างจากการเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยพบว่าในส่วนที่เป็นครอบครัวขยายมีผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

ผลของการเลี้ยงดูภายใต้ครอบครัวขยายที่เป็นเชิงบวก พบว่า การมีปู่ย่าตายาย อยู่ร่วมกันภายในบ้าน จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยดูแลงานบ้านและความเรียบร้อยอื่นๆภายในบ้าน เป็นการแบ่งเบาภาระของคนในครอบครัวที่อาจเหน็ดเหนื่อยมาจากการทำงานนอกบ้าน

“คุณยายจะเป็นคนทำอาหารทั้งมือเช้าแล้วก็เย็น ส่วนคุณตาจะสอนเด็กๆ ทัตซ์บรด มีสอนหลายๆบ้างเพราะคุณตาเป็นนักจิตวิทยา แต่เกษียณแล้ว แกจะมีวิธี คุยกับเด็กๆ” (สัมภาษณ์นาง ซ.)

“แม่เลี้ยงเดี่ยวต้องมี 2 บทบาทคือแม่และพ่อ แต่โชคดีที่บ้านเรามีคุณตา คุณยายคอยดูแลเรื่องอาหาร เรื่องงานบ้าน และโชคดีที่เป็นหลานคนแรกใน ครอบครัว ทำให้ไม่รู้ลึกซึ้งความรัก” (สัมภาษณ์นาง ช.)

นอกจากบทบาทเรื่องการดูแลความเรียบร้อยในบ้านแล้ว การเป็นครอบครัวขยาย ยังมีผลเชิงบวกอีกด้านคือ การมีผู้นำทางความคิดให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ รวมถึงการอบรมเลี้ยงดูลูก ร่วมกับแม่เลี้ยงเดี่ยว

“ที่บ้านอยู่กับคุณตาคุณยาย เวลาหลานเกิดเรื่องหรือมีปัญหาอะไร เราจะ เรียกทุกคนมาประชุมชี้แจง ก่อนอื่นต้องขอโทษหรือขออนุญาตตากับยายก่อน ไม่ว่า เรื่องอะไรต้องให้คุณตาคุณยายรับรู้เสมอ” (สัมภาษณ์นาง ฉ.)

“พี่กับน้องถูกเลี้ยงมาด้วยบุคคลคนเดียวกัน คือพ่อแม่พี่ เราก็กินอยู่กวาง ฐานมาเหมือนกัน ให้เค้าตัดสินใจของเค้าเอง พี่จะให้แค่แนวทางเหมือนที่พี่เคยได้รับ มาจากพ่อแม่ ตายายเป็นคนทันสมัยนะ คือเลี้ยงแบบมีกฎกติกาอยู่ แต่ก็ปรับเปลี่ยน ให้เข้ากับยุคสมัย ยายจะพูดเสมอว่าไม่ต้องการให้เป็นลูกรักของเราแต่เป็นลูกซังของ คนอื่น ต้องเป็นที่ยอมรับของเราและคนอื่น ไมโ้ ไม่ตามใจจนเกินงาม อย่างเช่นว่า ถ้าเดินไปชนโต๊ะแล้วร้องไห้ จะไม่มีการเข้าไปตีที่โต๊ะแล้วว่าเป็นเพราะโต๊ะนี้ละทำให้ หนูเจ็บ จะบอกว่าไปทำยังไงให้ชนโต๊ะได้ เขาก็จะบอกว่าเดินอย่างนี้ๆ รู้แล้วคราวหลัง จะชนอีกไหม แบบนี้มากกว่าคะ” (สัมภาษณ์นาง ส.)

การมีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันภายในบ้านเป็นจำนวนมาก ก็ส่งผลเชิงบวกในด้านของการสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่น และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันภายในบ้าน

“บ้านพี่อยู่กัน 8 คน มีตา ยาย พี่สาว ลูกของพี่สาวอีก 3 คน พี่ละก็น้อง ผักกาด เด็กๆอายุเท่าๆกัน ไป-กลับโรงเรียนด้วยกันหมด พี่ก็จะช่วยดูแลน้อง ยาย จะฝึกให้กลับถึงบ้านแล้วเด็กๆทุกคนจะมานั่งทำการบ้านกัน แล้วค่อยไปอาบน้ำมา ทานข้าว ที่บ้านก็เลยจะไม่เหงา” (สัมภาษณ์นาง จ.)

ผลเชิงบวกของการเป็นครอบครัวขยาย ยังมีในด้านของการเป็นต้นแบบ หรือ ตัวอย่างของการทำความดีให้กับลูกในเรื่องต่างๆ

“จะสอนโดยการให้เห็นผลที่เกิดขึ้น สอนว่าน้ำชายแต่งตัวดี มีรถขับ ถ้าอยากเป็นแบบนี้ต้องเรียนหนังสือเก่งๆนะ ใช้วิธีการยกตัวอย่างให้เห็นถึงสิ่งใกล้ๆตัว โชคดีที่น้ำชายเป็นตัวอย่างที่ดี เค้าก็นอนห้องเดียวกัน” (สัมภาษณ์นาง ช.)

“ครอบครัวเราไม่ได้เป็นคนร่ำรวย ตายายก็ทำนา แมื่ก็ค้าขาย ทำทุกอย่างที่เป็นอาชีพสุจริตอะนะ เขาคงเห็นตรงนี้ด้วยมั้ง เรามาจากครอบครัวธรรมดาๆ แต่เราปลูกฝังกันมาเรื่องความดี ความอดทน” (สัมภาษณ์นาง ส.)

“ช่วงปิดเทอมจะส่งลูกไปอยู่กับตายายที่ต่างอำเภอ ที่นั่นเค้าเปิดร้านขายของชำ เราก็ฝึกให้ลูกใช้ชีวิตแบบไม่ต้องใช้เงิน เพราะที่นั่นไม่มีอะไรให้ซื้อ ยายจะสอนทำกับข้าว” (สัมภาษณ์นาง ถ.)

นอกเหนือจากผลในเชิงบวกแล้ว ในเชิงลบยังพบว่าการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันของปู่ย่าตายายและแม่ยังมีผลต่อการเลี้ยงดูลูกซึ่งอาจไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และทำให้เกิดความสับสนได้

“น้องค่อนข้างเป็นเด็กสมาธิสั้น ช่วงปิดเทอมก็ส่งให้ไปอยู่กับปู่ย่าเค้า เค้าเปิดร้านอาหาร กลางวันไม่มีใครดูแลน้องก็ดูแลการ์ตูน พุดแต่เรื่องการ์ตูนจินตนาการทุกอย่างเป็นการ์ตูน ไม่ได้อยู่กับปัจจุบัน เลยพาเค้าไปหาหมอ หมอก็ตีหายควบคุมสมาธิมา แต่พี่อยากรักษาเค้าด้วยอย่างอื่นมากกว่าที่ไม่ใช่ยา” (สัมภาษณ์นาง ด.)

“บ้านเราอยู่กับแบบครอบครัวใหญ่ มีตา มีป้าหลายคน ตาเคื่อก็เป็นนักดื่ม ชอบชวนหลาน ป้าเคื่อก็ชอบตามใจ สงสารหลาน บางทีเราก้เกรงใจเคื่้า แบบลูกพา เพื่อนมาบ้านบ้าง ผู้ใหญ่ก็ไม่ค่อยเปิดรับเพื่อนๆเคื่้าบ้าง” (สัมภาษณ์นาง ญ.)

“เด็ก ๆ อยู่กับยายที่สุรินทร์ พี่จะกลับบ้านไปเดือนละครั้ง ยายเคื่้าจะดุด้วยคำพูด แต่พี่จะกำหนดข้อตกลงก่อน นื่ก็บอกยายไว้เหมือนกัน เคื่้าจะเรียกยายว่าแม่จ๋า เรียกตาว่าพ่อจ๋า แล้วเรียกพี่ว่าแม่หนม” (สัมภาษณ์นาง ต.)

“น้องแอลมีชื่อเสียงคือเห็นคุณค่าในตัวเองน้อย พี่งพาคคนอื่นมาก เราว่าพลาดตรงตอนเคื่้าเด็กๆ เราไม่ได้เลี้ยงเคื่้า กลางวันต้องไปทำงาน ย่าเคื่้าคง สบอยมาไหนจะคนใช้ชาวพม่านั่นอีก” (สัมภาษณ์นาง ล.)

2. ปัจจัยส่วนบุคคลของแม่เลี้ยงเดี่ยว (21 คน)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า การศึกษาและรายได้ของแม่เลี้ยงเดี่ยวมีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูลูกทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

โดยผลที่เป็นเชิงบวก พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีฐานะทางการเงินดี มีอาชีพมั่นคง จะสามารถให้ปัจจัยต่างๆแก่ลูกได้ ทั้งด้านการศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวก

“พอดีที่บ้านมีกิจการ ช่วงกลางวันเราก้ต้องอยู่บ้าน เข้าเย็นขับรถรับส่งลูก ส่วนใหญ่ตอนเย็นก็จะแวะทานข้าวข้างนอกบ้านมาเลย กลับถึงบ้านก็ชื่้เกียจทำแล้ว น้องเดียวไม่เคยนั่งแท๊กซี่นะ ถ้ามีคือแค่ครั้งเดียว ตอนนั้นติดงานศพคุณตา เวลาเคื่้านั่งมาเราก้จะโทรคุยกับลูกตลอด เพื่อความปลอดภัยเคื่้า” (สัมภาษณ์นาง ก.)

นอกเหนือจากผลเชิงบวกแล้ว การศึกษาและรายได้ของแม่เลี้ยงเดี่ยวยังมีผลเชิงลบในด้านของการไม่มีทุนการศึกษาให้กับลูกที่จะใช้เล่าเรียนต่อไปในอนาคต รวมถึงการปลูกฝังความคิดด้านการเรียนต่อ และการสื่อสารและการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่มีประสิทธิภาพ

“ป้าเป็นแม่บ้าน ไม่ได้ทำงาน อยู่บ้านก็เลี้ยงหลาน ลูกของลูกชายคนโต ถ้าให้คะแนนเลี้ยงลูก ป้าให้ 7 อีก 3 คือการศึกษาที่ให้เคื่้าไม่ได้ ใจจริงอยากให้ทำงานรับราชการ แต่หัวเรามันไม่ถึง อื่กอย่างคือเงินไม่ได้มีส่งมากขนาดนั้น จบม.6 ก็บอกเลิกเรียน เรียนไม่ไหวก็เลยไปทำงานที่โรงงานกันทั้ง 3 คนพี่น้อง” (สัมภาษณ์นาง ท.)

“เป็นช่างเย็บผ้า รายได้มันก็ไม่แน่นอน ลูกขายนี่ใช้เงินเปลืองกว่าลูกสาว คนโตเค้าก็ตั้งใจเรียน กำลังจะจบปริญญา แต่คนกลางนี่จบม.3 พาไปเรียนอาชีวะ เรียนได้ไม่ถึงเดือนก็ออก ตอนนี้กำลังเรียนเทคนิค ก็ร้อร่อยอยู่” (สัมภาษณ์นาง ป.)

“น้ำจป.4 ลูกชายตอนนี้ส่งไปเลี้ยงหมูกับป้าเค้า เรายังเลี้ยงหมูกอยู่บ้าน มันไม่จบแม้แต่ ม.3 ด้วยซ้ำ เพราะตอนม.2 นี้ติดคุนย 15 วิชา น้าก็ไม่ไหวจะตามแก้เลยลาออกให้ทำงานกับป้า เพราะอยู่บ้านนี่เพื่อนก็ชวนกันไปกินเหล้า ไปเสพยาบ้าง เลยให้ไปทำงานที่อื่นดีกว่า” (สัมภาษณ์นาง พ.)

“ก่อนจบม.6 ก็มานั่งคุยกัน บอกว่าแม่ไม่มีเงินส่งแล้ว ให้ทำงานก่อน บอกเค้าว่าต้องขยัน อดทน เพราะเรามาจากครอบครัวที่ไม่มีพื้นฐานอะไร ก็ให้ไปเรียนผู้ช่วยพยาบาล แต่รู้ว่าไม่ชอบ เค้าอยากเรียนมหาวิทยาลัยแบบเพื่อน อันนี้มันเรียน 2 ปี จบมาก็ทำงานโรงพยาบาล แต่บุคลิกเค้ามันไม่ใช่ มันทำไม่ได้ ตอนนี้ออกมาแล้ว มันคงผิดตั้งแต่ที่ไปบังคับลูกเพราะเราไม่มีทางเลือก รู้แค่ว่าตอนนั้นมีอะไรที่เรียนจบแล้วได้งานเลยก็สรรหามาหมด” (สัมภาษณ์นาง บ.)

นอกเหนือจากผลเชิงลบด้านการไม่มีทุนการศึกษาแล้ว การศึกษาและรายได้ของแม่มยังมีผลเชิงลบในด้านของการไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันกับลูก ในที่นี้อาจทำให้ลูกขาดทักษะหรือสิ่งจำเป็นที่ควรจะได้เรียนรู้

“เราไม่มีรถ ขับรถไม่เป็น น้องไปโรงเรียนก็ฝากญาติที่ลูกเค้าอยู่โรงเรียนเดียวกันไปด้วย ถ้าจะไปก็แค่วันละๆ ปั่นจักรยานไป ออกไปถนนใหญ่เราก็ไม่กล้า เสาร์อาทิตย์เลยไม่ค่อยได้ไปไหนกัน ส่วนใหญ่อยู่ห้อง” (สัมภาษณ์นาง ค.)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า บทบาทของพ่อหรืออดีตสามี จะมีผลที่ทำให้การเลี้ยงดูแตกต่างจากการที่แม่เลี้ยงคนเดียว โดยพบว่าบทบาทของพ่อในครอบครัวมีผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

ผลของการที่พ่อยังคงมีบทบาทในเชิงบวก คือด้านของการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายต่างๆภายในบ้าน รวมถึงค่าใช้จ่ายส่วนตัวของลูก

“อดีตสามีป้าช่วยค่าใช้จ่ายลูกๆ อย่างคนโตเค้าก็จ่ายค่าเทอมให้ 30,000 กว่าบาท ป้าก็จ่ายพวกค่าหอพัก ค่ารายเดือน ถ้ามีอะไรพิเศษๆเค้าก็ให้ลูก มีสัญญา

กันว่าถ้าเกรดมากกว่า 3.5 เค้าจะโอนเข้าบัญชีลูกเลย 50,000 หรือกับคนเล็กก็ติดกันมาก เสาร์-อาทิตย์มารับพาไปเที่ยวบ่อยๆ” (สัมภาษณ์นาง ย.)

“น้ำกับอดีตสามีทำงานที่เดียวกัน เราจะแบ่งวันกันเลย คือจันทร์-อังคาร น้องครีมจะไปนอนกับพ่อ เค้ามีบ้านพักข้าราชการในนี้เลย ส่วนอีก 5 วันที่เหลือก็คืออยู่กับน้ำ พ่อเค้าก็ให้เงินลูกนะช่วงเปิดเทอมไปโรงเรียน” (สัมภาษณ์ นาง ถ.)

นอกจากนี้ ผลเชิงบวกของการที่พ่อยังคงมีบทบาทในครอบครัว คือด้านการให้คำปรึกษาแก่ลูก โดยเฉพาะเด็กชาย เนื่องจากเป็นเพศเดียวกัน การพูดคุยจะง่ายและเข้าใจมากกว่าแม่

“ทุกเดือนพ่อเค้าจะมารับลูกชายเค้าไปทานข้าว ดูหนัง ให้เงินเด็กๆทุกเดือน เค้าจะช่วยดูเรื่องเรียนให้ลูก พาไปสอบรับตรง บางทีก็เป็นทีที่ปรึกษาให้ลูกเรื่องแฟนด้วยนะ ส่วนเรื่องผู้ชายๆ บางทีเราก็บอก พวกเรื่องเพศสัมพันธ์ แต่พ่อเค้าก็สอนด้วยเหมือนกัน” (สัมภาษณ์นาง ซ.)

ผลในเชิงลบจากการที่พ่อยังคงมีบทบาทกับครอบครัว คือด้านการเลี้ยงดูโดยใช้สิ่งของหรือเงินทองมากกว่าความรัก อาจมีผลทำให้ลูกมีพฤติกรรมฟุ่มเฟือย และไม่ได้รับความรักความอบอุ่นดังที่ควรจะได้จากพ่อ

“น้องแอลจะบอกเสมอว่าตัวเองขาดความรัก เป็นวัยที่อยากมีแฟนที่อายุมากกว่า เป็นผู้ใหญ่ พี่เลยคิดว่าเป็นเพราะเค้าขาดพ่อ ไม่มีพ่อนี้แหละ พ่อเค้ากลัวว่าลูกจะไม่รัก เลยพยายามซื้อของมาให้ลูก ชดเชยด้วยข้าวของเงินทอง คือไม่เคยใช้ความรักแต่ใช้ของแทน เวลาลูกอยากได้อะไรก็โทรหาพ่อ เค้ารู้ว่าพ่อจะให้ แต่พ่อเค้ารู้ว่าพ่อมีครอบครัวใหม่ ก็ร้องไห้ฟูมฟายใหญ่เลย หาวว่าพ่อไม่รัก แต่กับคนโตไม่เป็นนะ ลูกชายไม่ยุ่งเกี่ยวกับพ่อเลย อาจเพราะตอนที่เลิกกันเค้าโตพอจะรับรู้ได้แล้ว” (สัมภาษณ์นาง ล.)

“อยู่จังหวัดเดียวกัน ตอนนี้เค้าก็ไปมีครอบครัวใหม่ แต่ก็ยังติดต่อกับเด็กๆ อยู่ เค้าจะชอบติดสินบนลูก แบบให้มือถือ ให้โน้ตบุ๊ก ลูกได้มาก็เอามาเล่นเกม แต่พี่ก็จะมิกฎของพี่ว่าห้ามเอาพวกนี้เข้าห้องนอน อยากเล่นก็ต้องเล่นข้างนอก” (สัมภาษณ์นาง ฅ.)

นอกจากนี้บทบาทของพ่อในเชิงลบ คือ การไม่ได้ให้ความสนใจและใส่ใจในตัวลูกตามบรรทัดฐานที่พ่อควรจะทำและเป็น ส่งผลให้ลูกเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ในอนาคต

“เพียงอยู่บ้านกับอดีตสามี แต่ไม่ค่อยได้ยุ่งเกี่ยวกับเพราะเค้าก็เอาแฟนใหม่ มาอยู่บ้าน มีวันหนึ่งที่ฝากลูกไว้กับเค้า พอพี่กลับมาลูกบอกพี่ว่าแม่ไม่รักเค้าแล้ว แม่ไป แข่งกีฬาหาพ่อใหม่ มีอีกครั้งที่ปล่อยให้พ่อลูกดูทีวีอยู่ด้วยกัน เค้ามัวแต่เล่นแซท จน ลูกไปหยิบกรรไกรมาตัดผมตัวเองเล่นเฉยเลย พี่นี่โหม่มาก ไม่ให้พ่อเค้ายุ่งอีกเลย” (สัมภาษณ์นาง ช.)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า อาชีพของแม่เลี้ยงเดี่ยว มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดู เนื้อหาและวิธีการที่ใช้ในการสื่อสารกับลูก โดยเฉพาะแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ประกอบอาชีพด้านสาธารณสุข จะมีการพูดคุยเรื่องสุขภาพ รวมถึงเพศศึกษากับลูกอย่างเปิดเผย

“น้ำบอกลูกหมดแหละ เป็นผู้ชายต้องรู้จักป้องกัน วิธีใช้ถุงยาง เพศสัมพันธ์ ทุกอย่างที่เราเรียนมา พูดกันแบบตรงๆเลย” (สัมภาษณ์นาง ช.)

“ป้าทั้งบอกทั้งสอน ซิดิบูห์รี โปสเตอร์ เอามาให้ดูหมด เค้าก็บอกแม่เอามา ทำไม อายเพื่อนเค้า ป้าก็บอกว่าแม่ทำงานสา'สุข กลัวลูกจะเป็นแบบคนไข้ที่มารักษากับเรา” (สัมภาษณ์นาง ณ.)

“เราทำงานด้านนี้ก็ใช้หลักการเลี้ยงลูกแบบที่ได้ไปอบรมมานะเนอะ เค้า บอกเลี้ยงแบบกิน กอด เล่า เล่น กินก็ให้ได้รับอาหารที่มีประโยชน์ กอดก็คือให้ความรักความอบอุ่น เล่าก็คือการอบรมสั่งสอน เล่นก็พวกรอกกำลังกาย พัฒนามอง เรียนรู้สิ่งต่างๆรอบตัว” (สัมภาษณ์นาง ม.)

“รู้เลยว่าที่เค้าเป็นแบบนี้ส่วนหนึ่งมาจากที่เราไม่มีเวลาให้เค้าเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะงานเราด้วยที่ไม่ค่อยได้อยู่กับเค้า อยู่กับเด็กนักเรียนเราซะมากกว่า” (สัมภาษณ์นาง ณ.)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ครอบครัวที่แม่เลี้ยงเดี่ยวมีอายุน้อย จะมีผลทำให้การเลี้ยงดูแตกต่างจากแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีอายุน้อย โดยพบผลในเชิงบวกของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีอายุน้อย

“ในความเป็นแม่นี้ก็ห่วงทุกเรื่องแหละค่ะ ก็อย่างตัวพี่เองก็อายุปานนี้ในะ คุณยายก็ยังมีมองว่าเราเป็นลูกเล็กๆของท่านเลย อย่างเรากลับบ้านไปดึกหน่อย ก็ จะถามเสมอกินข้าวยัง แต่ก็รู้ว่าเขาโตแล้ว ตอนนี่ที่ห่วงมากๆก็คือเขาเรียนหนัก งาน เยอะ ก็ห่วงสุขภาพ บางทีทำงานจนลืมกินข้าว” (สัมภาษณ์นาง ส.)

“น้ำจะบอกลูกว่าเค้าไม่ติดต่อเราเลย เราอยู่ได้ก็อยู่ไป เพราะน้ำทำทุกอย่างเองตั้งแต่แรกอยู่แล้ว เป็นทั้งแม่ทั้งเพื่อน คอยกันตามประสาผู้หญิง 3 คนแม่ลูกเราเองก็ต้องทำความรู้จักทุกคนที่เข้ามาในชีวิตลูกเราด้วย” (สัมภาษณ์นาง น.)

นอกเหนือจากผลในเชิงบวกแล้ว ในเชิงลบยังพบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีอายุน้อย จะมีการสื่อสารแบบใช้อารมณ์กับลูกมากกว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีอายุมาก เนื่องจากการขาดประสบการณ์ในชีวิต ซึ่งอาจส่งผลต่อรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและมุมมองในการเลี้ยงลูก

“เดือนแรกหลังจากเลิกกับแฟน พี่บอกลูกๆว่าพ่อเค้าตายแล้ว ต่อมาก็บอกว่าพ่อไม่รักเราแล้ว เค้าไปอยู่กับคนอื่น ตอนนั้นก็ยังมีมาตามจ้อขอคืนดี” (สัมภาษณ์นาง ต.)

“ถ้าลูกไม่เชื่อฟัง หรือคือ พี่จะใช้วิธีการร้องไห้ พอเด็กๆเห็นเค้าก็จะเข้ามาโอ้ มาปลอบแม่ว่าแม่เป็นอะไร ร้องไห้ทำไม เราก็บอกเค้าว่าแม่เสียใจที่หนูทำแบบนี้ๆ ต่อมาเค้าก็เลยพอพี่ร้องไห้ แสดงว่าโกรธ” (สัมภาษณ์นาง ต.)

3. ปัจจัยส่วนบุคคลของลูก (7 คน)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า เพศของลูก จะมีผลที่ทำให้การเลี้ยงดูแตกต่างระหว่างลูกชายและลูกสาว แม้จะได้รับการเลี้ยงดูโดยบุคคลเดียวกันก็ตาม โดยเด็กหญิงจะเชื่อฟังแม่ อยู่ในโอวาทมากกว่าเด็กชาย

“ลูกชายกับลูกสาวบ่าต่างกันลิบลับ อย่างเวลานั่งรถไปด้วยกัน บ้าจอดบอกลงไปซื้อน้ำหน่อย ลูกสาวเปิดประตูวิ่งไปซื้อไม่ต้องพูดซ้ำ แต่ลูกชายเนี่ยบอกแม่ๆ ไปซื้อเอง ไหวววนอะไรไม่เคยได้ การเรียนการงานลูกชายก็ยังไม่ได้ พี่สาวเค้าลงตัวแล้ว เหลือกก็แต่คนเล็กนี่แหละ เรียนก็ไม่จบ ไม่รู้จะยังงี้” (สัมภาษณ์นาง ณ.)

“ลูกชายคนกลางมีนิสัยแปลกไปจากพี่น้อง ไม่เข้าสังคมกับคนอื่นหรือญาติๆ เวลาทำงานอย่างปีใหม่ วันเกิด สงกรานต์ เค้าจะมอดักอาหารแล้วก็แยกไปกินที่บ้านคนเดียว ใครชวนก็ไม่ไป ชอบอยู่คนเดียวในห้อง ไม่เชื่อฟังแม่ เกเรตามเพื่อน” (สัมภาษณ์นาง ป.)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ประเภทของเพื่อนที่ลูกคบด้วย มีผลต่อพฤติกรรมของลูกให้เป็นไปในเชิงลบหากคบเพื่อนที่ไม่ดี โดยเฉพาะวัยรุ่น เนื่องจากเด็กวัยนี้จะเชื่อและทำตามเพื่อนมากกว่าพ่อแม่

“ลูกชายเป็นคนไม่เข้มแข็ง โลกตามเพื่อนประจำ ใจเรื่องโตดเรียน กินเหล้า สูบบุหรี่ก็มาจากเพื่อนนี่แหละ” (สัมภาษณ์นาง ร.)

“ตอนมัธยมให้เค้าไปเรียนในตัวจังหวัด มีบ้านเปล่าๆอยู่ที่นั่นเป็นของยายที่ซื้อเอาไว้ พอไปตอนช่วงม.ต้นก็ยังไม่เป็นไร พอม.ปลายย้ายโรงเรียนไปเรียนเทคนิค เริ่มมีกลุ่มเพื่อนใหม่ แล้วแต่ละคนก็เกร ไม่เข้าเรียน เค้าก็เริ่มพาเพื่อนมาบ้าน เล่นเกม กินเหล้า คงเป็นเพราะเราให้อิสระเค้ามากเกินไป แล้วก็ไม่ได้มีเวลาไปดูไปเยี่ยมเค้าด้วย เพราะเราเองก็ต้องทำงานอยู่ที่นี้” (สัมภาษณ์นาง ณ.)

“ตอนม.ต้นเค้าเป็นเด็กเรียนดีเลยนะ เรียนสายวิทย์-คณิต พอจะขึ้นม.4 แม่เห็นว่าเค้าชอบดนตรี เลยบอกเค้าว่าเรียนสายศิลป์ดีไหม พอไปเรียนวันแรกเค้ามาแล้วว่าเพื่อนในห้องไม่เรียนกันเลย มีแต่คนเกร แม่ก็กล่อมว่าลูก ถึงคนอื่นไม่เรียนเค้าก็ไม่ได้ความรู้ เรายังตั้งใจของเราไป ไม่คิดว่าวันนึงลูกเราจะไปได้ขนาดนี้ ช่วงม.5 นี้แบบแม่เดินเข้าออกห้องปกครองประจำเลย ทั้งทะเลาะวิวาท สูบบุหรี่ในโรงเรียน โตดเรียน แทบไม่จบม.6 เค้าจะมีกลุ่มเพื่อนพวกเด็กผู้ชายในห้อง แต่ละคนก็ชวนเพื่อนต่างโรงเรียนมา ตั้งเป็นแก๊งค์ ตอนนั้นนี่ไม่มีใครไม่รู้จักกันตล” (สัมภาษณ์นาง ว.)

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ ซึ่งใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์แม่เลี้ยงเดี่ยว รวมถึงการศึกษาจากเอกสารเพิ่มเติม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์และบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์และลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย และศึกษาการรับรู้ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 : เพื่อศึกษาสภาพการณ์และบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย

ข้อมูลทางประชากรศาสตร์ : จากการสำรวจโดยการตอบแบบสอบถามออนไลน์ แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี (ร้อยละ 32.00) มีสถานภาพหย่าร้างมากที่สุด (ร้อยละ 47.00) ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวอยู่ในช่วง 1-2 ปี (ร้อยละ 36.00) ส่วนใหญ่มีบุตรจำนวน 1 คน (ร้อยละ 58.00) พักอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนเอง (ร้อยละ 41.00) มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด (ร้อยละ 58.00) ส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 15,001-30,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 48.00) ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 28.00)

บทบาท : แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีบทบาทในด้านการเป็นผู้นำครอบครัว ตัดสินใจเรื่องต่างๆภายในบ้านมากที่สุด ($\bar{X} = 4.83$) รองลงมาคือบทบาทการเป็นที่ปรึกษาให้กับลูก ($\bar{X} = 4.68$) และการหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ($\bar{X} = 4.57$) ตามลำดับ ขณะที่บทบาทด้านการปลูกต้นไม้/จัดสวนน้อยที่สุด ($\bar{X} = 2.56$)

วัตถุประสงค์ที่ 2 : เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์และลักษณะการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย

รูปแบบความสัมพันธ์ : แม่เลี้ยงเดี่ยวมีระดับความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูกมากที่สุด ($\bar{X} = 9.41$) ขณะเดียวกันก็มีระดับความเป็นทางการ คือการให้ลูกแสดงความเคารพและกิริยามารยาทต่อพ่อแม่ตามบรรทัดฐานสังคมในระดับรองลงมา ($\bar{X} = 8.74$) โดยมีระดับการผ่อนปรนเมื่อลูกทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบในครอบครัวน้อยที่สุด ($\bar{X} = 6.95$)

ลักษณะการสื่อสาร : แม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีการพูดคุยเรื่องการใช้ชีวิตโดยทั่วไปมากที่สุด ($\bar{X} = 4.66$) รองลงมาคือการพูดคุยเรื่องการเรียนรู้หรือการทำงาน ($\bar{X} = 4.51$) และการอบรมความประพฤติ/มารยาททางสังคม ($\bar{X} = 4.28$) ตามลำดับ ทั้งนี้จะมีการพูดคุยเรื่องความรัก/แฟนน้อยที่สุด ($\bar{X} = 2.83$)

สื่อและช่องทางที่ใช้ : แม่เลี้ยงเดี่ยวมีการพูดคุยต่อ หน้ากับลูกมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$) รองลงมาคือการคุยโทรศัพท์ ($\bar{X} = 3.38$) และการใช้สื่อเพื่อช่วยในการเรียนของลูก เช่น นิทานรูปภาพ เพลง การ์ตูน ($\bar{X} = 3.35$) ส่วนสื่อและช่องทางที่มีการใช้น้อยที่สุดคือการส่ง E-mail และ SMS ($\bar{X} = 1.55$)

รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว : แม่เลี้ยงเดี่ยวมีรูปแบบการเลี้ยงลูกแบบประชาธิปไตยมากที่สุด คือจำนวน 97 คน รองลงมาคือแบบเข้มงวด 3 คน และไม่มีครอบครัวใดเลยที่ใช้รูปแบบการเลี้ยงลูกแบบปล่อยเสรี

เป้าหมายในการเลี้ยงลูก : แม่เลี้ยงเดี่ยวมีเป้าหมายในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีของสังคมมากที่สุดจำนวน 58 คน รองลงมาคือให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย จำนวน 25 คน และให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง จำนวน 13 คน ตามลำดับ ที่ตั้งเป้าหมายน้อยที่สุดคือให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00

วัตถุประสงค์ที่ 3 : เพื่อศึกษาการรับรู้ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการสื่อสารและความสำเร็จในการเลี้ยงลูกของแม่เลี้ยงเดี่ยว

จากการศึกษาแนวโน้มที่พบจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าปัจจัยที่มีบทบาทต่อการสื่อสารในครอบครัวมากที่สุดคือ ปัจจัยส่วนบุคคลของแม่เลี้ยงเดี่ยว (21 คน) ปัจจัยด้านขนาดครอบครัว (12 คน) รองลงมาคือ และปัจจัยส่วนบุคคลของลูก (7 คน) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

ภาพรวมสังคมไทยในปัจจุบัน พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีบทบาทเป็นหัวหน้าครอบครัวมากขึ้นจากสถานภาพหย่าร้าง โดยส่วนใหญ่ไม่ได้มองว่าตนเองมีปัญหาแต่อย่างใด ทั้งในด้านของการเลี้ยงลูกและผลกระทบทางด้านจิตใจ

ในส่วน of แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีสถานภาพหย่าร้าง พบว่า บางครอบครัว (7) อดีตสามียังคงมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูและติดต่อกับลูกอยู่ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ภายหลังจากหย่าร้าง อดีตสามียังคงให้เงินลูกใช้ รวมถึงการพาไปทานข้าวดูหนัง การเป็นที่ปรึกษาทั้งในเรื่องของการเรียนและความรัก นอกจากนี้ยังมีในส่วนของความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายเพื่อผ่อนบ้านและค่าเทอมของลูก บางครอบครัวที่แม่เลี้ยงเดี่ยวทำงานที่เดียวกันกับอดีตสามี จะให้ลูกได้ใกล้ชิดกับพ่อด้วยการแบ่งวันเพื่อดูแลลูกร่วมกัน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคลของพ่อและเหตุผลของการหย่าร้างที่จะทำให้แม่เลี้ยงเดี่ยวยังคงมีสัมพันธภาพที่ดีกับอดีตสามีอยู่ ดังที่ พรรณพิมล วิบุลากร (2557) ได้แนะนำว่า ความจริงแม้จะแยกทางกันแต่อีกฝ่ายควรเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูก ไม่ใช่แยกทางกันแล้วต้องทำร้ายกันต่อ ไม่ควรให้เกิดการบาดเจ็บต่อเนื่องไปเรื่อยๆ

การสัมภาษณ์เชิงลึกพบเพิ่มเติมว่า มีครอบครัวที่แม่เลี้ยงเดี่ยวยังคงอาศัยอยู่ร่วมกันกับอดีตสามีอยู่ เนื่องด้วยสินสมรสที่ไม่อาจแบ่งได้ รวมถึงหน้าที่การงาน ทำให้ไม่สามารถย้ายไปอยู่ที่อื่น ส่งผลให้เกิดปัญหาในด้านการอบรมเลี้ยงดู เนื่องจากการมีสัมพันธภาพที่ไม่ดีระหว่างแม่เลี้ยงเดี่ยวกับอดีตสามี อีกทั้งการไม่ได้ให้ความสำคัญกับลูก ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ลูกใช้กรรไกรมาตัดผมตัวเองเล่น ขณะที่พ่อนั่งเล่นโทรศัพท์มือถืออยู่ข้างๆ รวมถึงการบอกลูกว่าแม่ทิ้งไปหาพ่อใหม่ ทั้งๆที่ไม่ใช่เรื่องจริง ลักษณะเช่นนี้อาจทำให้เด็กมีความคิดสับสน การศึกษาของ Maccoby and Martin (1983) ระบุว่า บิดามารดาไม่ได้ให้ความสนใจหรือให้การดูแลเอาใจใส่ต่อเด็กน้อยมาก อาจเป็นบิดามารดาที่ปฏิเสธเด็กตั้งแต่แรก หรือหมกมุ่นอยู่กับปัญหาและความกดดันในชีวิตประจำวันส่วนตัวจนไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ อาจทำให้เด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าวและมีปัญหาในด้านสังคมต่อไปในอนาคตได้

สำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยวที่แยกกันอยู่กับสามี พบว่า อดีตสามียังคงโทรศัพท์ติดต่อกับลูกและตนเองอยู่เกือบทุกวัน บางครั้งจะเล่น Line เพื่อคุยกับลูกบ้าง ในส่วนของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่คู่สมรสเสียชีวิต พบว่ายังคงติดต่อกับญาติของอดีตสามีอยู่ แต่ไม่ได้มีส่วนในการรับผิดชอบหรือเลี้ยงดูลูกแต่อย่างใด ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบในด้านของรูปแบบการเลี้ยงดูทั้งสามสถานภาพของแม่เลี้ยงเดี่ยวแล้ว ไม่

พบความแตกต่างในส่วนของปัจจัยด้านสถานภาพ แต่การเลี้ยงดูที่แตกต่าง เกิดจากปัจจัยในด้านอื่นๆ ของแม่เลี้ยงเดี่ยวและครอบครัว รวมถึงตัวของลูก

แม่เลี้ยงเดี่ยวในปัจจุบันมีบทบาทในด้านการเป็นผู้นำครอบครัวมากที่สุด โดยจะเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจเรื่องต่างๆภายในบ้าน รวมถึงการหารายได้หลักของบ้าน ทำให้พบว่า บางครอบครัวแม่จะมีเวลาให้ลูกน้อยลง เพราะด้วยหน้าที่การงาน ทำให้เกิดช่องว่างที่อาจเป็นสาเหตุของการไม่เข้าใจกัน มีผลทำให้ลูกเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ อย่างเช่นการติดเพื่อน หรือการเล่นเกมได้ทั้งวันโดยไม่มีใครห้าม ตลอดจนการมีบทบาทในด้านของการจัดหาสถานการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติมให้กับลูก เพื่อพัฒนาศักยภาพเตรียมพร้อมสู่การเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า อีกทั้งการทำหน้าที่แทนอดีตสามีให้กับลูกในเรื่องของการพูดคุยเรื่องเพศหรือสุขภาวะอนามัยส่วนตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กผู้ชาย พบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวจะใช้มีการพูดคุยเรื่องนี้กับลูกที่กำลังเข้าสู่วัยรุ่น ทั้งการดูแลอนามัยส่วนตัวและการมีเพศสัมพันธ์

ในเรื่องการพูดคุยและสอนลูกเรื่องเพศ สุขภาวะอนามัยส่วนตัว และการมีเพศสัมพันธ์นั้น พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีการพูดคุยแบบเปิดเผยกับลูกมากขึ้นจากอดีต เนื่องจากปัจจุบันสื่อและเทคโนโลยีมีอิทธิพลและบทบาทต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตที่แทบทุกบ้านสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย เพียงแค่มีสมาร์ตโฟนหรือคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก อีกทั้งละครและภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศในเชิงล่อแหลม ทำให้เด็กมีโอกาสเข้าถึงและเรียนรู้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ด้วยตัวเองได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวจึงต้องทำหน้าที่ให้ความรู้ความเข้าใจ และค่านิยมที่ถูกต้องในเรื่องนี้กับลูก

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาเรื่องต่างๆแก่ลูก โดยมีมุมมองว่าการเป็นเพื่อน คือการสร้างความไว้วางใจ สามารถพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ปรึกษาปัญหาได้ทุกอย่าง เป็นการทำให้ลูกรับรู้ว่ามีแม่อยู่เคียงข้างเสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของพิรุณรัตน์ ตูลย์ จิตนันท์ (2552) ที่พบว่า แม่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดู สอนด้านวินัยและเป็นแบบอย่างมากที่สุด เนื่องจากพ่อแม่เป็นบุคคลสำคัญในการสร้างครอบครัว เมื่อมีบุตรเพิ่มเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในครอบครัว พ่อแม่จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเลี้ยงดู ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ ปกป้องและแนะนำเด็กในทุกช่วงของพัฒนาการ การเลี้ยงดูเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และเด็ก และจากนั้นจะขยายการมีปฏิสัมพันธ์ไปสู่บุคคลอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ญาติ เพื่อน ครู

เป็นต้น บุคคลต่างๆเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของเด็กในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ปฏิสัมพันธ์เหล่านี้จะดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตมนุษย์ต่อไป (Hamner and Turner, 1996)

ในส่วนของรูปแบบความสัมพันธ์ พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีระดับความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูกมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูกสาวจะมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเพื่อน คือการรู้จักกันในทุกเรื่อง ไม่มีความลับต่อกัน แม่เลี้ยงเดี่ยวจะทำตัวให้ทันสมัยตามลูก ไม่ว่าจะเป็นการใช้ Social media คือการเล่น Line, Facebook หรือ twitter กับลูก ทำให้สามารถติดตามความเคลื่อนไหวได้อย่างรวดเร็วในยามที่ลูกมีปัญหา ซึ่งแตกต่างจากในอดีต ดังนั้นสื่อใหม่จึงมีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์และเชื่อมความใกล้ชิดของแม่เลี้ยงเดี่ยวกับลูก นอกจากนี้ยังมีในส่วนของ การให้ความสำคัญในสิ่งที่ลูกสนใจ เช่น นักร้อง เกาหลี เวลามีปัญหาจะให้การกอด เพื่อให้ลูกรับรู้ถึงความรู้สึกว่าแม้อยู่ข้างเค้าเสมอ สอดคล้องกับ ไกรสิทธิ์ นฤชัตพิชัย (2554) ซึ่งเป็นจิตแพทย์โรงพยาบาลมหารมย์ ได้แนะวิธีการปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูกว่าพ่อแม่ต้องสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้แข็งแรง เพื่อให้ลูกเกิดความไว้วางใจและเชื่อฟังพ่อแม่ ต้องทำให้เด็กรู้สึกว่ามีฉันอยู่ในบ้านนี้ วิธีการก็คือ ทุกคนในบ้านต้องใช้เวลาให้กันและกัน ทั้งเวลาของการแสดงความรัก ความห่วงใย ซึ่งสามารถกระทำได้ทั้งคำพูดรวมถึงการใช้ภาษากาย ไม่ว่าจะเป็นการโอบกอดหรือการใช้สายตา โดยต้องหลีกเลี่ยงการตำหนิที่รุนแรงหรือเกินกว่าเหตุ เพราะจะทำให้เด็กรู้สึกไร้ค่า โดยพ่อแม่ควรส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่างๆให้มากขึ้น เช่น ดนตรี กีฬา ศิลปะ เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้ หรืองานช่าง เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ว่าตนเองชอบอะไร ถนัดอะไร พ่อแม่จะได้ส่งเสริมและสนับสนุนลูกทาง เด็กก็จะเกิดความภาคภูมิใจและมีความสุข

แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ประสบความสำเร็จมีการใช้กลยุทธ์การเลี้ยงลูกแบบใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ ให้ลูกมีส่วนร่วมแก้ปัญหา โดยไม่มีการลงโทษก่อน สอดคล้องกับ Baumrind (1971) ที่แสดงแนวคิดว่าการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมต่อพัฒนาการตามวุฒิภาวะของเด็ก โดยที่พ่อแม่อนุญาตให้เด็กมีอิสระ แต่ในขณะเดียวกันก็จะกำหนดขอบเขตพฤติกรรม ให้เด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามแนวทางที่พ่อแม่กำหนดไว้ พ่อแม่จะแสดงความรัก ความเอาใจใส่ และให้ความอบอุ่นต่อเด็ก พร้อมรับฟังความคิดเห็นและสนับสนุนให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิดตัดสินใจเรื่องต่างๆของครอบครัว ให้ความเสมอภาค

ยอมรับในสิทธิซึ่งกันและกัน โดยเชื่อว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบนี้จะเป็นผู้ที่รู้จักการให้และมีความสามารถในการปรับตัวในสังคมได้ดี มีความไว้วางใจในตัวเอง

แม่เลี้ยงเดี่ยวมีการพูดคุยกับลูกในเรื่องความรัก/แฟนน้อยที่สุด โดยพบว่าแม่จะสนิทกันมากเพียงใด ก็ยังพบว่าเรื่องความรัก/แฟน ยังคงเป็นเรื่องที่ลูกยังไม่เกิดความไว้วางใจในการเล่าหรือพูดคุยให้แม่รับรู้ สำหรับที่มีการพูดนั้น แม่เลี้ยงเดี่ยวจะใช้วิธีการพูดคุยแบบปกติสำหรับเด็กที่ยังอยู่ในวัยเรียน ไม่ได้เน้นให้ลูกรู้สึกว่าตนเองให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก แต่จะใช้การชวนคุยเรื่อยๆแบบถามความเป็นไป ในส่วนของลูกที่กำลังเข้าสู่วัยทำงาน จะเป็นการพูดคุยแบบให้คำแนะนำจากผู้ใหญ่เพื่อก้าวสู่ออนาคต มีการใช้ประสบการณ์เดิมร่วมด้วย คือ การยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตของแม่หรือการแผลงมุมมองของผู้ใหญ่ว่าหากเป็นแม่จะทำเช่นนี้ สอดคล้องกับ จินอตต์ (2551) ที่เสนอว่า พ่อแม่ควรเปิดใจ กระตุ้นให้ลูกร่วมแสดงความคิดเห็นและแบ่งปันประสบการณ์ เพื่อการมีสุขภาวะที่ดีจึงจำเป็นต้องมีการพูดคุยถึงความต้องการรวมถึงความรู้สึก แม้กระทั่งเรื่องที่ถูกรู้สึกผิดหวังก็ควรต้องใช้การพูดคุยกัน การกระทำเช่นนี้จะสามารถเข้าถึงและเยียวยารักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้มากขึ้น พ่อแม่ที่แสดงอารมณ์โกรธหรือบึ้งตึงใส่ลูก นอกจากจะทำให้ความสัมพันธ์ลดน้อยลงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อตัวเด็กเองด้วย เพราะจะทำให้เด็กปลีกตัวออกห่างและไม่อยากแสดงความรู้สึกที่แท้จริงออกมา

ในส่วนของช่องทางการสื่อสาร พบว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวมีการพูดคุยต่อหน้ากับลูกมากที่สุด ในช่วงเวลาของการรับประทานอาหาร หรือการนั่งรถด้วยกัน จะเป็นช่วงเวลาที่มีการพูดคุยกันระหว่างแม่ลูก บางครอบครัวที่แม่กับลูกอยู่กันคนละที่ แม่เลี้ยงเดี่ยวจะใช้การคุยโทรศัพท์หรือการเล่น Line ทำให้รู้สึกใกล้ชิดกันมากขึ้น บางคำพูดอาจใช้สติ๊กเกอร์ใน Line ส่งไปแทนความรู้สึก เช่น รัก คิดถึง หรือเป็นห่วง สอดคล้องกับผกา สัตยธรรม (2545) ที่กล่าวไว้ว่า การสื่อสารในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างพื้นฐานแก่เด็ก หากเด็กเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ดี พ่อแม่ผู้ปกครองให้ความรักความเอาใจใส่กับความรู้สึกของเด็ก และมีการสื่อสารที่สร้างความอบอุ่นและมั่นคงทางจิตใจแก่เด็ก เด็กก็จะได้รับการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่และเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต ในทางกลับกัน หากเด็กเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีเวลา หรือขาดการสื่อสารที่จะสร้างความเข้าใจแก่เด็ก เด็กก็จะเกิดความคับข้องใจ ความไม่เข้าใจ และกลายเป็นความรู้สึกขาดความรักความอบอุ่น ซึ่งจะส่งผล

ให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่มีความสุขในชีวิต และส่งผลต่อการปรับตัวในอนาคต ดังนั้น ลักษณะการสื่อสารในครอบครัวจึงมีผลต่อเด็กและหากมองให้ลึกแล้วพื้นฐานอันดีในครอบครัวย่อมขึ้นอยู่กับ การสื่อสารที่ระหว่างสมาชิกซึ่งมีผลในการสร้างบรรยากาศที่ดีหรือไม่ดี อบอุ่นหรืออึดอัด เป็นกันเอง หรือเกรงกลัว ซึ่งความสัมพันธ์ในครอบครัวจะเป็นรากฐานที่ดีให้แก่พัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก โดยมีบิดามารดาช่วยกันทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนพฤติกรรม จริยธรรม ระเบียบ วินัย กฎเกณฑ์ รวมทั้งความต้องการด้านอารมณ์ของบุตร ดังนั้นบิดามารดาจึงมีความสำคัญและมี อิทธิพลต่อบุตรมากที่สุด (Roskam and Meunier, 2009)

แม่เลี้ยงเดี่ยวมีรูปแบบการเลี้ยงลูกแบบประชาธิปไตยมากที่สุด โดยพบว่ามีวิธีการเลี้ยงลูก แบบการทำข้อตกลงร่วมกันภายในบ้าน ทุกคนต้องมีหน้าที่เป็นของตนเอง ไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใด คนหนึ่งในบ้าน หากมีพี่น้องก็ต้องแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบงานบ้านร่วมกัน สอดคล้องกับการศึกษา ของ McWayne, Owsianik, Green, and Fantuzzo (2008) ได้กล่าวว่า บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู ควรสนับสนุนให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง มีส่วนร่วมในการตั้งกฎเกณฑ์ของครอบครัวและตัดสินใจ ร่วมกัน เพื่อส่งผลให้เด็กมีลักษณะเป็นคนมีความมั่นใจในตนเองและมีความรับผิดชอบ

แม่เลี้ยงเดี่ยวที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จในการสื่อสาร พบว่ามีวิธีการ สื่อสารที่เหมือนกัน แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่ามีการใช้กลยุทธ์การแสดงเป็นแบบอย่าง ค่อนข้างมาก ซึ่งแตกต่างจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามที่มีการใช้กลยุทธ์นี้ค่อนข้างน้อย

ในส่วนของปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารในครอบครัว พบว่า ครอบครัวที่มีปู่ย่าตายายหรือญาติ อาศัยอยู่ร่วมกันภายในบ้านเป็นครอบครัวใหญ่ จะมีผลที่ทำให้การเลี้ยงดูแตกต่างจากการเป็น ครอบครัวเดี่ยว โดยพบว่าในส่วนที่เป็นครอบครัวขยายมีผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ผลของการเลี้ยง ดูภายใต้ครอบครัวขยายที่เป็นเชิงบวก พบว่า การมีปู่ย่าตายายอยู่ร่วมกันภายในบ้าน จะมีบทบาท สำคัญในการช่วยดูแลงานบ้านและความเรียบร้อยอื่นๆภายในบ้าน เป็นการแบ่งเบาภาระของคนใน ครอบครัวที่อาจเหน็ดเหนื่อยมาจากการทำงานนอกบ้าน ทั้งนี้รวมถึงการอบรมสั่งสอนในเรื่องต่างๆ ไม่ ว่าจะเป็นการซ่อมแซมสิ่งของ การปลูกต้นไม้ การสอนขับรถ การสอนทำอาหาร หรือแม้กระทั่งแม่ เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน แต่ลูกยังเล็กอยู่ ก็มีตายายที่อยู่บ้านช่วยเลี้ยงในช่วงกลางวัน แทนการฝากเลี้ยงตามเนอร์สเซอรี่หรือจ้างพี่เลี้ยง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซาลินี สุริยนเปล่งแสง (2547) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่

เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร พบว่า พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนเอง และมีบางส่วนอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ยังมีบุคคลคอยให้คำปรึกษา แนะนำ พูดคุยซักถาม ซึ่งสามารถคลายความทุกข์จากหนักให้เป็นเบาได้ แต่จากงานวิจัยของ ชัญญดา ศิริบุญ (2549) ศึกษาเรื่องรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่ส่งผลต่อการสื่อสารที่แสดงออกถึงความเป็นผู้นำของเด็ก พบว่า ปัจจัยด้านการพักอาศัยไม่มีผลต่อพฤติกรรมความเป็นผู้นำของเด็ก เพราะพ่อแม่เป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆในครอบครัว โดยผู้อาวุโส (ปู่ย่าตายาย) หรือบุคคลอื่นๆ (ลุงป้า น้าอา) ที่อาศัยร่วมกันในครอบครัวเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำเท่านั้น

ในส่วนของผลการเลี้ยงดูภายใต้ครอบครัวขยายที่เป็นเชิงลบ พบว่า การมีปู่ย่าตายายอยู่ร่วมกันภายในบ้าน จะทำให้สมาชิกเกิดความเกรงใจในการที่ต้องแสดงพฤติกรรมบางอย่าง เช่นการที่ลูกชวนเพื่อนมาจัดงานเลี้ยงที่บ้าน แม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นคนกลางที่ต้องสื่อสารให้คนในบ้านเข้าใจ รวมถึงการขออนุญาตทำสิ่งต่างๆ ปู่ย่าตายายคือผู้อาวุโสสูงสุด การจะทำสิ่งใดต้องขออนุญาตท่านก่อน บางครอบครัวหากลูกมีเรื่องหรือทำอะไรผิดจะต้องแจ้งให้ท่านทราบก่อนเสมอ รวมทั้งหากใครซื้ออาหารหรือของกินเข้ามา ทุกคนต้องขออนุญาตกันก่อนถึงจะกินได้ เช่นนี้อาจมีผลทำให้เด็กรู้สึกเก็บกดที่ไม่สามารถแสดงออกทางความคิดได้อย่างเต็มที่ในบ้าน นำไปสู่การทำพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นอกบ้านได้ หากเป็นครอบครัวเดี่ยว บางครอบครัวจะสามารถแสดงพฤติกรรมได้ตามสบาย ทำให้แม่เลี้ยงเดี่ยวต้องสื่อสารให้ลูกเข้าใจถึงบริบทการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นมากขึ้น

นอกจากนี้ ในส่วนของผลการเลี้ยงดูภายใต้ครอบครัวขยายที่เป็นเชิงลบ ยังพบว่า การเลี้ยงดูของปู่ย่าตายายและแม่เลี้ยงเดี่ยวอาจมีความแตกต่างกัน บางครั้งจะทำให้เด็กเกิดความสับสน หากผู้ใหญ่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี เด็กก็จะทำตาม เช่นบางครอบครัวคุณตาเป็นนักดื่ม ลูกชายที่กำลังอยู่ในวัยรุ่นก็จะทำตาม เพราะไม่เห็นว่าเป็นเรื่องแปลกอะไร ดังที่ เฮม จินอตต์ (2551) นักจิตวิทยาเด็ก กล่าวไว้ว่าพฤติกรรมของผู้ปกครองถือเป็นตัวอย่างที่สำคัญในการรักษาระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นได้ภายในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำให้ลูกเกิดความรู้สึกเคารพนับถือ พร้อมกับเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันภายในครอบครัว อีกทั้งหากปู่ย่าตายายใช้การเลี้ยงดูหลานแบบตามใจ ปล่อยให้ทำในสิ่งที่ผิด เด็กก็จะรู้สึกว่าการที่ตนทำไม่ใช่เรื่องผิดหรือเสียหายอะไร มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะการเลี้ยงดูคนละทิศทาง

ไม่ใช่เพียงแค่ครอบครัวขยายเท่านั้น บางครั้งการเป็นครอบครัวเดียวก็ยังมีผลในเชิงลบ เพราะเด็กผู้ชายที่อาศัยอยู่กับแม่เพียงลำพัง จะขาดต้นแบบความเป็นผู้ชายในการที่ควรจะได้เรียนรู้ รวมถึงการพูดคุยเรื่องเพศตรงข้าม สอดคล้องกับ เกคินี เกิดอนันต์ (2539) ที่ศึกษาการอบรมเลี้ยงดู เด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานคร พบว่าภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม มารดาส่วนใหญ่อบรมเลี้ยงดูเด็กเพียงลำพังหรืออบรมเลี้ยงดูร่วมกับพี่เลี้ยง และเด็กในครอบครัวที่อยู่ตามลำพังกับมารดาจะขาดต้นแบบเพศชายในบ้านอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่เด็กในครอบครัวที่มารดากลับไปอยู่กับครอบครัวเดิม ได้ญาติผู้ใหญ่ผู้ชายเป็นต้นแบบเพศชายทดแทนบิดา โดยมารดาที่มีภาระรับผิดชอบครอบครัวด้วยตัวเองทั้งหมดมักเน้นการสอนให้บุตรของตนเข้าใจและยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวและฝึกให้เด็กประหยัดและช่วยตัวเองให้เร็วที่สุด

ในด้านของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีฐานะทางการเงินดี มีอาชีพมั่นคง จะสามารถให้ปัจจัยต่างๆแก่ลูกได้ ทั้งด้านการศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่นการจัดกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้ของเด็กนอกห้องเรียน การมีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อช่วยเหลือด้านการเรียนของลูก สอดคล้องกับกุศลสุนทรธาดาและคณะ (2541) พบว่าครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาสูงและมีฐานะเศรษฐกิจดี สามารถนำวิธีการที่จะช่วยพัฒนาลูกทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและจริยธรรมมาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูลูกของตนอย่างเหมาะสมและให้ผลดีกว่าพ่อแม่ที่มีการศึกษาน้อยและมีฐานะเศรษฐกิจไม่ดี เช่นเดียวกับ ชัญญดา ศิริบุญย์ (2549) ศึกษาเรื่องรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่ส่งผลกระทบต่อ การสื่อสารที่แสดงออกถึงความเป็นผู้นำของเด็ก พบว่าปัจจัยด้านการศึกษาของผู้ปกครองและปัจจัยทางเศรษฐกิจมีผลต่อการเลี้ยงดูลูก

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า เพศของลูก มีผลที่ทำให้การเลี้ยงดูแตกต่างกันระหว่างลูกชายและลูกสาว แม้จะได้รับการเลี้ยงดูโดยบุคคลเดียวกันก็ตาม โดยเด็กหญิงจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย อยู่ในกฎระเบียบและเชื่อฟังคำสั่งของแม่มากกว่าเด็กชาย สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารในครอบครัวกับพฤติกรรมการมีวินัยของเด็กไทย ของพิรุณรัตน์ ตุลย์ฐิตินันท์ ที่พบว่า เด็กหญิงมีพฤติกรรมการมีวินัยมากกว่าเด็กชาย เช่นเดียวกับงานวิจัยของวิวัฒน์ อัสวานิชย์ (2523) ที่พบว่าเด็กเพศหญิงมีวินัยในตนเองสูงกว่าเด็กเพศชายและเพศมีความสัมพันธ์ทางบวกกับวินัยในตนเอง

แม้ว่าในภาพรวมแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ได้จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์และการสัมภาษณ์เชิงลึกจะประสบความสำเร็จในระดับสูง และไม่ได้มองว่าการที่ต้องเลี้ยงลูกคนเดียวเป็นภาระ แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจิตแพทย์ที่ให้คำปรึกษาปัญหาด้านครอบครัว พบว่า ปัจจุบันมีแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้ารับการปรึกษาเฉลี่ย 2-3 เดือนต่อครั้ง มีอายุระหว่าง 30-50 ปีมากที่สุด ส่วนใหญ่จะเข้ามาเพราะปัญหาทางใจมากกว่าทางกาย เช่น มีอาการนอนไม่หลับจากความขัดแย้งในใจ หรือมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยญาติจะสังเกตเห็นและพามารักษา เมื่อซักประวัติในเบื้องต้นจึงพบว่า มีสถานภาพเป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว โดย Dandridge (1987) ได้กล่าวว่าการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวจะได้รับผลกระทบด้านบทบาทภายในครอบครัวที่มีมากเกินไป (Role overload) เพราะการที่หัวหน้าครอบครัวต้องทำหน้าที่เป็นทั้งบิดาและมารดาในเวลาเดียวกัน อาจก่อให้เกิดความเครียดในการอบรมเลี้ยงดู สั่งสอนสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ยังต้องทำหน้าที่ชดเชยหรือทดแทนเป็นบิดาหรือมารดาที่หายไปให้แก่ลูก ซึ่งถือว่าเป็นความยุ่งยากของการทำหน้าที่ของผู้ปกครอง อีกทั้งผลกระทบต่อภาระหน้าที่การหาเลี้ยงครอบครัว (Economic hardships) ซึ่งการที่ต้องกลายเป็นผู้นำครอบครัวและหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว จะมีผลให้ผู้นำครอบครัวต้องพยายามอย่างมากเพื่อหาเลี้ยงให้ได้เพียงพอ โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับลูก ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเครียด และยังมีผลต่อสุขภาพจากการพักผ่อนไม่สม่ำเสมอ รวมถึงการมีเวลาทำกิจกรรมกับลูกที่ลดลง

ในส่วนของนักจิตวิทยาด้านการกระตุ้นพัฒนาการเด็ก พบว่ามีกรณีแม่เลี้ยงเดี่ยวที่พาลูกเข้ารับการรักษาด้านพัฒนาการ เด็กจะมีอายุไม่เกิน 3 ปี ส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องสมาธิสั้น ไม่ค่อยจดจ่อกับการเล่นหรือเรียนรู้สิ่งต่างๆ สอดคล้องกับการศึกษาของ Burden (1986) ที่พบว่าครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และผลจากการหย่าร้างหรือแยกทางที่มีต่อเด็กที่อยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จะมีผลต่ออารมณ์และจิตใจของเด็ก และยังมีผลต่อการปรับตัวของเด็ก โดยพบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างกันจะมีการปรับตัวได้ไม่ดีเหมือนเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่ไม่ได้หย่าร้างกัน สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ที่พบว่าภายหลังจากสามีเสียชีวิต ลูกชายเริ่มสนใจการเรียนน้อยลง ติดเพื่อนมากขึ้นถึงขนาดเกเร และเกือบเรียนไม่จบมัธยมศึกษาปีที่ 6

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยมีการเลี้ยงลูกโดยปรับให้ก้าวทันยุคสมัยมากขึ้น ไม่ยึดติดกับค่านิยมเดิมๆ เห็นได้จากการสอนเรื่องเพศแบบเปิดเผยกับลูก โดยใช้การยกตัวอย่างเหตุการณ์ในละคร การใช้สื่อต่างๆ ที่เห็นได้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงการใช้ Social media

ในการติดต่อสื่อสาร แม่เลี้ยงเดี่ยวหลายคนมีมุมมองว่าการทำตัวให้ทันสมัย จะทำให้คุยกับลูกได้รู้เรื่อง เวลาลูกมีปัญหาจะสามารถให้คำปรึกษาได้ รวมถึงการยืนด้วยขาของตนเอง โดยไม่พึ่งพาผู้อื่น ไม่เรียกร้องเงินค่าเลี้ยงดูจากอดีตสามี จากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาพบว่าอดีตสามีจะติดต่อโดยตรงกับลูกเท่านั้น ทำให้ปัจจุบันผู้หญิงเริ่มมีบทบาทเป็นหัวหน้าครอบครัวมากขึ้น ไม่ได้มองว่าเป็นปัญหาหรือเรื่องผิดปกติแต่อย่างใด เพราะลูกคือหนึ่งในกำลังใจและแรงผลักดันในการก้าวต่อไปข้างหน้า ดังนั้นสิ่งที่ต้องทำในวันนี้คือการทำบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวให้ดีที่สุด เท่าที่แม่คนหนึ่งจะทำได้

ข้อจำกัดงานวิจัย

1. เนื่องจากการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างแม่เลี้ยงเดี่ยวทั่วไปทำได้ค่อนข้างยาก งานวิจัยนี้จึงเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างที่มีการรวมกลุ่มออนไลน์ที่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวใน Facebook อาจทำให้กลุ่มตัวอย่างมีลักษณะไม่กระจายตัว โดยเฉพาะเป็นกลุ่มคนที่ใช้สื่อสมัยใหม่ ฉะนั้นแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ไม่ได้ใช้สื่อประเภทนี้จึงไม่ได้ทำการสำรวจ
2. งานวิจัยนี้ศึกษาผลสำเร็จของการเลี้ยงลูกตามเป้าหมายต่างๆที่ตั้งไว้จากมุมมองของแม่เลี้ยงเดี่ยวเอง แต่ไม่ได้ศึกษาในส่วนของลูก ซึ่งอาจทำให้ได้ข้อมูลเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ และอาจได้ข้อมูลไม่รอบด้าน ในอนาคตจึงควรมีการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบการรับรู้จากมุมมองของทั้งแม่และลูก เพื่อศึกษาการรับรู้และความคาดหวังของทั้งสองฝ่าย

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. ผลจากการสัมภาษณ์จิตแพทย์ที่ให้คำปรึกษาปัญหาด้านครอบครัว พบว่า ปัจจุบันมีแม่เลี้ยงเดี่ยวเข้ารับการรักษาด้านปัญหาทางจิตใจเป็นจำนวนที่มากขึ้นจากอดีต ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และโรงพยาบาลภาครัฐ ควรให้ความสำคัญและสำรวจปัญหาสังคมในส่วนนี้ เนื่องจากสังคมยุคใหม่แนวโน้มของการเพิ่มขึ้นของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว รวมถึงหาช่องทาง/วิธีสื่อสารที่เข้าถึงปัญหาเหล่านี้ โดยเฉพาะ Facebook ซึ่งถูกใช้เป็นที่รวมกลุ่มของแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยใน Facebook กลุ่ม “เด็กมีบุญคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว” ที่ผู้วิจัยใช้เป็นช่องทางเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง พบว่างานวิจัยนี้ไม่ได้รับความร่วมมือจากแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เป็นวัยรุ่น ในขณะที่จากการแลกเปลี่ยนในกลุ่ม

Facebook พบว่าปัญหาที่มีการพูดคุยมากคือเรื่องการทอ้งไม่พร้อม สามมีไม่รับผิดชอบ หรือ การที่ต้องเลี้ยงลูกคนเดียวโดยไม่มีรายได้

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

1. ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปถึงเด็กที่อยู่ในครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยการสำรวจด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเปรียบเทียบการรับรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูและวิธีการสื่อสารในครอบครัวของแม่เลี้ยงเดี่ยวและลูกกว่ารับรู้ตรงกันหรือไม่ อย่างไร และนำไปพัฒนาในบริบทต่อไป
2. ผลการวิจัยพบว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ส่วนใหญ่มีปัญหาในเรื่องของพัฒนาการและสมาธิ แต่งานวิจัยนี้ไม่ได้ศึกษาในส่วนของพัฒนาการตามช่วงวัยต่างๆของเด็ก ในอนาคตจึงควรมีการศึกษาเกี่ยวกับช่วงการเลี้ยงลูกในวัยต่างๆของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการเด็กแต่ละช่วงวัย

รายการอ้างอิง

- Baumrind, D. (1971). *Current patterns of parental authority. Developmental Psychology Monograph* (Vol. 4).
- Dandridge. (1987). ผลกระทบที่สำคัญของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว. Retrieved 2 มิถุนายน, 2558, from <https://www.gotoknow.org/posts/546493>
- Demo, D. H., & Alan C. Acock. (1988). "The impact of divorce on children". *Journal of Marriage and the Family*, 50(3), 619-648.
- Dianne S. Burden. (1986). Single Parents and the Work Setting: The Impact of Multiple Job and Home life Responsibilities. *Journal of Family Relations*, 35(1), 37-43.
- Furstenberg, F., Geitz, L., Teitler, J., & Weiss, C. (1997). Does condom availability make a difference an evaluation of Philadelphia Health Resource Centers. *Family Planning Perspectives*, 29(3), 123-127.
- Gudykunst, W. B., & Kim, Y. Y. (2003). *Communicating with Strangers: An Approach to Intercultural Communication*. Boston: McGraw Hill.
- Hamner, T., & Turner, P. (1996). *Parenting in contemporary society*. Boston: MA: Allyn & Bacon.
- Irma Moilanen, & Paula Rantakallio. (1998). The single parent family and the child's mental health. *Journal of Social Science & Medicine*, 181-186.
- Jacobs, T. O. (1970). *Leadership and exchange in formal organizations*. Washington, DC: Human Resources Research Organization.
- Kingsbury, N., & Scanzoni, J. (2004). *Structural-functionalism*. New York: Springer.
- Kinnear. (1999). Single Parent. from Family.com.issues.families.com/single-parent-families-1515-1523-iemf-21k
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). *Socialization in the context of the family: Parent-child interaction* (Vol. 4). New York: Wiley.
- Marwell, G., & Schmitt, D. R. (1967). Dimensions of compliance gaining behavior: An empirical analysis sociometry. 30, 350-364.
- McWayne, C. M., Owsianik, M., Green, L. E., & Fantuzzo, J. W. (2008). *Parenting behaviors and preschool children's social and emotional skills: A question of*

the consequential validity of traditional parenting constructs for low-income African Americans (Vol. 23).

Roger R. (1970). *Encounter Group*. New York: Harper and Row.

Roskam, I., & Meunier, J. C. (2009). How do parenting measures vary within and between families? *European Journal of Psychology of Education*, 34(1), 33-47.

Wallerstein, N. (1992). Powerless, empowerment and health: Implications for health promotion programs. *American Journal of Health Promotion*, 6(3), 197 - 205.

Wheless, L. R., Barraclough, R. A., & Stewart, R. A. (1983). *Compliance-gaining and power in persuasion*. Beverly Hills: Bostrom.

กุศล สุนทรธาดา, อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม, กาญจน ตั้งชลทิพย์, & สุรีย์พร พันพิ่ง. (2541).

สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย. สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.

เกศินี เกิดอนันต์. (2539). การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไกรสิทธิ์ นฤชิตพิชัย. (2554). เคล็ดไม่ลับพิชิตใจลูกวัยโจ๋. Retrieved 8 ตุลาคม, 2557, from

<http://www.manager.co.th/Family/ViewNews.aspx?NewsID=9540000092251>

ฉันทนา บุญอาจ. (2539). การให้ความคุ้มครองกรณีสงเคราะห์บุตรภายใต้ระบบความมั่นคงทางสังคมในประเทศไทย. สารนิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชญัญดา ศิริบุญย์. (2549). รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวและระดับการสื่อสารความเป็นผู้นำของเด็ก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาวาทยวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาลินี สุริยนเปล่งแสง. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดร.เฮม จินนอตต์. (2551). วิธีพูดกับลูกโดยไม่ทำร้ายจิตใจของเขาและทำให้เขาร่วมมือยอมทำตามคุณ. กรุงเทพมหานคร: บีมีเดียกรุ๊ป.

ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์. (2555). “เทคนิคการสื่อสารระหว่างพ่อแม่และลูก”. *จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน*, 23(266), 7.

นิตา ชูโต, & คณะ. (2547). การศึกษาเพื่อหามาตรการช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาเนื่องจากการมีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.

- นุชลี อุปภัย. (2551). จิตวิทยาการศึกษา (3 ed.). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผกา สัตยธรรม. (2545). สุขภาพจิตเด็ก (5 Ed.). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2550). จิตวิทยาครอบครัว (6 ed.). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณพิมล วิปลากร. (2557). ปัญหาสุขภาพจิตพ่อหรือแม่เลี้ยงเดียว. Retrieved 7 พฤษภาคม, 2558, from <http://www.dailynews.co.th/article/282548>
- พิรุณรัตน์ ตูย์จิตนันท์. (2552). ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารในครอบครัวกับพฤติกรรมกามมีวินัยของเด็กไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาวาทยาศาสตร์และสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พูนสุข เวชวิฐาน. (2557). ทฤษฎีครอบครัวเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์.
- มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว. (2549). สถานการณ์เกี่ยวกับครอบครัวพ่อ/แม่เลี้ยงเดียวในประเทศไทย. Retrieved 8 ตุลาคม, 2557, from <http://family.opendream.co.th/node/120>
- มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว. (2551). สุขแบบ *Single parent*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทหลักทรัพย์กสิวิทย์ จำกัด.
- รัตนา ฉากฉลัก. (2530). การเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบปล่อยปละละเลย และแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. CHULALONGKORN UNIVERSITY
- วันวิสาข์ ดันตระกูล. (2545). การศึกษารูปแบบชีวิตของมารดาที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ จิตวิทยาการแนะแนว มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วิวัฒน์ อัสวานิชย์. (2523). ความสัมพันธ์ระหว่างความมีวินัยในตนเองกับความซื่อสัตย์. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2555). สถานการณ์ครอบครัวไทย กรณีศึกษาครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดียวในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 5(1), 32-34.
- สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และสำนักงานกองทุนสนับสนุนเสริมสร้างสุขภาพแห่งชาติ (สสส.). (2552). “ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว” ต้นตอปัญหา สสส.ชี้ปี 50 แต่ง 3 แสนคู่ หย่าสูงถึง 1 แสน.

- โสภา ชปีลมันน์. (2536). ครอบครัว: พื้นฐานปัญหาสังคมที่น่าเป็นห่วงในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- อมรา สุนทรธาดา, & สุพัตรา เลิศชัยเพชร. (2552). การลดลงของครอบครัวสามช่วงวัยในสังคมไทย: นัยเชิงนโยบาย, ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (การสัมภาษณ์เชิงลึก)

แบบสอบถามชุดนี้ เป็นส่วนหนึ่งในการทำโครงการวิจัยปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 1 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วยคำถามจำนวน 10 ข้อ

ขอความกรุณาช่วยตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อตามความเป็นจริง ข้อมูลของท่านทั้งหมดจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ และใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น ผลการวิจัยที่ได้รับจะนำเสนอเป็นข้อมูลรวม ไม่มีส่วนตัวของผลการวิจัยครั้งนี้ที่อ้างอิงถึงท่านโดยตรง

ขอขอบคุณในความร่วมมือ

น.ส.กนกรัตน์ สิทธิบุศย์

สำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยว

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงในช่องหน้าคำตอบที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับท่านมากที่สุด

1. อายุ ต่ำกว่า 20 ปี 21-30 ปี 31-40 ปี
 41-50 ปี 51-60 ปี 61 ปีขึ้นไป
2. สถานภาพการสมรส หย่าร้าง แยกกันอยู่
 คู่สมรสเสียชีวิต อื่นๆ โปรดระบุ
3. ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ปี
4. จำนวนบุตร คน
5. อายุของบุตรคนที่หนึ่ง ปี
 อายุของบุตรคนที่สอง ปี
 อายุของบุตรคนที่สาม ปี
6. ปัจจุบันท่านอยู่กับใครบ้าง อยู่กับพ่อแม่ของท่าน
 อยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง
 อยู่กับญาติ ระบุ
 อยู่กับเพื่อน
 อยู่กับบุตรตามลำพัง
 อื่นๆ โปรดระบุ

7. ระดับการศึกษาของท่าน ไม่ได้รับการศึกษา ประถมศึกษา
 มัธยมศึกษา อนุปริญญา
 ปริญญาตรี ปริญญาโท
 ปริญญาเอก อื่นๆ โปรดระบุ

8. รายได้ของครอบครัวท่านโดยประมาณ น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือน
 5,001-10,000 บาทต่อเดือน
 10,001-20,000 บาทต่อเดือน
 20,001-30,000 บาทต่อเดือน
 มากกว่า 30,001 ต่อเดือน

9. อาชีพหลักของท่าน ค้าขาย/กิจการส่วนตัว
 พนักงานบริษัทเอกชน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ
 ครูอาจารย์
 รับจ้างทั่วไป/ลูกจ้างแรงงาน/พนักงานโรงแรม
 แม่บ้าน
 วิชาชีพอิสระ เช่น สถาปนิก/วิศวกร/ศิลปิน
 ทหาร ตำรวจ
 รับราชการอื่นๆ
 อาชีพอื่นๆ โปรดระบุ

10. จำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมดในบ้านมี คน (รวมตัวท่านด้วย)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (การสำรวจด้วยแบบสอบถามออนไลน์)

แบบสอบถาม

แบบสอบถามชุดนี้ เป็นส่วนหนึ่งในการทำโครงการวิจัยปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หัวข้อวิทยานิพนธ์ “**บทบาทและการสื่อสารของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย**”

ขอความกรุณาช่วยตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อตามความเป็นจริง ข้อมูลของท่านทั้งหมดจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ และใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น ผลการวิจัยที่ได้รับจะนำเสนอเป็นข้อมูลรวม ไม่มีส่วนใดของผลการวิจัยที่อ้างอิงถึงท่านโดยตรง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. อายุ*

- ต่ำกว่า 20 ปี
- 21-30 ปี
- 31-40 ปี
- 41-50 ปี
- 51-60 ปี
- 61 ปีขึ้นไป

2. สถานภาพการสมรส*

- หย่าร้าง
- แยกกันอยู่
- คู่สมรสเสียชีวิต

3. ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว*

- 1-2 ปี
- 3-4 ปี
- 5-6 ปี
- 7-8 ปี
- 9-10 ปี
- มากกว่า 10 ปีขึ้นไป

4. จำนวนบุตร*

- 1 คน
- 2 คน
- 3 คน
- 4 คน
- 5 คนขึ้นไป

5. ปัจจุบันท่านอยู่กับใครบ้าง*

- อยู่กับพ่อแม่ของท่าน
- อยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง
- อยู่กับญาติ
- อยู่กับเพื่อน
- อยู่กับบุตรตามลำพัง
- อยู่กับอดีตสามี
- อยู่คนเดียว
- อื่นๆ โปรดระบุ

6. ระดับการศึกษา*

- ไม่ได้รับการศึกษา
- ประถมศึกษา
- มัธยมศึกษา
- อนุปริญญา
- ปริญญาตรี
- ปริญญาโท
- ปริญญาเอก

7. รายได้ในครอบครัวมาจาก (ตอบได้มากกว่าหนึ่ง)*

- เงินเดือนของตัวเอง
- รายได้/เงินช่วยเหลือจากอดีตสามี
- จากคนอื่นในครอบครัว
- จากหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด
- อื่นๆ โปรดระบุ

8. รายได้ รวมทุกแหล่งในการเลี้ยงดูโดยประมาณ*

- น้อยกว่า 15,000 บาทต่อเดือน
- 15,001-30,000 บาทต่อเดือน
- 30,001-45,000 บาทต่อเดือน
- 45,001-60,000 บาทต่อเดือน
- 60,001-75,000 บาทต่อเดือน
- 75,001-90,000 บาทต่อเดือน
- มากกว่า 90,001 บาทต่อเดือน

9. อาชีพหลักของท่าน*

- แม่บ้าน
- ค้าขาย/กิจการส่วนตัว
- ครูอาจารย์
- ตำรวจ
- รับราชการอื่นๆ
- พนักงานบริษัทเอกชน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ
- วิชาชีพอิสระ
- รับจ้างทั่วไป

ส่วนที่ 2 บทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยว

บทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยว	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มีเลย
1. การหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว					
2. การซ่อมแซมเครื่องใช้ภายในบ้าน					
3. การปลูกต้นไม้/จัดสวน					
4. การขับรถรับ-ส่งลูก					
5. การทำงานบ้าน รวมถึงซักผ้า/รีดผ้า					
6. การจัดหาสถาบันการศึกษา และแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม					
7. การเป็นที่ปรึกษาให้กับลูก					
8. การเป็นผู้นำครอบครัว ตัดสินใจเรื่องต่างๆภายในบ้าน					

ส่วนที่ 4 ลักษณะการสื่อสารในครอบครัว

1.เนื้อหาที่คุยกับลูก

รายละเอียด	เกือบทุก วัน/ทุกวัน	3-4ครั้งต่อ สัปดาห์	1-2ครั้งต่อ สัปดาห์	2-3ครั้ง ต่อเดือน	ไม่เคยเลย
1.เกี่ยวกับการใช้ชีวิต โดยทั่วไป					
2.เกี่ยวกับการเรียน/การ ทำงาน					
3.เกี่ยวกับเพื่อน					
4.เกี่ยวกับความรัก/แฟน					
5.เกี่ยวกับสุขภาพ					
6.เกี่ยวกับการใช้จ่าย/ปัญหา เงินทอง					
7.เกี่ยวกับการอบรมความ ประพฤติ/มารยาททางสังคม					
8.เกี่ยวกับข่าวสาร/เหตุการณ์ บ้านเมือง					
9.เกี่ยวกับการสอน/ให้ความรู้ ในสิ่งที่เรียนจากโรงเรียนหรือ ที่ทำงาน					
10.อื่นๆ					

2. สื่อและช่องทางที่ใช้ในการสื่อสาร*

รายละเอียด	เกือบทุก วัน/ทุกวัน	3-4 ครั้งต่อ สัปดาห์	1-2 ครั้งต่อ สัปดาห์	2-3 ครั้งต่อ เดือน	ไม่เคย เลย
1. การพูดคุยต่อหน้า					
2. การคุยโทรศัพท์					
3. การคุยทาง Line					
4. การใช้ Social network เช่น Facebook, Twitter, Skype, Tango, Instagram					
5. การส่ง E-mail, SMS					
6. การใช้สื่อเพื่อช่วยในการ เรียนของลูก เช่น นิทาน, รูปภาพ, เพลง, การ์ตูน					
7. การใช้สื่อเพื่อช่วยในการ เปลี่ยนพฤติกรรม เช่น ภาพยนตร์, ซีดี, ข้อมูลใน เว็บไซต์ หนังสือ					
8. อื่นๆ					

ส่วนที่ 5 การรับรู้ผลสำเร็จของลูกในด้านต่างๆ ตามเป้าหมายที่แม่เลี้ยงเดี่ยวตั้งไว้

ท่านคาดหวังเป้าหมายอะไรมากที่สุดในการเลี้ยงลูกของท่าน (เลือกตอบเพียงข้อเดียว)*

- ให้เป็นคนดีของสังคม
- ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง
- ให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย
- ให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี

ท่านคิดว่าท่านประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกตามเป้าหมายที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด
(กรุณาให้คะแนน 1 คือน้อย -10 คือมากที่สุด ตามความเป็นจริง)*

ความสำเร็จในการเลี้ยงดูลูกตามเป้าหมาย	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ให้เป็นคนดีของสังคม, ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง, ให้ประสบความสำเร็จในชีวิต/มีฐานะร่ำรวย, ให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี										

เกณฑ์การให้คะแนน

1-4 ประสบความสำเร็จต่ำกว่าตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

5-7 ประสบความสำเร็จปานกลางตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

8-10 ประสบความสำเร็จมากตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ส่วนที่ 6 แบบสำรวจวิธีการสื่อสารในครอบครัว 10 วิธี*

(ให้เป็นคนดีของสังคม/ให้เป็นที่รักของคนอื่นรอบข้าง/ให้ประสบความสำเร็จ/ให้มีผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนดี)

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆครั้ง	ไม่เคยเลย
1.การผูกใจผู้อื่น 4 ประการตามหลักพระพุทธศาสนา คือ แบ่งปันกัน พุดดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน และวางตัวดีต่อกัน					
2.การสอนให้ตระหนักว่าสิ่งไหนที่ลูกไม่ชอบ ก็ไม่ควรทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น					

วิธีการสื่อสาร	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆครั้ง	ไม่เคยเลย
3.การสอนให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่น					
4.การอธิบายว่าคนเราทุกคนล้วนมีข้อบกพร่องในตัวเองด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ 100% เราจึงควรมองหาแต่จุดดีของกัน ยกจุดดีมากกว่ามาเป็นจุดเด่น					
5.เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เช่น อยากให้ลูกมีน้ำใจ มีเมตตา เราก็ต้องทำตัวให้ลูกเห็นเป็นประจำ					
6.การฝึกให้ลูกเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดและตัดสินใจเอง ฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกๆเรื่อง โดยแม่จะคอยดูอยู่ห่างๆ คอยเป็นพี่เลี้ยงแนะนำ					
7.การบอกถึงผลดี-ผลเสียของเรื่องต่างๆเพื่อเป็นแนวทางให้ลูกตัดสินใจ					
8.การใช้หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของบาปบุญหรือเวรกรรมมาอ้างเป็นเหตุผลให้ลูกกระทำ					
9.การพูดคุยกับลูกด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล มีมารยาทกับลูก					
10.การสมมติเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ลูกคิดตาม					

ส่วนที่ 7 รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว*

รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย
1. ลูกสามารถดูโทรทัศน์ เล่นโทรศัพท์ หรือเล่นเกมได้อย่างอิสระตามที่ได้ตกลงกับท่านไว้					
2. ท่านให้ลูกแก้ปัญหาด้วยตนเอง และท่านจะช่วยเมื่อลูกคิดไม่ออก					
3. ท่านให้ลูกเลือกหน้าที่ของตนเองในการทำงานบ้านหรือดูแลบ้าน					
4. ท่านสนับสนุนให้มีการพูดคุยในเรื่องที่ลูกสนใจ เช่น เรื่องที่โรงเรียน เรื่องภาพยนตร์ ดารา เรื่องเพื่อน ฯลฯ					
5. ท่านดูแลเอาใจใส่สุขภาพของลูก					
6. ท่านจะควบคุมดูแลการดูโทรทัศน์ การเล่นเกม หรือการเล่นของลูก					
7. เมื่อลูกมีปัญหา ลูกจะไม่กล้าปรึกษาท่าน เพราะกลัวแม่ดู					
8. ท่านกำหนดหน้าที่การทำงานบ้าน หรือดูแลบ้านให้ลูก					
9. ท่านไม่เปิดโอกาสให้ลูกพูดในเรื่องที่เขาสนใจ					
10. ท่านจะหาอาหารบำรุงต่างๆมาให้ เช่น วิตามิน น้ำมันตับปลา ฯลฯ ทั้งๆที่ลูกไม่ได้เจ็บป่วย					
11. ลูกสามารถดูโทรทัศน์ เล่นโทรศัพท์ หรือเล่นเกมได้อย่างอิสระโดยไม่มีใครห้าม					

รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว	เป็นประจำ	บ่อยครั้ง	ไม่บ่อย	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย
12. ท่านให้ลูกแก้ปัญหาด้วยตนเอง					
13. ท่านไม่บังคับลูกให้ทำงานบ้าน					
14. ท่านไม่ได้ให้ความสำคัญ ในสิ่งที่ลูกสนใจอยู่					
15. ท่านให้ลูกดูแลสุขภาพของตนเอง					

ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

ชื่อ	อายุ	สถานภาพการสมรส	ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว	จำนวนบุตร	การพักอาศัย	ระดับการศึกษา	รายได้	อาชีพ	จำนวนสมาชิกในบ้าน	รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว
นาง ก.	41-50	หย่าร้าง	16	1	อยู่กับพ่อแม่ของ ท่าน	ปริญญาตรี	น้อยกว่า 5,000 ต่อเดือน	ค้าขาย	3	ประชาธิปไตย
นาง ข.	41-50	หย่าร้าง	5	2	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	ปริญญาตรี	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	พนักงาน บริษัทเอกชน	3	ประชาธิปไตย
นาง ค.	41-50	หย่าร้าง	19	2	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	ปริญญาโท	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	3	ประชาธิปไตย
นาง ง.	41-50	หย่าร้าง	17	1	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	อนุปริญญา	5,0001-10,000 ต่อเดือน	รับจ้างทั่วไป	2	ประชาธิปไตย
นาง จ.	31-40	แยกกัน อยู่	3	1	อยู่กับพ่อแม่ของ ท่าน	ปริญญาตรี	10,001-20,000 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	8	ประชาธิปไตย
นาง ฉ.	51-60	คู่สมรส เสียชีวิต	7	2	อยู่กับพ่อแม่ของ ท่าน	ปริญญาตรี	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	5	ประชาธิปไตย
นาง ช.	31-40	หย่าร้าง	2	1	อดีตสามี	ปริญญาตรี	20,001-30,000 ต่อเดือน	พนักงาน บริษัทเอกชน	2	ประชาธิปไตย
นาง ซ.	41-50	หย่าร้าง	8	2	อยู่กับพ่อแม่ของ ท่าน	ปริญญาโท	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	3	ประชาธิปไตย
นาง ญ.	41-50	คู่สมรส เสียชีวิต	14	1	อยู่กับพ่อแม่ของ ท่าน	ปริญญาตรี	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	ครูอาจารย์	5	ประชาธิปไตย
นาง ณ.	51-60	คู่สมรส เสียชีวิต	24	2	อยู่คนเดียว	ปริญญาโท	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	1	ประชาธิปไตย

ชื่อ	อายุ	สถาน ภาพการ สมรส	ระยะเวลา ของการเป็น แม่เลี้ยงเดี่ยว	จำนวน บุตร	การพักอาศัย	ระดับการศึกษา	รายได้	อาชีพ	จำนวน สมาชิก ในบ้าน	รูปแบบการ สื่อสารใน ครอบครัว
นาง ด.	31-40	แยกกัน อยู่	3	1	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	ปริญญาตรี	10,001-20,000 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	2	ประชาธิปไตย
นาง ต.	31-40	หย่าร้าง	2	4	อยู่กับพ่อแม่ของ ท่าน	อนุปริญญา	10,001-20,000 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	7	ประชาธิปไตย
นาง ถ.	31-40	หย่าร้าง	10	1	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	ปริญญาตรี	20,001-30,000 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	2	ประชาธิปไตย
นาง ท.	51-60	แยกกัน อยู่	10	3	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	ประถมศึกษา	น้อยกว่า 5,000 ต่อเดือน	แม่บ้าน	6	ประชาธิปไตย
นาง ธ.	41-50	หย่าร้าง	23	3	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	ปริญญาตรี	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	ค้าขาย	4	ประชาธิปไตย
นาง น.	41-50	หย่าร้าง	7	2	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	ปริญญาตรี	10,001-20,000	รับราชการอื่นๆ	3	ประชาธิปไตย
นาง บ.	51-60	หย่าร้าง	14	1	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	อนุปริญญา	10,001-20,000 ต่อเดือน	พนักงาน บริษัทเอกชน	2	ประชาธิปไตย
นาง ป.	41-50	คู่สมรส เสียชีวิต	11	3	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	มัธยมศึกษา	10,001-20,000 ต่อเดือน	ค้าขาย	4	ประชาธิปไตย
นาง พ.	31-40	แยกกัน อยู่	5	2	อยู่กับบุตรตาม ลำพัง	ประถมศึกษา	น้อยกว่า 5,000 ต่อเดือน	รับจ้างทั่วไป	3	ประชาธิปไตย
นาง ฟ.	21-30	แยกกัน อยู่	1	1	อยู่กับพ่อแม่	ปริญญาตรี	10,001-20,000 ต่อเดือน	ค้าขาย	3	ประชาธิปไตย

ชื่อ	อายุ	สถานภาพการสมรส	ระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว	จำนวนบุตร	การพักอาศัย	ระดับการศึกษา	รายได้	อาชีพ	จำนวนสมาชิกในบ้าน	รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว
นาง ม.	31-40	หย่าร้าง	9	1	อยู่กับบุตรตามลำพัง	ปริญญาตรี	20,001-30,000 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	2	ประชาธิปไตย
นาง ย.	51-60	หย่าร้าง	11	2	อยู่กับบุตรตามลำพัง	ปริญญาโท	มากกว่า 30,000 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	3	ประชาธิปไตย
นาง ร.	41-50	หย่าร้าง	20	2	อยู่กับบุตรตามลำพัง	ปริญญาตรี	10,001-20,000 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	3	ประชาธิปไตย
นาง ล.	41-50	แยกกันอยู่	15	2	อยู่กับบุตรตามลำพัง	มัธยมศึกษา	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	ค้าขาย	3	เข้มงวด
นาง ว.	51-60	หย่าร้าง	14	1	อยู่กับพ่อแม่ของทาน	ปริญญาตรี	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	ครูอาจารย์	8	ประชาธิปไตย
นาง ศ.	41-50	หย่าร้าง	3	2	อยู่กับบุตรตามลำพัง	ปริญญาตรี	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	3	ประชาธิปไตย
นาง ซ.	51-60	หย่าร้าง	26	1	อยู่กับพ่อแม่ของทาน	ปริญญาตรี	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	ค้าขาย	5	ประชาธิปไตย
นาง ส.	41-50	หย่าร้าง	22	1	อยู่กับพ่อแม่ของทาน	ปริญญาตรี	10,001-20,000 ต่อเดือน	ค้าขาย	4	ประชาธิปไตย
นาง อ.	61 ปีขึ้นไป	คู่สมรสเสียชีวิต	16	1	อยู่กับบุตรตามลำพัง	ประถมศึกษา	10,001-20,000 ต่อเดือน	แม่บ้าน	2	ประชาธิปไตย
นาง ฮ.	41-50	แยกกันอยู่	15	2	อยู่กับพ่อแม่ของทาน	ปริญญาตรี	มากกว่า 30,001 ต่อเดือน	รับราชการอื่นๆ	6	ประชาธิปไตย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวกนกรัตน์ สิทธิบุศย์ เกิดเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 สำเร็จการศึกษา
ระดับปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับ 1 จากคณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร
มหาวิทยาลัยนเรศวร ในปีการศึกษา 2556 และเข้าศึกษาต่อหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิเทศศาสตร์ กลุ่มวิชาวาณิชเทศ ในปีการศึกษา 2556

